NAZ.
uele III

XXXIX
C.
18.29

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXXIX
C
29
NAPOLI

P. OVIDII NASONIS EPISTOLÆ HEROIDES,

AB

HERCVLE CIOFANO SVLMONENSI OPE VETERVM librorum emendatæ, & obſeruationibus illuſtratæ.

ANTVERPIÆ,
Ex officina Chriſtophori Plantini.
M. D. LXXXII.

ILLVSTRISS. ATQVE EXC^MO D. SCIPIONI GONZAGÆ MARCHIONI ET S. R. I. PRINCIPI,

Hercules Ciofanus Sulmonenſis S.

QVANTVM doctrinæ & elegantiæ in his epiſtolis adhibuerit OVIDIVS, non inuitus, ſi mihi per occupationes liceret, oſtenderem, & ni doctiſſimis quibuſque perſpectum atq. exploratum eſſet. Quid de artis poëticę præceptis dicam, quæ in his inſunt vnà cum variis affectibus, quibus qui amant, excruciantur, optimè & prudentiſſimè expreſſis? In quibus hæc omnia ita efficta & expreſſa leguntur, vix vt apud nos liber ſit, qui cum his meritò conferatur: quamuis non bonum planè fatum ſortitæ eſſe videantur. Cùm enim pueris (licet à fabulis cum priſcis illis auctoribus incipiendum eſſe ſentiam) Latinis litteris operam daturis in ipſo limine exponi ſolitæ ſint, leue quiddam ac nugatorium eſſe vulgo exiſtimantur. In errore huic ſimillimo ij etiam verſantur, qui Æſopi fabulas, opus ſanè elegantiſſimum, nullius, aut parui admodum momenti eſſe putent, quòd item pueris, qui Græcis litteris tradendi ſunt, explanantur. Quas tamen à Platone, & Ariſtotele, duobus & loquendi, & ſentiendi magiſtris præclariſſimis, qui earum teſtimoniis frequentiſſimè vtuntur, plurimi factas eſſe certum atque exploratum eſt. Has autem epiſtolas, quibus ab hoc noſtro ciue nullum elaboratius, & limatius fortaſſe opus editum fuiſſe iudico, à me veterum

librorum ope emendatas, & obſeruationibus illuſtratas tibi inſcriptas eſſe volui, qui, de meliori nota ſcriptis litteris ad virum immortalitate digniſſimum, cui tu SCIPIO agnatione coniunctiſſimus es, virtute ſimillimus, VESPASIANVM GONZAGAM effeciſti, vt ad eruditiſſimas ac prudentiſſimas illius aures nomen peruenerit meum. Qua ex re nihil gratius, nihilque iucundius ipſe vmquam ſenſi. Interim quæſo te, atque obteſtor, veam, quæ tua propria, quæque omnibus omnium ætatum, atque ordinum in Vrbe viris ſummæ admirationi, ſummæque lætitiæ eſt, humanitatem mihi perpetuò conſerues, atque harum obſeruationum non magis dedicationem, quàm gratiarum actionem, accipias, tuaque ſumma auctoritate ac fauore protegas. Vale, Venetiis, VII. Kal. Octob. M. D. LXXX.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS HEROIDES EPISTOLAS OBSERVATIONES.

IN I. EPISTOLAM AD VLIXEM.

HANC *tua Penelope lento tibi mittit Vlixe*] Omnes libri ſcripti, quibus & in hoc tertio volumine, & in duobus aliis emendandis vſus ſum, perſpicuè habent *Vlixe*, per inoſtrum, & x, quemadmodum è Romana conſuetudine ſcribi debere ait Plutarchus. Duxit autem Vlixes Penelopen vxorem Tyndarei auxilio, quòd ei conſilium dederat, quo modo Græcorum omnium principum, qui Helenam filiam ſuam in vxorem peterent, gratiam & amicitiam eſſet retenturus. Auctor Apollodorus lib. III. Bibliothecæ.

NIL *mihi reſcribas, attamen ipſe veni*] Hunc verſum citat Marius Victorius de ſyllabis.

TROIA *iacet*] *iacet* huius verbi antitheton *manet. Troia maneret Præceptis Pr. ſi f. vſa ſenis.*

NON *ego deſerto iacuiſſem frigida lecto*] Mirè exprimit mulieris, quæ legitimè amat virum ſuum, ingenium; quod dicendum fuit ne quis Penelopen impudicam à poëta effictã putet.

FALLERE *noctem*] Eodem modo in epiſt. ad Leandrum dicet *decipere noctem.*

Sic vbi decepta pars eſt mihi maxima noctis
Acta, ſubit furtim lumina feſſa ſopor.

SIVE *quis Antilochum*] Rectè excuſat Penelopen Parrhaſius, recteque ita legendum contendit contra Politiani opinionem. Fuit autem re vera Antilochus Neſtoris filius à Memnone occiſus. Auctor Q. Smyrneus lib. II. παραλειπομένων Homeri. De hoc autem Antilocho ſic Triphiodorus de Ilij excidio:

Ἀντιλόχῳ δ' ἐπὶ παιδὶ γέρων ὠδύρετο Νέστωρ.

MENOETIADEN] Patroclum Menœtij filium. Homerus lib. XVI. Iliad. & Higinus cap. CVI.
HASTAM *Lyciam*] Propter Sarpedonem Lyciæ regem, qui Tlepolemum interfecit, à Patroclo ipſe poſtea interfectus, cuius cadauer in Lyciam delatum ibidem ſcribit idem poëta.
IAMQVE *aliquis poſita monſtrat fera prœlia menſa. Pingit & exiguo Pergama tota mero*] Solebant Græci, & Romani poſt cœnam crateras vini in menſam afferre, & multo habito ſermone ad multam noctem, ſomnum producere. Ex eo vino aliquid in menſa fundebant. Quem morem hic tangit Penelope, addítque ab illis, qui in bello Troiano affuerant, vxoribus ſuis, ceteriſque domeſticis illo vino, quod ſuper menſam vertebant, loca, in quibus cum Troianis prœlium fuerat commiſſum, oſtendi, & vniuerſum Ilium, fluuium, aliaſque illius vrbis partes depingi. Eum etiam, quem ſuprà expoſui, morem indicat hic noſter hiſce aliis locis:

Quod deducta mero littera fecit AMO. Et:
Verba leges digitis, verba notata mero. Et:
Non oculi tacuere tui, conſcriptáque vino
Menſa, nec in digitis littera nulla fuit. Et:
Blanditiáſque leues tenui præſcribere vino,
Vt dominam in menſa ſe legat illa tuam.
Tibullus elegia vlt. lib. I.
Vt mihi potanti poſſit ſua dicere facta
Miles, & in menſa pingere caſtra mero.

Illud etiam poëtæ noſtri eiuſdem fortaſſe generis eſt:
Diluitur poſito ſerior hora mero.

Quamuis de eo aliter ſenſerim.
TROICA *fata*] Quæ & quot fuerint fata, quæ ad Troianum excidium requirebantur, dixi lib. XIII. Metamorph.
HAC *ibat Simois*] Huiuſmodi ſunt illa in II. De Arte de Vlixe. *Hic*, inquit, *Troia eſt (muros in littore fecit)*
Hic tibi ſit Simois, hæc mea caſtra puta.
Campus erat (campum fecit) quem cæde Dolonis
Sparſimus, Hæmonios dum vigil optat equos.
Illic Sithonij fuerant tentoria Rheſi:
Hac ego ſum captis nocte reuerſus equis.

HAC] per hunc locum. HIC *ſacer admiſſos terruit Hector equos*] Rectè ita legendum docuit Egnatius. Admiſſi autem equi qui dicantur, docui in Scholiis lib. Triſtium.
SENIS *Priami*] Hoc epitheton paſſim fere ab auctoribus datur

datur Priamo. Ennius, citat Priſcianus lib. I I I.

Cur veter occubuit Priamus ſub marte Pelaſgo?

M. Tullius pro Sexto Roſcio Amerino cùm vellet oſtendere Antiſtium ſumma eſſe ſenectute hominem, vocauit eum Priamum. Eius verba ſunt: Poſtremò Priamum ipſum, ſenem Antiſtium: quem non modò ætas, ſed etiam leges pugnare prohibebant. Alia exempla lib. X I I I. in meis in Metamorph. obſeruationibus collegi.

R E T T V L I T *& ferro Rheſumq; Doloneq; caſos*] Hæc lectio abſq. vlla lituræ ſuſpicione reperitur in vno Vatic. quæ vera eſt.

R H E S V M Q V E] Rheſus rex Thraciæ, Troianis opem ferens, prima nocte ex longo itinere fatigatus in ipſis tentoriis ab Vlixe & Diomede vnà cum omni exercitu eſt interfectus. Homerus κ. Iliad. Euripides in Rheſo, Tryphiodorus, & Ouid. lib. X I I I. Metamorphoſ. quod tangit & in præclariſſimo opere, quod Ibin vocauit:

Nec tu quàm Rheſus ſomno meliore quieſcas,
Quàm comites Rheſi tum necis, antè viæ.

N I M I V M Q V E *oblite tuorum*] Hoc hemiſtichium vſurpauit Statius lib. V I I. Theb.

Heu nimium mitis, nimiúmque oblite tuorum.

I N *quo orbe*] in qua regione. & ſic ſæpé.

N E L E I A *arua*] Appoſitio; in quibus Neleus regnauit, qui X I I. filios ſuſcepit, ex quibus tantùm Neſtor ſuperſtes manſit. Hom. X I Iliad.

A N T I Q V I *Neſtoris*] quòd tria ſæcula vixit: Vnde ab Attio triſæcliſenex dictus eſt. Vide obſeruat. in lib. Faſtorum. De Neſtore ſic Higinus cap. x. Chloris in vrbe Seti Amphionis filia, quæ ex ſeptem ſuperauerat. Hanc habuit in coniugem Neleus Hippocoontis filius. Ex qua procreauit liberos, maſculos duodecim. Hercules cùm Pylum expugnaret, Neleum interfecit, & filios eius decem. Vndecimus autem Periclymenes, beneficio Neptuni aui in Aquilæ effigiem commutatus, mortem effugit. Nam duodecimus Neſtor in Ilio erat, qui tria ſæcula vixiſſe dicitur Apollinis beneficio. Nam quos annos Chloris & fratrum Apollo eripuerat, Neſtori conceſſit.

—Q V AE C V M Q V E *pericula tellus*] ἀναφορά.

V I D V O *lecto*] Eodem ſenſu ſuprà deſertum dixit, hoc modò infrà Epiſt. Oenonis: *Nunc iacet in viduo credulus ille toro.* & Seneca in Hippolyto, qui Ouidij maximus fuit imitator:

———cur toro viduo iaces?

TVRBA *ruunt in me luxurioſa proci*] Propriè & ſignificantiſſimè loquitur: Turba enim, vt ait Vlpianus lib. LVII ad edictum tit. VIII. de vi raptorum, de multis dicitur, ita vt poëta indicet magnum fuiſſe procorum numerum, qui Penelopen ad ſui amorem ſollicitarent. Procorum numerum ponit Homerus lib. XVI. Odyſſ. vnde hæc conuerſa ſunt. Vlpiani verba ſunt: Turbam autem ex quo numero admittimus? ſi duo rixam commiſerint, vtique non accipiemus in turba id factum: quia duo turba non propriè dicentur. Enimuerò ſi plures fuerunt, decem aut quindecim homines, turba dicetur. Quid ergo ſi tres, aut quattuor? turba vtique non erit. At quid Ouidius ipſe lib. Metamorph. non ne turbam de duobus illo hemiſtichio, *nos duo turba ſumus*; dixit. ſed præclarè. Oſtendit enim Deucalionem, & Pyrrham tantùm, ceteris aliis hominibus diluuio abſumptis, vt turbam quandam ſupereſſe, præſertim τὸ *nos* addito, à quibus omne hominum genus eſſet reparandum.

DILACERANTVR] In vet. quibuſdam, *dilaniantur.* Aeque benè. TRES *ſumus imbelles numero, ſine viribus vxor, Laërteſque ſenex, Telemachúſque puer*] Hunc locum imitatus eſt idem Seneca in Troadibus:

——turba quæ ſumus ſuper,
Tumulus, puer, captiua.

TELEMACHO *veniet, viuat modò, fortior ætas*] Huc reſpexiſſe videtur Statius lib. IV. Thebaid.

——veniet modò fortior ætas.
Et II. Siluarum:
——veniet iam triſtior ætas.

ET *aura*] In quibuſdam lib. *ara.* non diſplicet. Aram enim & portum pro tutis locis vſurpare ſolere quis ignorat?

MOLLIBVS *annis*] in pueritia, aut adoleſcentia.

IN *patrias artes erudiendus erat*] Extat in Ariſtotelis Oeconomicis præceptum, quo ille docet, matrum eſſe filios alere; patrum verò erudire: ſcitè igitur *erudiendus.*

VT *iam ſua lumina condas*] Morem hunc claudendi oculos propinquis, oſtendit & Euripides in Hecuba de Polydoro:

ζῆ, καὶ θανόντος ὄμμα συγκλείσει τὸ σόν.
Viuit, & morienti oculos claudet tibi.

DISCEDENTE] In bellum Troianum proficiſcente.

FACTA *videbor anus*] Verus muliebris ingenij affectus.

In II. epiſtolam ad Demophoontem.

HOSPITA] quæ te hoſpitio excepit.

DEMO-

DEMOPHOON] De Demophoōte, & Phyllide ſic Higinus cap. LIX. Demophoon Theſei filius in Thracia ad Phyllidem in hoſpitiū dicitur veniſſe, & ab ea eſſe amatus. Qui cùm in patriam vellet redire, fidem ei dedit ſe ad eam rediturum, qui die cōſtituta cùm non veniſſet, illa eo die dicitur nouies ad littus cucurriſſe, quod ex ea Enneados Græcè appellatur. Phyllis autem ob deſiderium Demophoōtis ſpiritum emiſit. cui parentes cùm ſepulchrum conſtituiſſent, arbores ibi natæ ſunt, quæ certo tempore Phyllidis mortem deflent, quo folia areſcunt & diffluunt: cuius ex nomine folia Græcè Phylla ſunt appellata. VLTRA *promiſſum tempus*] poſt vnum menſem, quo ad me redire pollicitus es, qui tamen poſt quattuor menſes nuſquam appares.

SITHONIS *vnda*] mare, quod Thraciam alluit. Sithonis autem Patronymicorum more dictum. Cariſius lib. I. & ego alibi plura exempla collegi.

NOTOS *procelloſos*] ſic lib. II. eleg. VI.

Vota procelloſo per mare rapta Noto.

IPSE *venit*] lib. vet. *ille*. probo.

—COMMISSA *dextera dextra*] ſcitè: eſt enim dextera fidei ſymbolum.

MEDIA *ſtatuaris in vrbe*] Vrbs vocata ab orbe, quòd antiquæ ciuitates in orbe fiebant: vel ab vrbo, parte aratri, quo muri deſignabantur. Vnde eſt illud:

Optauítque locum regno & concludere ſulco.

Locus enim futuræ ciuitatis ſulco deſignabatur, id eſt, aratro. Cato, qui vrbem, inquit, nouam condit, tauro & vacca aret; vbi arauerit, murum faciat: vbi portam vult eſſe, aratrum ſuſtollat, & portet, & portam vocet. Ideò autem vrbs aratro circumdatur, diſpari ſexu iuuencorum, propter commiſtionem familiarum, & imaginem ferentis, fructumque reddentis. Vrbs autem aratro conditur: aratro vertitur. Vnde Horatius:

Imprimerétque muris hoſtile aratrum.

Hæc Iſidorus lib. XV. cap. II. de ædificiis publicis.

HOC *tua poſt illos titulo ſignetur imago*] *titulo*, non *titulos* legendum, tum ratione, tum bonorum librorum auctoritate.

CRESSA *puella*] Emenda ex vetuſtis lib. *Creſſa relicta.*

ILLA (*nec inuideo*) *fruitur meliore marito*] Hunc locum expreſſiſſe videtur Seneca in Oedipo, vbi ita eſt de Baccho & Ariadna ipſa:

Naxos Ægæo redimita ponto

Tradidit thalamis virginem relictam
Meliore penſans damna marito.

C A S T A Q V E *fallaci zona recincta manu*] cingulum ſolutum. Hunc morem oſtendit M. Varro. Nouos maritos tacitus taxim vxoris ſoluebat cingulum, quem multò magis declarat Feſtus in verbo Cingulo: cuius hæc ſunt verba. Cingulo noua nupta præcingebatur, quod vir in lecto ſoluebat, factum ex lana ouis: vt ſicut illa in glomos ſublata coniuncta inter ſe ſit, ſic vir ſuus ſecum cinctus, vinctuſque eſſet. Hunc Herculaneo nodo vinctum vir ſoluit ominis gratia: vt ſic ipſe felix ſit in ſuſcipiendis liberis, vt fuit Hercules, qui LXX. liberos reliquit. Dicebatur & ceſtus: Vnde inceſtæ nuptiæ appellatæ, prohibitæ, non legitimæ, in quibus ceſtus non eſſet adhibitus. Hypſiphyle apud Statium lib. v. Theb. ſub principium:

Illa Paphon veterem centúmque altaria linquens
Nec vultu, nec crine prior. ſoluiſſe iugalem Ceſton.

S O L V M Q V E *imiteris in illo*] Multò rectius in aliis, *Solum miraris.*

P R O N V B A *Tiſiphone*] Interpres, & quaſi ſequeſtris nuptiarum, quæ ex parte viri & vxoris ſunt contrahendæ, dicitur pronuba. quod epitheton Iunoni datur. Infrà epiſt. VI.

I N *freta procurro, vix me retinentibus vndis Mobile qua primas porrigit æquor aquas*] Lib. II. De remedio:

Perfide Demophoon ſurdas clamabat ad vndas,
Raptáque ſingultu verba loquentis erant.
Limes erat tenuis longa ſub nubibus vmbra,
Quo tulit illa ſuos ad mare ſæpe pedes.

M O B I L E *qua*] legendum puto, *quo*. qua autem id eſt, vbi, minus hoc loco congruit.

E R I T] mens. S E P V L C H R O] cùm Paris ad Helenam rapiendam proficiſceretur in Græciam, Phyllidis ſepulchrum in Threicij Pangei promontorio extabat. Auctor Coluthus de raptu Helenæ.

IN III. EPIST. AD ACHILLEM.

V I G I N T I *fuluos &c.*] Quæ hic ad Achillem placandum ab Agamemnone miſſa ait poëta, ab Homero tranſtulit lib. IX. Iliad. B I S *ſex aſſueti vincere ſemper equi*] In libro Aldino, qui anno M. D. II. impreſſus eſt, & in vno Vatic. *Bis ſeptem* legitur, malè priorem lectionem retinet alter Vatic. & Homerus comprobat lib. iam citato. vbi ita eſt:

δώδεκα

—— —*δώδεκα δ' ἵππους*

Πηγοὺς, ἀθλοφόρους, οἳ ἄθλια ποσὶν ἄροντο.

Poſtquam hæc ſcripſeram, animaduerti hunc Homeri quoque locum huc ab Egnatio adductum.

PVELLAE] ſeptem: Homerus ibidem.

EX *Agamemnoniis vna puella tribus*] Hac de re dixi lib. XII. Metamorph. vbi Agamemnonis filiarum nomina notaui.

CVM *craſtina fulſerit hora.*] Ita eſt in lib. Vatic.

LINTEA *plena*] ſic infrà in epiſtola Oenonis:

Aura leuis rigido pendentia lintea malo
Suſcitat. ——

Et lib. III. Elegiarum:

Lintea dem potius.

Et Virg. lib. III. Aeneid.

—certum eſt dare lintea retro.

In lib. tamen Vatic. eſt, *linea vela*. vtrumque rectè.

NVBIFERIS *Notis*] Falſus ne eſt Ouidius, qui Noti è Meridiana plaga ſpirātis hic meminerit, quo Achilles, è Troia (à qua regione nauigantibus is ventus efflans eſt contrarius) in Græciam ſoluturus vtatur? minimè verò. Quippe qui Notum pro quolibet vento, qui ei in patriam redeunti proſper ac ſecundus ſit, ponit. Sic Virg. lib. I. Aeneid. cùm dixiſſet Troianos maxima tempeſtate laboraſſe, à ventis cardinalibus excitata, Eurum poſtea pro quolibet vento ponit. eius verba ſunt:

Vix ſeptem (naues) *conuulſa vndis, Euróque ſuperſunt.*

ET *patiare licet*] Alij lib. habent, *Vel patiare:* placet.

PROPTER *me deſinat ira*] *ἀναφορά.*

NEC *tibi turpe puta*] Argumentum à comparatione, & à minori. NVLLA *Mycenæum ſociaſſe cubilia mecum*] Hoc idem dicit Neſtori Agamemnon apud Homerum lib. ſuperius citato. SVSTINET *hoc animi ſpes tamen vna tui*] ſic Vatic. Aldinus verò *vna mei.*

—DOMINI *more venire iube.*] ſic propè in epiſt. Acontij:

Iam dudum domina more venire iube.

IN IV EPIST. AD HIPPOLYTVM.

REGNAT, *& in dominos ius habet ille Deos*] Sic Vat. & alij. Næuius Gymnaſtico: Aedepol, Cupido, cùm tam puſillus ſis, nimis multum vales. Seneca in Hippolyto:

Regnúmque tantum minimus in ſuperos habet.

SIVE *ferocis equi luctantia colla retorques, Exiguo flexos miror in orbe pedes. Seu lentum valido torques haſtile lacerto. Ora*

ǝ. *ferox*

ferox in ſe verſa lacertus habet. Siue tenes lato venabula cornea ferro, Denique noſtra iuuat lumina, quidquid agas.] Tale quippiam admiratur Scylla in Minoë lib. x1 x. Metamorph.

Seu caput abdiderat criſtata caſſide pennis,
In galea formoſus erat, ſeu ſumpſerat ære
Fulgentem clypeum, clypeum ſumpſiſſe decebat.
Torſerat adductis haſtilia lenta lacertis,
Laudabat virgo iunctam cum viribus artem.
Impoſito calamo patulos ſinuauerat arcus,
Sic Phœbum ſumptis iurabat ſtare ſagittis.
Cùm verò faciem dempto nudauerat ære,
Purpureúſque albi ſtratis inſignia pictis
Terga premebat equi, ſpumantiáque ora regebat.

PIRITHOVM *Phædra*] De Phædra ſic Higinus: Phædra Minois filia, Theſei vxor, Hippolytum priuignum ſuum adamauit, quem cùm non potuiſſet ad ſuam perducere voluntatem, tabellas ſcriptas ad virum ſuum miſit, ſe ab Hippolyto compreſſam eſſe, ſeque ipſa ſuſpendio necauit, & Theſeus re audita filium ſuum laribus excedere iuſſit, & optauit à Neptunò patre filio ſuo exitium. Itaque cùm Hippolytus equis iunctis veheretur, repente è mare Taurus apparuit, cuius mugitu equi expauefacti Hippolytum diſtraxerunt, vitáq. priuarunt.

—ARENTEM *quæ leuet vnda ſitim*] Eodem modo explere, ſedare, & pellere ſitim, dicitur.

IN V. EPIST. AD PARIDEM.

—MEO] qui es vir meus.

—FOENOQVE *iacentibus alto Defenſa eſt humili cana pruina caſa*] ſic emendauit Parrhaſius. Ego in duobus Vatic. ſcriptum repperi; *Deprenſa*. quæ lectio, vt mihi quidem videtur, genuina eſt. In alio lib. ſcripto Achillis Statij, eſt; *Depreſſa*, vt in omnibus vulgatis, id eſt, ſoluta, liquefacta.

QVA *Venus, & Iuno ſumptiſque decentior armis, Venit in arbitrium nuda Minerua tuum*] Attingit etiam Paridis iudicium infrà, cuius antè meminerunt Lycophron, Euripides, Coluthus, Lucianus, & Virgilius. De hoc iudicio multa præclara ex Græcis auctoribus collegit Lud. Cœlius lib. & cap. x1x. antiquarum lectionum. BRACHIA *vincta meo*] Ita legendum è bonis, & emendatis libris.

—COGNOVI *prima carina*] ſic vnus Vatic. *mihi proſpexi*, magis placet. —TVRPIS *amica*] Famoſa Helena. Vide quæ dixi in Scholiis in lib. Triſtium.

POLYDAMANTA] *Pulydamanta*, per u legendum, aliter ſyllaba claudicabit.

QVID *grauis Antenor, Priamus quid ſuadeat ipſe*] Illuſtraui hunc locum lib. XIII. Metamorph.

ARIDA *facta cadunt*] ſic legendum.

NON *profecturis littora bobus aras*] Conſule huic voci *bobus*, cuius breuis eſt prima, itaque lege *bubus*, per u. vt eſt in vetuſtioribus, & ratio requirit. Cato de re ruſtica cap. XXXVII. Vbi vuæ variæ cœperint fieri, bubus medicamētum dato quotannis, vti valeant. Sæpiſſimè etiam apud Varronem de re Ruſt. & ipſe lib. I. Faſtorum:

Tantáque res paucis paſcua bubus erat.

Idem lib. III. De arte:

Quid niſi araturis paſcua bubus erant?

Horat. in Carm. ſæculari:

Quique vos bubus veneratur albis Clarus &c.

GRAIA *iuuenca venit*] Probroſa admodum metaphora in Helenam. IO] Dictio hoc loco commiſerationis & doloris plena; alibi lætitiæ.

POSSIDET *en ſaltus illa iuuenca meos*] Perſeuerat in ea quam dixi metaphora.

PRAEBVIT *ipſa rapi*] Vide Coluthum de ipſius Helenæ raptu. QVA *tumet Ida*] Vbi magis denſa eſt arboribus, vel magis alta. ME *quoque conſpicuus Troia munitor amauit*] τειχεσιπλήτης Apollinis ad differentiam Neptuni. Ideoque poſtea ſubiicit:

Ipſe ratus dignam medicas mihi tradidit artes,
Admiſitq́ meas ad ſua dona manus.

Conſtat enim cùm ex aliis locis, tum ex lib. I. Metamorph. & ex lib. I. De remedio amoris, eum medicinæ inuentorem fuiſſe. Apollo autem & Neptunus cùm Ilium mœnibus eſſent circundaturi, laboris ſocium Aeacum ſibi aſciuerunt: quoniam fatale erat Ilium excidium iri: idque euenturum non erat, niſi aliqua parte muri à mortali extruerentur. Hinc igitur factus eſt locus fabulæ. Pindarus in Olymp. η.

τὸν (de Aeaco loquitur) παῖς ὁ Λατοῦς εὐρυμέδων τε Ποσειδᾶν,
Ἰλίῳ μέλλοντες ἐπὶ στέφανον
τεῦξαι, καλέσαντο συνεργὸν
τείχεος· ἦν ὅτι νιν, &c.

TROIAE] Ilij. Aliàs Troia regio eſt. IPSE *repertor opis vaccas pauiſſe Phereas Dicitur*] lib. II. De arte:

Cynthius

Cynthius Admeti vaccas pauiſſe per æſtus
Fertur. ——

Huius rei cauſſam reddit Higinus cap. XLIX. his verbis: Aeſculapius Apollinis filius, Glauco Minois filio vitam reddidiſſe, ſiue Hippolyto dicitur; quem Iuppiter ob id fulmine percuſſit. Apollo quòd Ioui nocere non potuit, eos, qui fulmina fecerūt, id eſt Cyclopes interfecit. Quod ob factum Apollo datus eſt in ſeruitutem Admeto regi Theſſaliæ: Hac etiam de re & Euripides ſub initio Alceſtis tragœdiæ de Apolline multa cognitu digna ſcribit. Phurnutus de Natura Deorum.

—E T *noſtro ſaucius igne fuit.*] Ita legendum è bonis lib. idque eſt magis poëticum.

IN VI. EPIST. AD IASONEM.

IN COLVMI] id eſt tibi Iaſon, qui incolumis reuerſus es.

PRAETER] propè. Vide quæ dixi in obſeruationibus in Metamorphoſ.

MARTIS *boues*] Duos tauros & feros & miræ magnitudinis. Apollodorus lib. I. Bibliothecæ.

RETTVLIT *aripides*] Hæc lectio eſt in bonis lib. probo.

DEVICTO *ſerpente*] ſic rectius legendum videtur, quàm *deuictus ſerpens.*

VILLO *ſpectabilis aureo*] Synizeſis. ſic li. I. Amorū eleg. IIX.

Ipſe Deus vatum, palla ſpectabilis aurea,
Tractat inaurata conſona fila Lyra.

Et in epiſt. Medeæ:

Aureus ille Aries villo ſpectabilis aureo
Dos mea.

SED *me mea fata trahebant*] Plautus in Bacchidid. pro libidine fata agunt homines.

ILLA *volat*] Alludit ad etymon ἀργῦς, quæ idcirco cita nauis à veteribus dicta eſt.

ILLA *ſibi inTanai*] ſic legendum non *Tanais:* s enim propter eam, quæ ſtatim ſequitur, vocem fruſtra additum eſt à librariis, qui in eiuſmodi ſæpiſſimè peccarunt: nonnulla exempla in obſeruationibus in Metamorph. collegi.

AVREA *Phrixea terga reuulſit ouis*] Ex optimis lib. & ex Seruij lib. I V. Aeneidos traditione legendum *reuellit*. ſic enim facit reuello in præterito, non reuulſit, vt falſò hic docet Hubertinus, atque ita legitur in quibuſdam vet. exemplaribus illud I I X. Metamorphoſ.

A ſiluis ſiluas, & ab aruis arua reuelli.

DOS

Dos *tibi Lemnos erit*] ſic in lib. Vatic. ſequor.

Terra *ingenioſa colenti*] ſic lib. IV. Faſt.

—— nec oliuis apta ferendis
Terra, ſed ad ſegetes ingenioſus ager.

Spargere *quæ fratris potuit lacerata per agros Corpora*] Metaphora ab Agricolis, qui ſemina in terras propriè ſpargere dicuntur. ſic in Ibin:

Et tua ſic latos ſpargantur membra per agros,
Tanquam quæ patrias detinuere vias. Et:
Aut lacer in ſiluis manibus ſpargare tuorum:
Sparſus vt eſt Thebis angue creatus auo.

Pignoribus *parceret illa meis*?] Hanc ſententiam expreſſam legimus lib. I. Epigramm. quam ita Latinè reddidit Alciatus in ſuis emblematis:

Colchidos in gremio nidum quid congeris? eheu
Neſcia cur pullos tam malè credis auis.
Dira parens Medea ſuos ſæuiſſima natos
Perdidit & ſperas parcat vt illa tuis?

Comitata] πυθηνικῶς:

——quòd ſiquis ab alto
Iuſtus adeſt precibus Iuppiter ipſe meis:
Quòd gemit Hypſiphyle, lecti quoque ſuccuba noſtri
Mœreat, & leges ſentiat ipſa ſuas.
Vtque ego deſtituor coniux, materque duorum.

A *totidem*, &c.] Feliciſſimè hunc locum conſiderat Iulius Cæſar Scaliger in Critico, cuius hæc ſunt. Ouidianæ Hypſiphyles clara admodum imprecatio eſt; quæ neque tumida, neque vulgaris, ac tam rotunda, vt tam breui gyro, tam compoſita apud multos etiam excellentes poſſimus deſiderare. Vide & Scholia in lib. Triſtium. Duorum] Eunei, & Nebrophoni. Apollod. lib. I. Bibliothecæ.

In VII. epiſtolam ad Aeneam.

Concinit *albus olor*] Huc facit, quod ſcriptum reliquit Cicero lib. I. Tuſcul. diſputationum: Cygni, qui non ſine cauſſa Apollini dicati ſunt, ſed quòd ab eo diuinationem habere videantur, quia prouidentes quid in morte boni ſit cum cantu & voluptate moriantur. Videndus eſt Aelianus lib. I. De var. Hiſtoria, & Hyginus.

—Nec *te creſcentia tangunt Mœnia*] Dices mœnia eſſe animata? Sed ſcitè. Ariſtoteles enim lib. III. Rhetoricorum inter eas figuras, quibus oratio illuſtratur, ponit eam, vt rebus ſenſu

ſenſu carentibus detur ſenſus. Sic Virg. lib. I. Aeneidos, vnde locus hic expreſſus eſt. item de Carthagine ait:

O fortunati, quorum iam mœnia ſurgunt.

Et lib. I V.

Non cœptæ aſſurgunt turres.

FACIENDA *petis*] Hæc eſt vet. lib. lectio. veré.

VROR *vt inducto cerata ſulphure tæda*] Poſt hunc verſum in vno Vatic. à veteri gloſſario notatum eſt, legiſſe ſe in veteri textu hoc diſtichon:

Vt pia fumoſis addita tura rogis.

Æneas oculis vigilantis ſemper inhærens.

AVT *ego quæ cœpi*] Lege ex vet. lib. fide & ratione, *quem cœpi.* INSANA *æquora*] eodem modo epiſt. I. dixit *inſanas aquas.* QVIA *mater amorum, Nuda cytheriacis edita fertur aquis*] In epiſt. ad Helenam:

In mare (nil mirum) ius habet orta mari.

Auſonius: *Orta mari, ſuſcepta ſolo,* &c.

ET *Phrygia Dido fraude coacta mori*] Fabuloſum, & planè falſum eſt Didonem ab Aenea adamatam fuiſſe: Cùm certum atque exploratum ſit Aeneam ante Vrbis Romæ primordium anno C D. eoque amplius in Italiam veniſſe. Carthago autem ante Romam annis L X X I I. vel, vt aliis placet X C V I I, condita eſt à Didone. Vnde probabiliter colligitur Didonem ab Aenea nec amari, nec videri potuiſſe. At licet poëtis vulgo receptas opiniones ſequi, quam fabulam ab Ennio in Romanorum gratiam primùm confictam eſſe litteris proditum eſt. Hoc facit Auſonij è Græco epigramma, in quo eius fabulæ auctorem Virgilium fuiſſe ait:

Illa ego ſum Dido vultu quam conſpicis hoſpes,
Aſſimulata modis pulcráque mirificis.
Talis eram, ſed non, Maro quam mihi finxit, erat mens,
Vita nec inceſtis læta cupidinibus.
Namque nec Aeneas vidit me Troius vnquam,
Nec Libyam aduenit claſſibus Iliacis.
Sed furias fugiens atque arma procacis Iarbæ
Seruaui, fateor morte pudicitiam.
Pectore transfixo, caſtos quod pertulit enſes,
Non furor, aut læſo crudus amore dolor.
Sic cecidiſſe iuuat: vixi ſine vulnere famæ,
Vlta virum, poſitis mœnibus oppetij.

Inui-

Inuida cur in me ſtimulaſti Muſa Maronem,
Fingeret vt noſtra damna pudicitiæ?
Vos magis hiſtoricis lectores credite de me,
Quàm qui furta Deûm, concubitusq́ canunt.
Falſidici vates, temerant qui carmine verum,
Humanisq́ Deos aſſimilant vitiis.

OCCIDIT *in terras coniux mactatus ad aras*] Eruditiſſimorum virorum ſequor opinionem, qui non magna mutatione legunt, *Occidit internas.* Internas autem aras, id eſt ante Deos penates, interpretantur. Virg. lib. IV. Aeneid. Vulgata autem lectio ita vitioſa eſt, vt nullo pacto ferri poſſe videatur.

QVI *in me coiere*] Vnus Vatic. *me coluere.* alter, *me cupiere.*

GRAVIDAM *Dido*] ſic C. Velleius Paterculus lib. I. Hoc tractu temporum antè anno V. & L X. quàm Vrbs Romana cõderetur, ab Eliſa Tyria, quam quidam Dido autumant, Carthago conditur. Soſipater lib. I. Inſt. Grammatic. *Didun.* Atteius Philologus librum ſuum ſic edidit inſcriptum; An amauerit Didun Aeneas, vt refert Plinius, conſuetudinem dicens facere hanc Calliſto, hanc Calypſo, hanc Io, hanc Alecto.

—PRAETER *amaſſe meum*] Hęc eſt genuina lectio, quam Vatican. exemplar habet.

AFRVM *frangentia littus*] Ita eſt in eodem Vatican. & in aliis melioribus.

—CERTIVS *ibis*] ſic legendum ex probatiſs. libris.

PRAEBVIT *Æneas & cauſſam mortis, & enſem, Ipſa ſua Dido concidit vſa manu*] Repetit hoc diſtichon lib. III. Faſtorum. Et III. De arte hanc eandem expreſſit ſententiam, vbi ita eſt: *Et famam pietatis habet, tamen hoſpes & enſem Præbuit, & cauſſam mortis Eliſa tuæ.*

IN IIX. EPIST. AD ORESTEM.

ALLOQVOR *Hermione nuper fratrémque, virúmque, Nunc fratrem, nomen coniugis alter habet*] Hi duo verſus non ſunt in lib. Vatic. neque in aliis, quos vidi, veteribus.

PYRRHVS *Achilleides*] De Pyrrho & Oreſte vide quæ ex Higino in Ibin adnotabo. Pyrrhus autem dictus eſt à patris ſui nomine, qui cùm in Scyro inter Lycomedis regis filias lateret, Pyrrha vocabatur. Auctor idem Higinus cap. XCVI. & XCVII. QVID *grauius capta Lacedæmone ſerua tuliſſem*] Sic propè lib. IV. Faſt. de Cerere:
Quid grauius victore Gyge captiua tuliſſem?

ACHAIA] A parte totum, κατὰ συνεκδοχήν. ſic in epiſtola ad Helenam:

O quoties dices quàm pauper Achaia noſtra eſt.

Et lib. XIII. Metamorph.

—— & auxilium promittet Achaia Troiæ.

AN *ſiquis*] argum. à minori.

—ARBITRIVM *neptis habebat auus*] Locum hunc ex Iuriſconſultorum doctrina duo interpretes rectè interpretati ſunt. —GENERO *concedet amorem*] Vatic. ita habet. alij tamen malunt, *permittet*.

TANTALIDES *omnes, ipſúmque regebat Achillem, Hic pars militiæ, dux erat ille ducum*] Hunc locum expreſſit Seneca in Agamemnone:

Rex ille regum, ductor Agamemnon ducum.

QVA *duo porrectus longè freta detinet Iſthmos*] In epiſt. Phædræ:

Æquora bina ſuis oppugnant fluctibus Iſthmon,
Et tenuis tellus audit vtrumque fretum.

Et Medeæ:

Quíque maris gemini diſtinet Iſthmos aquas?

Sed vide ne hîc legendum ſit *quo*, non autem *qua*.

VECTA *peregrinis Hippodomeia rotis*] Omnium optimè hunc locum explicat Parrhaſius lib. III. in Claud. de raptu Proſerpinæ. PELIDES *vtinam vitaſſet Apollinis arcus.*] Achilles interfectus eſt ab Apolline ad portas Scæas, quod vaticinium à matre ſua Thetide acceperat. Q. Smyrnæus lib. III. Paralip. Alij volunt eum, dum Polyxenam Priami ex Hecuba filiam, cuius forma captus erat, vxorem ſibi poſtulaſſet, in templo Apollinis Tymbræi à Paride, qui ab ipſo Deo edoctus eſt, qua corporis parte vulnerari poſſet, interfectum. Idque oſtendit Virg. lib. VI. Aeneid.

Phœbe graues Troiæ ſemper miſerate labores,
Dardana qui Paridis direxiſti tela, manúſque
Corpus in Æacidæ.

Et hic noſter lib. XII. Metamorph.

—— & oſtendens ſternentem Troica ferro
Corpora Peliden, arcúmque obuertit in illum,
Certáque letifera direxit ſpicula dextra.

Hecuba apud Euripidem:

—ἐγὼ τίκτω Πάρις ὃς παῖδα θἠκεν ἄλλοις
τόξα βαλών.

Arma *gerebat*] pro bello, continens pro eo quod continetur. Mvnvs *& hoc nobis diruta Troia dedit*] Quis non videt hanc lectionem, quæ optimam continet ſententiam, multo illa altera, quam ſubſtituunt, *Et munus hoc nobis diruta Troia fuit*, elegantiorem? Quum eam & Planudes, idque alij teſtati ſunt, agnoſcat, & Vatic. lib. habeat. Itaque non dubito, quin prorſus vera ſit.

In IX. epist. ad Hercvlem.

Victorem *vita*] Annominatio. ſic & mox in hac ipſa epiſt. Liuius lib. xxv. Quod ni iam in tempore ſubueniſſet, victoribus victisque pariter pernicioſa fames inſtabat. Valer. Max. lib. v. cap. iii. Themiſtoclem victorem victi hoſtis genua complecti. Qva] vbi.

Te *ne ferunt geminos preſsiſſe tenaciter angues, Cùm puer in cunis iam Ioue dignus eras?*] lib. i. De arte:

Paruus erat, manibúſque duos Tirynthius angues
Preſſit, & in cunis vel Ioue dignus erat.

De hac re Senec. Hercule furẽte actu ſecũdo, initio. Virg. viii.

— —vt prima nouerca
Monſtra manu, geminóſque premens eliſerit angues.

Theocrit. ἐν ἡρακλίσκῳ ſub initium:

τᾶμος ἄρ' αἰνὰ πέλωρα δύω πολυμήχανος ἥρη
κυανέαις φρίσσοντας ὑπὸ σπείρῃσι δράκοντας
ὦρσεν ἐπὶ πλατὺν οὐδόν. Vide reliqua.

Non *honor eſt, ſed onus*] παρονομασία. P. Rutilius: Ad huius ſceleratiſſimi opera qui fuit locus? religioſiſſimus: nimirum quia traditam ſibi publicorum cuſtodiam ſacrorum non honori, ſed oneri eſſe exiſtimauit.

Spe qve *timor dubia, ſpéſque timore cadit*] Scitè. Nam nulla ſpes eſt ſine timore, nullus timor ſine ſpe. ſic lib. & elegia i. Triſtium:

Nam ſpes eſt animo noſtra timore minor.

Et in epiſt. xiii.

Spes bona ſollicito victa timore cadit.

Et lib. ii. amor. elegia xix.

Speremus pariter, pariter metuamus amantes.

Sed hac de re videndus eſt Ariſtoteles lib. ii. Rhetoricorum.

Non *tibi ſuccurrit crudi Diomedis imago, Efferus humana qui dape pauit equos*] In Ibin:

Vt qui terribiles pro gramen habentibus herbis
Impius humano viſcere pauit equos.

S I *te vidiſſet cultu Buſiris in iſto, Huic victor victo nempe pudendus eras*] lib. IX. Metamorph. *Buſirim domui.* Vbi ex D. Auguſtino lib. XIIX. De Ciuitate Dei, cap. XII. hæc dixi. Buſiris regnante Danao Argiuis rex, vel potius tyrannus, ſuis diis hoſpites immolabat, & ab Hercule interemptus eſt, cùm etiam eum voluiſſet occidere. Oroſius lib. I. cap. XI. Buſiridis in Aegypto cruentiſſimi tyranni crudelis hoſpitalitas, & crudelior religio tunc (ante Vrbem conditam DCCLXXV.) fuit, qui innocentium hoſpitum ſanguine diis, ſcelerum ſuorum participibus, propinabat. De eodem Arnobius, & Higinus.

MAEONIAS *inter calathum, &c.*] Lege ex vtroque Vatic. *Inter Ionicas* &c. Repetit hũc verſum li. II. De arte, vbi ita eſt:

Inter Ionicas calathum tenuiſſe puellas
Creditur, & lanas excoluiſſe rudes.

INFANTEM *caudis inuoluiſſe manum*] In opt. lib. Vatic. *cintis*, non *caudis* legitur. Vt ſit ſenſus, ſcilicet manũ infantem (Herculem infantem) inuoluiſſe hydros immanes eliſos cinctis faucibus. Itaque hæc lectio mihi admodum probatur. Ille autem verſus, qui in aliis libris eſt, *Infantem nuda dilaceraſſe manu*: multis de cauſis mihi non placet; tum præcipuè, quòd infanti id facinus minus conuenit, & fabulæ repugnat, niſi ironicôs dictum accipias.

—ET *damnis ditior ipſa ſuis*] ſic in cod. lib. & in aliis emendatioribus. ſequor.

QVIQVE *inter læuúmque latus, læuúmque lacertum*] Ita apertè legitur in lib. Statij, & in vtroque Vatic. verè. Cogor autem hoc loco diſſentire ab eruditis. Egnatio, qui de his epiſtolis optimè meritus eſt, legit enim *dextrúmque lacertum.* Ignoſcant mihi tanti hominis manes, qui quid dicat, neſcit. Quæro enim quî potuit Hercules Antæum dextro lacerto ſuſtuliſſe, & inter læuum latus eum, vt eſt in ſequenti carmine, ſuffocaſſe? Itaque legendum, vt dixi; hoc ſenſu, Antæum læuo brachio ſublatum & inter læuum latus ab Hercule ſuſtentatum: dextera autem illius fauces compreſſas fuiſſe. Viderat & hoc Paganinus, quamuis poſtea de ſententia demoueatur. Iuuenalis:

— —*ceruicibus æquat*
Herculis Antæum procul à tellure tenentis.

NEC *venit incultis captarum more capillis Fortunam vultus faſſa tegendo ſuos*] Eruditiſſimus, & ad omnis diſciplinæ laudem natus P. Meliſſus legendum putat, *Fortunam vultu faſſa tacente ſuam.* vel: *Fortuna vultum faſce tegente ſuum*: ſed ad prio-

ad priorem lectionem magis inclinat. In quibuſdam aliis impreſſis eſt, *Fortunam vultu faſſa tegente ſuo*. In vno Vatic. *Fortunam vultum faſſa tegendo ſuam*. In altero, *Fortunam vultu faſſa tegendo ſuam*. quam lectionem vnà cum clariſſ. Ciaccono veram puto. Gerundio in do breui vtitur & Germanicus Cæſar hoc verſu: *Quem liber ignarum cæli formando docebat.* & Auſonius: *Quæ noſti, meditando velis inoleſcere menti.*

TVRPIA *famoſus*] Hæc eſt genuina lectio.

LETIFEROQVE *veneno*] Ita prorſus legendum ex ſpectatæ bonitatis exemplaribus.

SEMIVIR *occubuit vi letiferóque veneno Neſſus*] De Neſſo, Hercule, & Deianira ſic Higinus cap. XXXIV. Neſſus Ixionis & Nubis filius, Centaurus, rogatus ab Deianira, vt ſe flumen Euenum transferret, quam ſublatam, in flumine ipſo violare voluit: Hoc Hercules cùm interueniſſet, & Deianira cùm fidem eius imploraſſet, Neſſum ſagittis confixit. Ille moriens cùm ſciret ſagittas Hydræ Lernææ felle tinctas quantam vim haberent veneni, ſanguinem ſuum exceptum Deianiræ dedit, & id philtrum eſſe dixit, ſi vellet ne ſe coniux ſperneret, eo iuberet veſtem eius perungi. Id Deianira credens, conditum diligenter ſeruauit.

IN X. EPIST. AD THESEVM.

NON *vlli*] earum ferarum.

PEIVS] aduerbium. QVAE *legis ex illo Theſeu tibi littore mitto. Vnde tuam ſine me vela tulere ratem.*] Diam inſulam ſignificat, vbi Ariadnam reliquerát Theſeus. Apollonius lib. IV. Argon. de ipſa Ariadna:

—— —ἥν ποτὲ Θησεὺς
κνωσόθεν ἑσπομένην δίῃ ἐνὶ κάλλιπε νήσῳ.

Alij eam in Naxo relictam ſcribunt. Vide Plutarchum in Theſeo. Higinus in fabulis hac de re: Theſeus in inſula Dia tempeſtate retentus, cogitans ſi Ariadnen in patriam portaſſet, ſibi opprobrium futurum: Itaque in inſula Dia dormientem reliquit. Quam liber amans, inde ſibi in coniugium adduxit. Theſeus autem cùm nauigaret, oblitus eſt vela atra mutare: itaque Aegeus pater eius credens Theſeum à Minotauro eſſe conſumptum, in mare ſe præcipitauit, ex quo Aegeum pelagus eſt dictum. Ariadnes autem ſororem Phædram Theſeus duxit in coniugium.

—ET *ſumma Theſea voce voco*] Alio modo dicitur clara voce, & magna voce.

QVAMQVE *lapis ſedes, tam lapis ipſa fui*] Expreſſiſſe videtur Catulli locum, vbi ita eſt:

Saxea vt effigies bacchantis preſpicit Euoë.

PRESSIMVS *(exclamo) te duo, redde duos*] Legerem *duo*, vt eſſet figura plenior. nam & *duo* legitur in caſu accuſandi. Virg. XI. Aeneid.

Si duo præterea tales Idaa tuliſſet Terra viros.

Propert. *Et duo in aduerſum miſit per mœnia currus,*

Ne poſſet tacto ſtringere ab axe latus.

FINGE] alio modo: Eſto, fac, pone.

CVM *tibi ne victus tecto morerere recuruo, Qua regerent paſſus pro duce fila dedi. Cùm mihi dicebas, per ego ipſa pericula iuro, Te fore, &c.*] Huc pertinet quod ſcribit Higinus, cuius verba ſunt hæc: Theſeus poſtquam Cretam venit ab Ariadne Minois filia eſt adamatus, adeò vt fratrem proderet, & hoſpitem ſeruaret: ea enim Theſeo monſtrauit Labyrinthi exitum Quo Theſeus cùm introiſſet & Minotaurum interfeciſſet, Ariadnes admonitu licium reuoluendo, foras eſt egreſſus, eamque quòd fidem illi dederat in coniugium ſecum habiturus auexit.

MORSQVE *minus pœna. quàm mora mortis habet*] Cæſar apud Salluſtium in coniurat. In luctu atque miſeriis mortem ærumnarum requiem non cruciantem eſſe. In Ibin:

Luctatúſque diu cruciatos ſpiritus artus

Deſerat, & longa torqueat ante mora.

Vbi ex Suetonio aliud exemplum adduxi.

NEC *facta fuiſſes Impia*] Hæc eſt genuina lectio.

NEC *tua mactaſſet*] ſic Vatic. verè.

STRAVIT *humum*] ſic boni libri.

OSSA *ſuper*] Anaſtrophe.

TITVLIS *ſurripienda ſuis*] Vatic. *ſuſcipienda*; in cuius ora eſt, *excipienda*. Nihil mutandum cenſeo.

QVEM *vaga pulſat aqua*] lib. I. Metamorph.

—Pro ripis littora pulſant.

IN XI. EPIST. AD MACAREVM.

HAEC *eſt Æolidos fratri ſcribentis imago*] Seruius lib. I. Aeneid. ad illud Virgilij:

—& pulchra faciet te prole parentem.

Scribit Macareum & Canacem non huius Aeoli, qui ventorum rex fuiſſe perhibetur, ſed alterius Aeoli filios fuiſſe. Cuius opinionem quàm facilè in hac epiſtola Ouidius conuincat, nemo

non

non videt. Higinus cap. CCXXXVIII. Aeolus Canacem propter inceſtum cum fratre Macareo admiſſum interfecit.

QVAE *nos commiſit in vnum*] ſic Vatic. placet.

MACIES *adduxerat artus*] Ratio ita legẽdum perſuadet.

QVAS *mihi non herbas, quæ non medicamina nutrix Attulit, audaci ſuppoſuitque manu*] Decorum confidentis nutricis optimè exprimit, & ſimplicis puellæ ingenium oſtendit.

AT *nimium*] Verè ita legendum docti viri coniecerunt.

PECTORIBVS *condam dona paterna meis*] ſic de Polyxena lib. XIII. Met. ad Pyrrhum:

—aut tu iugulo vel pectore ferrum
Conde meo.

HIS *mea muneribus*, &c.] Apoſtrophe; & exclamatio doloris & indignationis plena.

HAEC *tibi ſumma fuit*] ἀναφορά.

IN *tua non tonſas ferre ſepulchra comas*] Mos erat apud veteres, vt matres capillum ſibi tonderent, & filiorum ſepulchris iniicerent. Ouidius ibidem de Hecuba:

Hectoris in tumulo canum de vertice crinem
Inferias inopes, crinem, lachrimáſque reliquit.

IN XII. EPIST. AD IASONEM.

VT *tibi Colchorum memini regina vacaui*] ſic eſt in vet. libris, ſicque legendum. Errant interpretes, qui *at* legunt, quæ particula hoc quidem loco otioſa eſt. *Vt* autem aduerbio tunc reſpondit. VACAVI] operam dedi.

PELIOS *arbor*] Catachreſis. Argo, quæ ex arboribus, quæ in Pelio monte natæ eſſent, compacta erat. Ennius apud Priſcianum de verſibus comicis:

Vtinam ne in nemore Pelio ſecuribus
Caſa cecidiſſent abiegna ad terram trabes:
Néue inde nauis inchoandæ exordium
Cepiſſet, quæ nunc nominatur nomine
Argo, qua vecti Argiui delecti viri
Petebant illam pellem inauratam Arietis
Colchis imperio regis Peliæ per dolum.
Nam numquam hera errans mea domo efferret pedem.

NOVA *puppis*] Vel re vera noua, vel admiranda.

HIC *Ephyren bimarem*] Appoſitè faciunt huc Velleij Paterculi verba ex lib. I. Paullo antè Haletes, ſextus ab Hercule, Hippotis filius Corinthum, quæ antea fuerat Ephyre, clauſtra

Peloponneſi continentem, in Iſthmo condidit. Aliter ſentit Higinus cap. CCLXXV. Ephyre Nympha Oceani filia Ephyren, quam poſtea Corinthum appellarunt, condidit.

QVA] vbi. CREVSAE] Glaucen vocat Apollodorus & Diodorus. ET *nemus & piceus & frondibus,&c.*] Illuſtraui hunc locum lib. VII. Metamorph.

QVOD *ſi fortè virum non dedignare Pelaſgum* &c.] ſi me hominem Græcum non indignum cenſes, quem tuum virum habeas, prius moriar, quàm tuo marrimonio aliam mulierem præponam. Apollonius quoque idem ſcribit lib. III.

> ἡμέτερον δ' λέχος θαλάμοις ἔνι κουριδίοισι
> πορσανέεις· οὐδ' ἄμμι διακρινέει φιλότητος
> ἄλλο, πάρος θάνατόν γε μεμορμένον ἀμφικαλύψαι.

Apollodorus tamen in hanc ſententiam lib. I. cùm timeret Medea, ne Iaſon à tauris perderetur, inſcio patre, ei ſe fore ad illos perdomandos atque vellus aureum auferendum, ſi ſe vxorem ducturum & in Græciam ſimul nauigantem perducturum iuret, auxiliatricem, pollicetur. Id præſtiturū ſe iurauit Iaſon.

SPIRITVS *ante meos tenues vaneſcat in auras*] In epiſtola Penelopæ:

— & hoc crimen tenues vaneſcat in auras.

HAEC *animum & quota pars horum mouere puella Simplicis*] Sic eſt in Vatic. veré.

TAVROS] duos tauros feros & miræ magnitudinis, vt in epiſt. Hypſiphyles ex Apollodoro notaui.

COMPRESSOS *vtinam Symplegades eliſiſſent, Noſtráque adhærerent oſſibus oſſa tuis: Aut nos Scylla rapax,* &c.] Indignatus Iuppiter propter Abſyrti necem ingentem Argonautis immiſit tempeſtatem: propter quam ita diu errarunt, vt Libyæ, Galliæ, Sardiniæ, & Hetruriæ littora præterierint. Acceperant autem Iouis iram prius deſituram nō eſſe, quàm in Auſoniam profecti Abſyrti necis à Circe expiati fuiſſent. Auctor Apollodorus lib. I. atque idcirco poëta Scyllæ & Charybdis hoc loco meminit. Quam rem hic miratur, vel potius quæritat Egnatius.

QVID *referam Peliæ natas,* &c.] vide quæ ex Higino notaui lib. VII. Metamorphoſ.

NATIS *duobus*] Mermero & Pherete. Vide Scholia in lib. II. Triſtium. COMITATA] παθητικῶς.

VT *ſubito noſtras Hymen cantatus ad aures Venit, & accenſo lampades igne micant*] Cùm ita in omnibus vet. libris ſcriptum,

& ſen-

& ſententia optima ſit, non video cur ab aliis, qui ſententiam deprauant, quidquam ſit immutatum: præſertim cùm Theocritus apud Græcos vlt. verſu in Epithal. Helenæ, & apud nos Catullus primam huius nominis Hymen produxerint. Vidit & hoc Paganinus ante me natum annis XXIV.

QVIS *vellet tanti nuncius eſſe mali?*] Quaſi dicat nemo. Iuxta illud Sophoclis in Antigone:

Στέργει γὰρ οὐδεὶς ἄγγελον κακῶν ἐπῶν.

Nemo enim amat eum, qui malum adfert nuncium.

CVM *minor è pueris iuſſu ſtudióque videndi Conſtitit ad gemina limina prima foris*] lege *iuſſus*, non *iuſſu*. Non ſemel teſtatus ſum quàm ſæpe librarij veteres in litteris aut fruſtra geminandis, cùm ſimiles occurrerent, aut omittendis peccauerint. aliquot exempla notaui in meis in Metamorphoſ. obſeruationibus.

GEMINAE *foris*] ſic ſub principium lib. II. Metamorph. dixit *bifores valuas*, & in lib. De Ponto *bifores feneſtras*.

VNVM *non potui perdomuiſſe virum*] Alludere videtur Ouidius ad carmen illud optimum, quod in ſua Medea cecinerat: *Seruare potui, perdere an poſſim rogas?*

—ET *ardores vincet aduſta meos*] Medea, inquit Apollodorus lib. ſuprà citato, quos Iaſon Deos iuraſſet obteſtata, ingratumq́ue illius in ipſam animum poſtea deteſtata, vxori (Creuſæ, aut Glaucæ) peplum venenis infectum miſit, quem ſimulatque illa ſibi induit cum adiutore patre (Creonte) valido igne correpta conflagrauit.

—ET *natos pignora redde duos*] Iam admonui in lib. Triſt. ita legendum.

DOS *mea, tu ſoſpes, dos mea &c.*] Cauſſa ab effectu non ſeparatur.

IN XIII. EPIST. AD PROTESILAVM.

INCVBVIT *Boreas*] Pro quolibet vento propitio euntibus è Græcia in Phrygiam. Alioqui *Boreas* cõtrarius eſt. Hæc quæ ſequuntur transferantur ad medium ſequentis pag.

ET *ſua vir reduci det meus arma Ioui.*]
Homerus lib. VII. Iliados de Hectore, qui Aiacem interficere cupiebat: *τεύχεα συλήσας, οἴσω ποτὶ Ἴλιον ἱρήν,*
καὶ κρεμόω ποτὶ νηὸν Ἀπόλλωνος ἑκάτοιο.
Arma adimens feram ea ad Ilium ſacrum, & ſuſpendam ad templum Apollinis longe iaculantis. & infrà in hac ipſa epiſt.

—referas iſta face arma Ioui.

Vide & Horatium epiſt. 1. lib. 1.

D V M *potui ſpectare virum, ſpectare iuuabat, Sûmque tuos oculos vſque ſecuta meis. Vt te non poteram poteram tua vela videre, Vela diu vultus detinuere meos*] Simi is prope locus eſt in epiſt. Oenones: *Proſequor infelix oculis abeuntia vela.*

L V X *quoque tecum abiit tenebriſque exanguis obortis Succiduo dicor procubuiſſe genu*] Se propter viri in bellum Troianum abitionem animo defeciſſe ait. Plautus in Curculione: Tenebræ oboriuntur, genua media ſuccidunt.

V I X *me grandæuus Acaſtes, Vix mater gelida mœſta refecit aqua*] Anadiploſis. Similis locus eſt eiuſdem Plauti ibidem: Datin' iſti ſellam, vbi aſſidat citò, Et aqualem cum aqua.

I P S A *comas pectam, galea caput ille premetur? Ipſa nouas veſtes, dura vir arma feret?*] Antitheta quàm pulcherrima ad ſummum dolorem excitandum.

E T *ſua vir reduci det meus arma Ioui.*] Solebant milites, confecto bello, quæ geſſerant arma ad Deos ſuſpendere. Ouid. lib. I V. Triſt. eleg. I I X.

Miles vbi emeritus non eſt ſatis vtilis annis
Ponit ad antiquos quæ tulit arma lares.

H E C T O R A S] Eodem modo Cic. dixit *Thucydidas.*

C A D A T] ſic legendum. eſt autem optandi verbum.

S O R S *quoque neſcio quem fato deſignat iniquo, Qui primus Danaûm Troada tanget humum*] Auſonius ex Græco:

Fatale adſcriptum nomen mihi Proteſilao:
Nam primus Danaûm bello obij Phrygio.
Audaci ingreſſus Sigeia littora ſaltu
Captus Pellæi Lartiadæ inſidiis.
Qui ne Troianæ premeret pede littora terræ,
Ipſe ſuper proprium deſiliit clypeum.
Quid queror? hoc letum iam tum mea fata canebant,
Tale mihi nomen cùm pater impoſuit.

Et:

Proteſilaë tibi nomen ſic fata dederunt,
Victima quòd Troiæ prima futurus eras.

Iampridem hæc notaueram, & edideram in meis in Metamorphoſ. obſeruationibus, quæ hîc repetenda duxi. Huc etiam pertinet, quod ſcribit Higinus in fabulis: cuius hæc ſunt ca. C I I I. Achiuis fuit reſponſum, eum, qui primus littora Troianorum attigiſſet, periturum. Cùm Achiui claſſes applicuiſſent, ceteris cunctan-

cunctantibus, Iolaus Iphicli, & Diomedeæ filius primus è naue proſiluit, qui ab Hectore confeſtim eſt interfectus, quem cuncti appellarunt Proteſilaum, quoniam primus ex omnibus perierat. Quod vxor Laodomia Acaſti filia cùm audiſſet eum periiſſe, petiit à Diis, vt ſibi cum eo tres horas colloqui liceret: quo impetrato à Mercurio reductus tres horas cum eo collocuta eſt: quod iterum, cùm obiiſſet Proteſilaus, dolorem pati non potuit Laodomia.

—TVA *ſit milleſima*] Vltima ex mille nauibus quæ Troiam eunt, tua ſit. Idque ſequenti verſu ſubdit: *Iámque fatigatas vltima verſet aquas.* Quot autem fuerint collegi lib. XII. Metamorph. SPES *bona ſollicito victa timore cadit*] Vide epiſt. IX.

TVRPIS *adultera*] Famoſa Helena: turpis enim hoc loco ad mores, non ad faciem refertur, vt alibi quoque dixi.

VERTITE] flectite, vt ſuperius locutus eſt.

TROADAS *inuideo*] Cornelius Tacitus lib. I. Ne hoſtes quidem ſepulturam inuident.

VVLTVS *ſuos*] tuam effigiem, imaginem. lib. I. Triſt. eleg. VI. *Si quis habes noſtris ſimiles in imagine vultus.*

IN XIV. EPIST. AD LYNCEVM.

MITTIT *Hypermneſtra de tot modò fratribus vni, Cetera nuptarum crimine turba iacet*] Apollodorus lib. II. αὐτὴ δὲ (de Hypermneſtra loquitur) λυγκέα διέσωσε πάρθενον αὐτὴν φυλάξαντα. & mox δαναὸς δὲ ὕστερον ὑπερμνήστραν λυγκεῖ συνῴκησε. Ex quibus locis manifeſtum eſt Lynceum, nõ Linum vocari eum, ad quem ſcribit Hypermneſtra.

—FACTA *crepuſcula terris*] Crepuſculum eſt tempus illud, cùm noctescere incipit. Errant autem, & quidem turpiter, qui exiſtimant crepuſculum etiam eſſe dubiam illam lucem ante quam dieſcat: cùm apud priſcos & probatos auctores ſolùm illud tempus ſub veſperam eſſe perpetuo reperiatur: Diluculum verò ſub auroram.

VLTIMA *pars noctis, primáque lucis erat*] Prorſus malè ita in quibuſdam impreſſis libris nunc legitur. Veram lectionem agnoſcunt duo interpretes, quæ eſt in lib. Statij: *Vltima pars lucis, primáque noctis erat*, id eſt, crepuſculum, quod dixit ſuperiore hemiſtichio; tunc enim illam cladem, de qua hic agitur, factam eſſe fabulis proditum eſt.

SVRGE *age Belide* &c.] Simile argumentum perſecutus eſt Horatius Ode XI. lib. III. Carminum.

DE

D E *tot modò fratribus vni*] Hoc fere hemiſtichium infrà poſiturus eſt.

M E *pater igne licet, quem non violauimus, vrat*] Ignis enim adhibebatur ad nuptias, non tantùm propter faces, quæ ferebantur, vt tradit Catullus in epithal. ſed etiam quia nupta iubebatur ignem & aquam tangere, teſte Plutarcho in Problematis Romanis, ipſo initio.

I P S A *Iouis coniux ceſſit ab vrbe ſua*] Nam etiam Iuno vocabatur ad nuptias: vnde & pronuba Iuno dicta eſt. Vrbem autem Iunonis vocat Argos.

—T E R *acutum ſuſtulit enſem, Ter malè*, &c.] Videtur hoc obſeruaſſe hoc ter poſitum, vbi fruſtrà aliquid tentatum eſt. In epiſt. ad Hippolytum: *Ter ſecum conata loqui, ter inutilis haſit Lingua, ter in primo deſtitit ore ſonus*. Virg. lib. II. Aeneid.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum,
Ter fruſtra compreſſa manus effugit imago.

Et Homerus Iliad. σ. non longè ab initio de Hectore, qui ter tentauit Patrocli cadauer arripere raptandum. τρὶς μὲν μιν μετόπισθε ποδῶν λάβε φαίδιμος ἕκτωρ.

P A R S *exiguiſſima*] In hanc formam dixit Cicero in Bruto, Aſſiduiſſimè. eius verba ſunt: Aſſiduiſſimè mecum fuit Dionyſius Magnes.

N O X *tibi, ni properes, iſta perennis erit*] ſimile illi Catullino:
Nox eſt perpetua vna dormienda.

Et Horatius:

Ergo Quintilium perpetuus ſopor
Vrget?

IN XV. EPIST. AD HELENAM.

I L L A *tibi ingentem viſa ſub imagine ſomni, Flammiferam pleno reddere ventre facem*] Meminit huius quoque rei Tryphiodorus his verbis:

—— —αἰδέπυ ἤδη
τίκτουσι μογερῆς ἐγκάβης ὠδῖνες ὀνήρων.

& Apollodorus lib. III. δευτέρου γεννᾶσθαι μέλλοντος βρέφους ἔδοξεν ἑκάβη καθ' ὕπαρ δαλὸν τεκεῖν διάπυρον· τοῦτον δὲ πᾶσαν ἐπινέμεσθαι τὴν πόλιν, καὶ καίειν. Id eſt: Deinde cùm ſecundùm propediem eſſet paritura filium, (Paridem) facem reapſe ardentem Hecuba parere, cumque totam vrbem (Ilion) depaſceret & combureret, in ſomnis ſibi videbatur. Huius quoque rei è veteri poëta mentio eſt apud Ciceronem lib. I. De Diuinatione his verſibus:

Quia

Quia mater grauida parere ſe ardentem facem
Viſa eſt inſomnis Hecuba: quo facto pater
Rex ipſe Priamus, ſomnio mentis metu
Perculſus, curis ſumptus ſuſpirantibus
Exſacrificabat hoſtiis balantibus.
Tunc coniectorem poſtulat pacem petens,
Vt ſe edoceret obſecrans Apollinem
Quò ſe vertant tantæ ſortes ſomnium.
Ibi ex oraclo voce diuina edidit
Apollo, puerum, primus Priamo qui foret,
Poſt illa tempora, hunc ſi tolleret
Eum eſſe exitium Troiæ, peſtémque Pergamo.

VATIBVS *ille refert*] Aeſaco filio ſuo, qui coniectandi rationem à Merope edoctus fuerat. Apollodorus ibidem.

CASSANDRA *capillis*] De Caſſandra ſic Higinus cap. XCIII. Caſſandra, inquit, Priami & Hecubæ filia in Apollinis fano ludendo laſſa obdormiſſe dicitur, quam Apollo cùm vellet comprimere, corporis copiam non fecit, ob quam rem Apollo fecit, vt cùm vera vaticinaretur, fidem non haberet.

MORE *tuæ gentis nitida dum nuda palæſtra Ludis, & es nudis femina miſta viris*] Virginibus Lacænis ſtudio fuit palæſtra. Cic. lib. II. diſp. Tuſcul. & alij.

ET *ebrietas ignis in igne fuit*] πῦρ ἐπὶ πυρί.

PAENE *ſuis manibus ad te deduxit amantem*] Propriè. Cicero II. act. in Verr. Hic eſt decimus, ad quem iſte deduxerat tertiam Iſidori Mimi filiam. & ipſe VI. Faſt.

Cùm primùm cupido Venus eſt deducta marito.

Tibullus:

Vt iuueni primùm virgo eſt deducta marito.

Papinianus iuriſconſultus l. dotis promiſſio LX. D. de iure dot. Etſi minor annis duodecim, vt maior deducta ſit, tunc primùm petatur, cùm maior annis apud eumdem eſſe cœperit.

GEMINAS *Leucippidas illi*] Ambas Leucippi filias rapuerunt Caſtor & Pollux: quarum nomina fuerunt Ilaira, & Phœbe. Apollod. lib. III.

PAENE *puer caſis abducta armenta recepi Hoſtibus & cauſſam nominis inde tuli*] Idem Apollodorus ibidem.

IN XVI. EPIST. AD PARIDEM.

LEGITIMAM *nupta ſollicitare fidem?*] ſic propè libro VII. Metamorph.

Quare-

Quærere quod doleam, ſtatuo, doniſque pudicam
Sollicitare fidem.

Eſt autem ſollicitare, vt ex Feſto Paullus refert, ex ſuo loco mouere. Vnde appoſitè transfertur ad chordas, dum impelluntur.

O S C V L A *luctando tantummodo pauca proteruus Abſtulit*] Locus ex epiſt. Oenones neſcio quid ſimilitudinis & affinitatis cum hoc habere videtur: *Ille mea ſpolium virginitatis habet.*

Id quoque luctando, rupi tamen vngue capillos,
Oráque ſunt digitis aſpera facta meis.

C V M *mea virginitas mille petita procis*] Procorum, qui Helenam ſibi vxorem petierunt, nomina & numerus exſtat apud Apollodorum lib. III.

C A E L E S T I A *numina*] Duo Vatic. *corpora.*

L A V D A T R I X *Venus eſt inſidioſa mihi*] Sic in vno Vatic. & in ora alterius. placet.

S E D *nihil inſinuo*] In altero eorundem lib. *infirmor*: in margine verò, & in altero eſt, *inficior.* perplacet.

E S T *data libertas, quòd Menelaus abeſt*] Erat enim in Creta, cùm Helena à Paride abrepta eſt. Coluthus ſub finem de Raptu Helenæ:

Ἠερίης ὄρνιθος ἰσόπτερε, τέκνα γενέθλης
ἴασι τε νοστήσαντες ἐπὶ κρήτην μενελάῳ.

Et ipſe lib. II. De remedio:

Quid Menelaë doles? ibas ſine coniuge Creten,
Et poteras nupta lętus abeſſe tua?

A N *neſcis longas regibus eſſe manus?*] Expreſſum videtur ex Herodoto, apud quem lib. IIX. pæne extr. Alexander καὶ γὰρ δύναμις ὑπὲρ ἄνθρωπον ἡ βασιλῆος ἐστὶ, καὶ χεὶρ ὑπερμήκης.

F O R M A *timere facit*] Locutio à poëtis frequentiſſimè vſurpata: *Qui nati me coram cernere letum Feciſti.* Virg. lib. II. In proſa diceretur, facit, vt timeat.

A D D E *quòd vt cupias conſtans in amore manere, Non potes*] Docet Ariſtoteles lib. II. De arte dicendi, iuuenes natura eſſe omnes inconſtantes.

F A X *quoque me terret, quam ſe, &c.*] Hi verſus & tres ſequentes intelligentur ex iis, quæ in ſuperiori epiſt. annotaui.

C E T E R A *per ſocias Clymenen Æthrámq. loquemur*] Priorem aliter vocat Higinus cap. XCII. de iudicio Paridis. Alexander Veneris impulſu Helenam à Lacedæmone ab hoſpite Menelao Troiam adduxit, eamque in coniugio habuit cum ancillis duabus Aethra & Phiſadie, quas Caſtor & Pollux captiuas ei

uas ei aſſignauerunt, aliquando reginas.

IN XVII. EPIST. AD HERONEM.

—S*I cadat ira maris*] Sic legendum. id eſt, ſi mare non agitetur, non commoueatur, vt vſque huc commotum eſt.

SEPTIMA *nox agitur*] De hoc verbo AGITVR, vide quæ dixi in obſeruationibus in Metamorph.

QVAEQ *micat gelido Parrhaſis vrſa polo*] Patronymica non tantùm ab hominibus, ſed ab aliis quoque rebus deducuntur, vt Cypris, Calydonis, Pegaſis, Aſis, de quibus alibi.

PARRHASIS] Sic lib. I. Triſt. eleg. III.

Verſaque ab axe ſuo Parrhaſis arctos erat.

ET *celer Elæo carcere miſſus equus*] Sic lib. III. eleg.

Hoc mihi contingat, ſacro de carcere miſſis
Inſiſtam forti mente vehendus equis.

Ibidem:

Quadriiuges æquo carcere miſit equos.

Lib. v. Triſt. eleg. x.

Vtq; foret nondum reſerati carceris acer,
Nunc pede nunc ipſa fronte laceſſit equus.

Lib. x. Metamorphoſ.

——cum carcere pronus vterque
Emicat.

Virg. v. Aeneid.

——ruúntque effuſi carcere currus,

Tibullus lib. I. eleg. III.

Quàm iacet, infirmæ venere vbi fata ſenectæ,
Qui prior Elæo carcere miſſus equus.

Contrà hæc ita ſcriptum reliquit Caper. Carcer maſculini generis non niſi ſingulariter dicitur, in quo homines coërcentur: pluraliter verò Carceres, vnde currus effunduntur. Eruditus lector perpétuóne vera hæc differentia ſit, iudicabit.

QVA] Per quem locum, qua via.

HIC *es*] Rectè ita legit, & interpretatur Volſcus.

—ET *exiguum miſero contingis amanti*] Sic omnino legendum è bonis exemplaribus, & ratione. Id eſt, & perraro eam capimus voluptatem, quam frequentiſſimè capere deberemus.

IN XIIX. EPIST. AD LEANDRVM.

AVT *fora vos retinent, aut vncta dona palæſtræ*] E Romanorum conſuetudine dictum eſt, qui cauſſis agendis in foro ſe

exerce-

exercebant, & palæſtra ludebant. Martialis lib. IV. epigr. IIX. quo aliquot illorum mores proſecutus eſt:

Prima ſalutantes atque altera continet hora;
Exercet raucos tertia cauſidicos.
In quinctam varios extendit Roma labores,
Sexta quies laſsis, ſeptima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octaua palæſtris,
Imperat extructos frangere nona toros.
Hora libellorum decima eſt, Eupheme, *meorum*,
Temperat ambroſias cùm tua cura dapes.

FVGACIS *equi*] In laudem ponitur, id eſt, celeris, velocis. Sic Horat. Ode 1. lib. II. carm.

Iam fulgor armorum fugaces
Terret equos, equitumque vultus.

Vide quæ etiam notaui in obſeruat. in Metamorph.

DILVITVR *poſito ſerior hora mero*] Hoc carmen eam, quam modò expoſui, opinionem confirmat: cùm hoc quoque è Romanorum more perſpicuè dicatur, qui octaua noctis hora (idque Martialis, quæ ſuprà poſui, carmina apertè declarant) cœnabant. Hinc igitur à poëta noſtro hora ſerior appellatur.

VIDVAS *noctes*] non expertas concubitum. ſic quoque dicitur mulier vidua, quæ cum viro diu rem non habuit. Seneca de Clytemneſtra in Agamemnone:

Decem per annos vidua reſpiciam virum?

Hinc etiam facilè intelligetur, cur lectus viduus dicatur.

COPIA *curſus*] Natandi facultas.

TVA *virtus*] Noſtro idiomate, *la tua ſufficienza: il tuo valore.* SPRETIS *aquis*] Quæ vi ventorum commotæ erant. COGIT *& abſentes plura timere locus*] ſic libentius lego. CAVSSAQVE *ſit certa femina nulla mora*] lege, *cauſſáque ſit tanta*, &c.

MERSAQVE *roratis*] Hæc eſt genuina lectio.

INVIDA *pugnat hiems*] Metaphora ab iis, qui alienæ felicitati, aut voluptati inuident.

QVANTO *planguntur litora fluctu*] Propriè. De mari enim litus dicitur. Celſus l. XCVI. de verborum ſignificatione: Litus eſt, inquit, quouſque maximus fluctus à mari peruenit, idque M. Tullium, cùm arbiter eſſet, primùm conſtituiſſe. Cicero in Topicis: Solebat Aquilius collega, & familiaris meus. cùm de litoribus ageretur, quæ omnia publica eſſe vultis, quærentibus iis, ad quos id pertinebat, quid eſſet litus, ita de-

ita definire, qua fluctus eluderet. Iauolenus ex Caſſio lib. VI. l. CXII. De verb. ſign. Litus publicum eſt eatenus, qua maximè fluctus exæſtuat.

SEDVCIT *terras hæc breuis vnda duas*] Septem ſtad. quæ interfluit Helleſpontus, Abydus à ſexto diſtat. Plinius lib. IV. cap. XI. Helleſpontus ſeptem ſtadiis Europam ab Aſia diuidens: quattuor illic inter ſe contrarias vrbes habet. In Europa Callipolin & Seſton; in Aſia Lampſacum & Abydon. Idem lib. VI. cap. XXXI. Abydum oppidum, vbi anguſtiæ ſeptem ſtadiorum. HAEC *breuis vnda*] δεικτικῶς.

SEDVCIT] diuidit.

DVAS *terras*] Seſtum & Abydum. Terram autem Oppidum ſæpe vocant poëtæ. Ad hoc indicandum vno exemplo contentus ero, lib. I. & elegia Triſtium:

——— nobis habitabitur orbis
Vltimus, à terra terra remota mea.

SED *non A tibi ſuſpecto dixit Vlixe genus*] Cùm hæc lectio ſit in omnibus libris, & locutio Ouidiana, non video cur quidquam ſit immutandum. In epiſt. quæ ſtatim ſequitur: *Hic facit vt iaceas, & ſis ſuſpecta Dianæ.* PONVNTVR *medio cur mea membra toro?*] Execrabile erat hoc amantibus: itaque Ouidius ipſe lib. II. Amor. eleg. X. cùm malum hoſtibus imprecatur, optat eum dormire in vacuo lecto, & in medio toro membra ponere. eius verſus ſunt:

Hoſtibus eueniat vacuo dormire cubili,
Et medio latè ponere membra toro.

NAM *cur huc vectis*] Hæc eſt vera lectio.

SOLA *dedit vaſtæ femina nomen aquis*] Ab Helle, quòd in hoc mari cecidit, Helleſpontus appellatus eſt.

ATQVE *ita quiſque ſuas iterum redeamus ad vrbes*] Notandum hic verbum *quiſque*, de duobus dici.

QVI *nos clam cogit amare*] ſic legendum.

PEGASEVS *Iaſon*] Peccarunt patrum memoria, qui in litteris nomen habebant, opinantes *Pagaſeus* per a ſcribi debere; cùm per e ſcribendum & enunciandum ſit; quemadmodum eſt in veteribus libris.

ARTE *laborata vincuntur ab æquore puppes*] Melior lectio in aliis, *Arte laborata merguntur ab æquore puppes.* eſt autem diſſuaſio à maiori.

OBVERTOR *ad vndas*] Ita legendum, non *obuerſor.* Venit autem à verbo vertor, quod in diſſuetudinem abiit. com-

poſita reuertor. hoc autem loco eſt reſpicere.

S V B *aurora*] Paullo ante quàm luceſcat.

Q V O *cerni ſomnia vera ſolent*] Poſt mediam noctem ſomnia vera eſſe dicuntur. Seneca, apud quem Andromacha loquitur, cùm ei Hector, qui moneret Aſtyanacta à Græcis, vt eum præcipitarent, quæſitum iri, in ſomnis ſibi apparuiſſet, iubens illum abſcondere, ita ait in Troadibus:

Partes fere nox alma tranſierat duas,
Clarúmque ſeptem verterant ſtellæ iugum.

Et Horatius lib. I. Serm. Satyra x.

——vetuit tali me voce Quirinus
Poſt mediam noctem viſus, cùm ſomnia vera.

Quo loco me puero, viginti ante annos hæc notauerat clariſs. vir M. Antonius Muretus, publicus Romæ præceptor meus. Vera eſſe ſomnia, quæ poſt mediam noctem fiunt, adfirmat & Theocritus: qui cùm dixiſſet:

Νυκτὸς ὅτε τρίτατον λάχος ἵσταται, ἐγγύς δ᾽ ἠώς.

addit pauló pòſt:

Εὖ τε καὶ ἀτρεκέων ποιμαίνεται ἔθνος ὀνείρων.

I L L I S I T *fluctus arenu*] ſic eſt in optimis exemplaribus, veré. L E N I A T *inuiſas littera miſſa moras*] Hæc eſt veterum librorum lectio. M I S S A] à te mihi.

I N V I S A S *moras*] quód odi longum tempus.

IN XIX. EPIST. AD CYDIPPEN.

O R A *ſubit*] occupat faciem. atque hæc eſt vera lectio.

I N V E N I E S *illic id te ſpondiſſe*] Libentius lego vt eſt in aliis lib. *iuraſſe*. Infrà: *hæc adiurabit amanti*: &, *ſed hæc metuit periura vocari*. & initio, *iterum iurabis amanti*.

C V P I D O *ſinu*] Reſpexiſſe puto ad iuuenum ingenium, qui, vt ait Ariſtoteles lib. II. Rhetor. cupidi ſunt, aut ad ipſorum ſummam in re venerea cupiditatem ac vim. Qualia ſunt illa: *A iuuene & cupido credatur reddita virgo*? &:

Cùm primùm cupido Venus eſt deducta marito.

H O C *faciunt flaui crines*] Flauus capillus, vt niger, commendatur in puellis. ſic de Lucretia ext. lib. II. Faſt.

Forma placet, niueúſque color, flauíque capilli,
Quódque aderat nulla factus ab arte color.

Virg. lib. IV. Aeneid. extr.

Nondum illi flauum Proſerpina vertice crinē Abſtulerat. Fallitur ibi doctiſs. interpres, Seruius, qui hæc ſcribit: *Abſcondente*

dente galero. Huic ergo dat, quaſi turpi. Virg. enim lib. 1. dixerat Iunonem eſſe pulcherrimam, vbi ita eſt:

Regina ad templum forma pulcherrima Dido Inceſſit.

HESIONEN *Telamon*] Hercules cùm Laomedonta interfeciſſet, Telamoni, quòd primus Ilium intraſſet, Heſionam præmij loco dedit. Apollodorus lib. II. *τελαμῶνι ἀριστεῖον ἡσιόνην τὴν λαομέδοντος θυγατέρα δίδωσι ἐξ ἧς ὕστερον τελαμὼν τὸν τεῦκρον γεννᾷ.*

BRISEIDA *cepit Achilles*] cùm Lyrneſſum expugnaſſet.

VTRAQVE *victorem nempe ſecuta ſuum*] ſic legendum, non *virum:* quamuis Telamon Heſionen poſtea vxorem duxerit; at non Achilles Briſeida.

QVONIAM *fera creditus illis*] Lego *quondam:* vt eſt in aliis libris. —VT *quoties obſiſtere*] ſic legendum puto.

TVRPITER] cum dedecore, & infamia.

NEC *ſpes par nobis, nec timor æquus adeſt*] De ſpe & timore vide quæ dixi in epiſt. Deianiræ ad Herculem.

QVI *mouet, ille cadat*] ſic videtur legẽdum; cùm ſequatur, *Quem ſi reppuleris &c.* AMARIS] Syncope.

PERIVRIA *vita*] Caue ne periura ſis.

EXCIDERANT *animo fœdera noſtra tuo*] Malè alij legunt, *fœdera lecta.*

MODO *caſibus iſtis*] Morbo, quo nunc laboras.

NIL *tua Cydippe facta ruboris habent*] In aliis, *pudoris.* probo.

IN XX. EPIST. AD ACONTIVM.

SAEVAE *Deæ*] Magnæ Dianæ, vel aſpectu terribilis, cùm inferat: *Omnia cùm faciam cùm dem pia tura Dianæ:* ſic & inf.

Confiteor, timeo ſæua Latoidos iram.

Et:

—— —— quid aufert

Sæua mihi vitam, ſpem mihi diua mei?

LABERIS *in magno numquid, vt antè, mari*] Delos, quæ ab ipſo Ouidio, & à quibuſdam aliis auctoribus Ortygia vocatur, inſula inſtabilis fuit in mari Aegæo, lib. XV. Metamorph.

——tempúſque fuit, quo nauit in vndis,

Nunc ſedet Ortygie.

—CVM *iam prope luce peracta Demere purpureis Sol iuga vellet equis*] Cùm noctem aduenîſſe poëtæ indicant, ſæpe dicunt Phœbum equis iugum ademiſſe. In eodem opere lib. VII.

Ter iuga Phœbus equis in Ibero flumine merſis
Dempſerat.

Et lib. I V. Faſtor.

Dempſerat emeritis iam iuga Phœbus equis.

Quot autem ſint Solis equi, & quomodo vocentur, habes in II. Metamorph. ſub principium.

E T *modò porticibus ſpatior*] Romanorum porticus, in quibus ipſi ſpatiari ſolebant, ſignificat. multa eiuſmodi reperies apud ſcriptores, quæ, dum de externis nationibus loquantur, è Romanorum moribus, & ædificiis ſumpta ſunt. Sic quoque apud Virgilium lib. II. Aeneid. eſt huiuſcemodi porticus mentio, vbi ille Priamum à Pyrrho interfectum finxit.

I M P R O B E *quid gaudes? aut quæ tibi gloria parta eſt? Quídue vir eluſa virgine laudis habes? Non ego conſtiteram, &c.*] Hunc locum ſatis diligenter, vt puto, ſub principium lib. X V. Metamorphoſ. enarraui.

—P O M V M *Schœneida cepit*] Vide lib. X. Metamorph. & Apollodorum lib. III. Bibliothecæ.

Q V I D *tibi nunc prodeſt iurandi formula iuris? Linguáque præſentem teſtificata Deam?*] Reſpondet ad id, quod dixerat Acontius: *Nec tibi credideris, recitetur formula pacti.*

Mox:

——hac eſt teſtificata Deam.

F R A T R I S] Apollinis. qui apud hunc noſtrum lib. I. Metamorph. ait: *Inuentum medicina meum eſt, Opiférque per orbem Dicor, & herbarum commiſſa potentia nobis.* S V M *faſſa*] Aperui. A C V M E N *habes*] Alluſio ad Acontij nomen.

Q V A *ope reualeſcere poſsim, Quæritur à Delphis fata canente Deo*] Conſulitur Phœbus, qui Delphis dat reſponſa, qua medicina poſſim conualeſcere, & priſtinas vires recuperare.

L V M I N A *fixa tenet plena pudoris humo*] Suprà in epiſtola Hypſiphyles.

Hæſit in oppoſita lumina fixus humo.

I N XXI. EPIST. AD PHAONEM.

N V M Q V I D *vbi aſpecta eſt ſtudioſa littera dextra*] liber Maſſ. *inſpecta*. Alij legunt, *Ecquid vbi aſpecta eſt* quod idẽ eſt.

F O R S I T A N *& quare*] occurrit obiectioni, quam ſtatim diluit. A L T E R N A *carmina*] Elegos ſignificat. Sic lib. II. Faſt. *Dum canimus ſacras alterno carmine nonas:*
Maximus his Faſtis accumulatur honos.

Eodem

Eodem modo lib. II. Triſtium *pedes impares* dixit:

Scilicet imperij princeps ſtatione relicta
Imparibus legeres carmina facta modis?

Et III. eleg. I. *alternum verſum*:

Clauda quòd alterno ſubſidant carmina verſu,
Vel pedis hoc ratio, vel via longa facit.

Et mox ibidem, *alternos pedes*:

Adſpicis alternos intremuiſſe pedes.

Et elegia VII.

Aptáque in alternos cogere verba pedes.

FLENDVS *amor meus eſt, elegi quoque flebile carmen*] Legendum, *Elegeia flebile carmen*, tum quia ita eſt in lib. Maffeiano, tum etiam quia aduerbium *quoque* otioſum eſt. Huc autem facit locus ex elegia, qua Tibulli mortem defleuit:

Flebilis indignos elegeia ſolue capillos,
Ah nimis ex vero nunc tibi nomen erit.

Hinc igitur probabiliter colligitur Elegiam primum res triſtes, lugubres, & luctuoſas, deinde vt in libello de Arte poëtica docet Horatius, lætas & iucundas continere cœpiſſe, eiúſque inuentorem neſciri idem ait his verbis:

Verſibus impariter iunctis querimonia primùm,
Poſt etiam incluſa eſt voti ſententia compos.
Quis tamen exiguos elegos emiſerit auctor,
Grammatici certant, & adhuc ſub iudice lis eſt.

NON *facit*] Apta non eſt.

ARVA *Phaon celebrat diuerſa Typhoidos Ætnæ*] Phaonem ſignificat diu in externa regione, quæ remota eſſet à Lesbo, verſari: eam autem Siciliam eſſe ait; vbi eſt Aetna mons perpetuo incendio notus; qua occaſione ad ſui amoris ardorem alludit. Subdit enim: *Me calor Ætnæo non minor igne tenet.*

celebrat] Frequentat, incolit, & diu immoratur. Ab Aetna autem monte Aetnæus deducitur: ab Enna verò, quæ vrbs eſt, & vmbilicus Siciliæ, Ennenſis, & Ennæus, in prima ſyllaba per e, & duplex n, vt alibi docui. Atque hoc dicendum fuit, nequem Domitius hic fallat, qui id nominis vno eodemque modo ſcribit.

IGNE *tenet*] Ita liber Maff. in aliis malè eſt, *eoquit.*

CARMINA *proueniunt*] lib. & elegia I. Triſt. *Carmina proueniunt animo deducta ſereno.*

VACVAE *carmina mentis opus*] Oſtendit ſe ad pangenda car-

da carmina aptam non eſſe, cùm ea tranquillitatem vel inprimis requirant: ipſa autem amore correpta huc atque illuc, mentis inops agitabatur.

N o n *oculis grata eſt Atthis, vt antè, meis*] In verſibus, quos Hephæſtio ex Sapphone citat, huius Atthis mentio eſt his verbis:

ἀτθὶς σοὶ δ᾽ ἐμέθεν μὲν ἀπήχθετο.

N e c *me deſpicias, ſi ſum tibi corpore parua, Menſurámque breuis nominis ipſa fero*] Hanc habent lectionem Vaticanus & Maffeianus libri. Alij viri docti legunt, ex aliis antiquis, *Sum breuis, at nomen, quod terras impleat omnes, Eſt mihi: menſuram nominis ipſa fero.* Qui verſus ſunt planè elegantiores. Atque ita ſe Sappho pulchram non eſſe fatetur, cùm ſit paruo corpore. Mulieres, quæ eiuſmodi ſunt, non pulchræ, ſed venuſtæ dicuntur. Pulchritudo enim, vt ſentit Ariſtoteles, conſiſtit in magno corpore: quæ, vt ait M. Tullius lib. i v. Tuſcul. diſput., eſt apta membrorum figura cum corporis ſuauitate.

T v r t v r] Miram prope huius auis caſtitatem eſſe ſcribit Aelianus lib. x. cap. x x x i v. De hiſt. animal.

A t q v e *vbi iam amborum*] Ita in Vatic. In impreſſis quibuſdam, *Et quòd, vbi amborum.* Melius & rectius in Maffeiano, *At ſimul amborum.*

S i c e l i s *eſſe volo*] Fingit Phaonem ita loquentem.

O *vos erronem tellure remittite noſtrum Niſiades matres, Niſiadéſque nurus*] Rectè ita legendum iudicarunt viri docti, malè aliter Domitius.

T e l l v r e] Subaudi Sicula, vbi Phaon commoratur.

N e c *vos decipiant blandæ mendacia linguæ*] Cauſſa, cur Phaon à Siculis mulieribus recipiendus non ſit.

T v *quoque, quæ immites celebras Erycina Sicanos*] ſic legitur in vtroque, quo vtor libro, Vatican. & Maff. alij aiunt repperiſſe ſe in aliis lib. ſcriptis, *quæ montes celebras &c.* quam lectionem anteponunt ſuperiori, quòd ineptum dicat Venerem, quam Sappho nunc tantopere placare ſtudeat, eſſe inter immites Sicanos. Ego eos falli exiſtimo, atque hanc eſſe huius loci ſententiam, vt idcirco immites Siculos dicat Sappho, quòd ſibi viderentur amantem illum ſuum retinere contra ſui ipſius voluntatem: qua in re immites ſe eſſe oſtendant. Atque ita nullam in Venere (quod illi rebantur) ſæuitiam ineſſe fatebuntur. Seruit ergo Sappho (quod & acutè vidit Domitius) præſenti affectui. Dicta eſt Erycina Venus ab Eryce monte, vbi colebatur:

batur: qui, vt ſcribit Polybius lib. I. omnium Siciliæ mōtium, excepto Aetna, altiſſimus eſt: ea parte, qua Italiam ſpectat, inter Drepanum & Panormum: in eius vertice ſatis ampla eſt planicies, vbi Veneris templum omnium Siciliæ remplorum longè pulcherrimum, longeq́ue opulentiſſimum fuit.

V A T I] mihi Sapphoni, quæ Vares ſum.

N O N *agitur vento noſtra carina ſuo*] Errat Domitius, qui hæc per interrogationem legendum putat.

N O N *vento ſuo*] aduerſo vento. Metaphora.

E C C E *iacent collo poſiti ſine lege capilli*] lib. veteres, *ſparſi*, non *poſiti* habent: quo modo legiſſe videtur Domitius.

N O N *Arabo noſter rore capillus olet*] Sic Maffeianus. Vaticanus verò, *Non Arabo noſter ore*, &c. quod idem eſt, omiſſo *r* in verbo *rore* propter eam, quæ antecedebat, litteram. Calderinus etiam eo modo, quo in Maffeiano eſt, legit: idq́ue verè.

M O L L E *meum leuibus cor eſt violabile telis*] Idem dicit de ſe lib. IV. Triſt. elegia vltima:

Molle cupidineis nec inexpugnabile telis
Cor mihi, quódque leuis cauſa moueret, erat.

A V R O R A] ἀποστροφὴ, vel potius προσωποποιΐα.

N O N *vt ames oro. ſed quòd amare ſinas*] In lib. Maffeiano, *ſed vt amare ſinas*. in quo τὸ *te* à librario omiſſum eſſe putauerim, hoc videlicet modo: *ſed te vt amare ſinas*. Varicanus perſpicuè haber, *Non quod ames oro. ſed quod amare ſinas*, fortaſſe non malé. Non deſunt tamen qui legant è bonis libris, *verùm vt amare ſinas*.

—N E C *te Admonui, quòd tu munus amantis habes*] ſic Vatican. & Maff. Alij malunt —*nec te Admoneat &c.*

P E R Q V E *nouem iuro numina noſtra Deas*] liber Maff. *numina ſancta*.

N O V E M *Deas*] Muſas, quæ nouem ſunt Iouis filiæ ex Mnemoſyna, quarū princeps eſt Calliope. Heſiodus in Theogonia, & Apollodorus lib. I. Bibliothecæ.

N V M I N A *noſtra*] Appoſitio.

E T *lingua palato*] ſic ij, quibus vtor, libri veteres.

N E C *puduit ruptis exululare comis*] Iidem lib. *ſciſſis*. placet.

A D E M P T I] mortui. lib. IV. De Ponto eleg. X.

Iure igitur lacrimas, Celſo libamus adempto,
Cùm fugerem, viuo quas dedit ipſe mihi.

V L T E R I V S *pudet hic narrare*] ſic noſtri libri ſcripti.

E T *multa preſsit opaca coma.*] Multo rectius iidem lib. &

quidam alij, *texit opaca.* —N o n *prius mœſtiſsima mater*] lib. veteres hanc habent lectionem. aliis placet, *non pie.* quos ego nihil moror.

S a p p h o *miſeros decantat amores*] Vatic. *deſertos cantat amores.* Maff. *deſertos quaret amores.*

Q v e m *ſuprà*] ἀναγεγραφή.

—E x t e n d i t *aquatica lotos*] libri ver. *expandit.* placet.

H i c *egofeſſos potuiſſem*] iidem lib. *laſſos.*

F o r m o s v s *puer eſt viſus adeſſe mihi*] Ita ferme habent noſtri. I v s s v s *amans tetigit*] iidem lib. *iuſſus amor.* locus mendo non caret. quod alij ſubſtituunt, diuinare eſt.

E g o *territa ſurgo*] Maffeian. *frigida.*

C v r *nunc,* &c.] Exclamatio.

C v m *profugum poſsis ipſe referre pedem*] ſic legendum ex antiquis libris. Eſt autem apoſtrophe ad Phaonem: inde nullo modo mihi probatur, nec, vt puto, cuiquam alij probabitur.

D o l o r *artibus obſtat*] Pręclarum exemplum apud hunc noſtrum lib. x i i i. Metamorphoſeos, vbi ita eſt de Hecuba, cùm Polydorum, quem Polymneſtori cum ingenti auri copia crediderat, interfectum vidiſſet.

Troades exclamant, obmutuit illa dolore,
Et pariter vocem, lacrimáſque introrſus obortas
Deuorat ipſe dolor, duróque ſimillima ſaxo
Torpet.

I n g e n i v m q v e *meis ſubſtitit omne malis*] lib. & elegia i. Triſt. de ſe:

Ingenium tantis excidit omne malis.

E c q v i d *ago precibus?*] Aſſentior eruditis viris, qui ita legendum putant.

F i n i s e p i s t o l a r v m
h e r o i d v m.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS ELEGIARVM LIBRVM I. OBSERVATIONES.

IN ELEGIAM I.

QVI *modò Naſonis*, &c.] Scripſerunt ex antiquis apud Romanos elegias Tibullus, Propertius, Ouidius, & Gallus, vt ait Quinctilianus lib. x. Cuius hæc verba ſunt: Elegia Græcos quoque prouocamus: cuius mihi terſus atque elegãs maximè videtur auctor Tibullus. Sunt qui Propertium malint. Ouidius vtroque laſciuior: ſicut durior Gallus. Quem locum, cùm vulgo non intelligatur, ipſe declarabo. Is igitur Quintilianus cùm Latinos ſcriptores in quacumque diſciplina cum Græcis comparaſſet, tum illa, quæ modò recitaui, verba addit; in quibus de elegiæ præſtantia apertiſſimè loquitur. Cùm ergo & ex ſuo, & ex quorundam iudicio, cuinam illorum elegiæ ſcribendæ principatus eſſet deferendus, dixiſſet, ſubdidit Ouidium Tibullo & Propertio eſſe laſciuiorem, Gallum verò duriorem. Si quod dixi verum eſt, vt de elegiæ præſtantia loquatur, nullo pacto verbum, quo ille vtitur, laſciuior exponi poteſt eo ſenſu, quo vulgus accipit. Quòd enim antitheton eſſet laſciuior cum verbo durior? nullum, aut certè otioſum. Ergo neceſſariò dicendum eſt à Quinctiliano, qui id, vt Rhodoginus animaduertit, à Seneca accepit, vbi quod hic noſter lib. I. Metamorph. de diluuio ſcribit, examinat, omnino ſignificari Ouidium ipſum pluribus modis, quàm Tibullus & Propertius ſoliti ſunt, ſententiam ſuam, non minus tamen eleganter, exruliſſe. Quo ſenſu accipitur à Virgilio *laſciua capella*, Ecloga II. Illud huc adiiciendum illos (quod nemo inſitiabitur) propemodum omnia, quæ ſcripſerunt, è Græcorum fonte hauſiſſe: Ouidium verò quæ in his elegiis ſuo marte, vt dicitur, ceciniſſe, feliciſſimeque expreſſiſſe.

VT *iam nulla tibi non ſit legiſſe voluptas*] Locus hic, qui vſq.

huc omnino deprauatus circumfertur, quamuis eum fruſtra duobus modis alij emendare tentauerint, ope vnius libri è Maffeiana Bibliotheca integritati ſuæ ita reſtituendus eſt, *Vt iam multa tibi non ſit legiſſe voluptas.*

SVNT *tibi magna puer, nimiúmque potentia regna*] Vtpote qui in Deos ipſos ius habere diearis.

LVNAVITQVE *genu*] Vnus Maff. *Curuauitque*; quod fortaſſis gloſſema eſt.

CINGERE *littorea flauentia tempora myrto*] Infrà quoque ſe ex myrto coronam geſſiſſe ait. Tibullus quoque lib. I. eleg. X. —*myrto vinctus & ipſe caput*. Rurſus hic noſter ſub finem lib. II. De arte:

Sertáque odorata myrtea ferte coma.

Venus quoque ex myrto coronam gerebat, lib. III. eiuſdem operis: *Dixit & è myrto (myrto nam vincta capillos*
Conſtiterat) folium, granáque pauca dedit.

Ibidem vocat Paphias myrtos, quòd Veneri frutex ille ſacer ſit, aut etiam quòd magna copia ſit Paphi, vbi deam cultam fuiſſe antiquitas arbitrata eſt.

LITTOREA *myrto*] Propterea quòd myrtus, vt plurimum non longè à mari propter cæli calorem naſci & eſſe conſueſcit.

In elegiam II.

—ET *tacita callidus arte nocet?*] Lege *tecta*, ex omnibus lib. antiquis.

PORRIGIMVS *victas ad tua iura manus*] ſic duo Maff. lib. II. eleg. V. *Iniiciam dominas in mea iura manus.*

VVLGVS *Io magna voce triumphe canet*] Vide quæ dixi in Scholiis in lib. Triſt.

—PVLCHROS *gemma variante capillos*] Hæc lectio eſt in lib. quibus ego vtor, antiquis. Alij legunt, *Tu penna pulchros gemina, &c.* DOMITA *Gangetide terra*] Subacta India, lib. IV. Metamorph. & lib. III. Faſt.

COGNATI *Cæſaris*] Propter Venerem, matrem tuam, à qua Romani originem duxerunt.

QVA *vicit, victos protegit ille manu*] Vtrum hoc de C. Iulio Cæſare, an de Octauio dicatur, non immerito aliquis dubitare poſſit. Vtriuſque in hoſtibus ignoſcendo magna clementia fuit. Ego tamen de Octauio potius intelligi arbitror.

In elegiam III.

SI *me non veterum commendant magna parentum Nomina. ſi noſtri ſanguinis auctor eques; Nec meus innumeris* &c.] Illu-

ſtraui hunc locum lib. II. Triſt. —VITIS Q. *repertor*] Ita legitur in ambobus Maff & vtroq. Vaticano: verius, quàm in quibuſdam vulgaris, *iuriſque* Intelligit autem Bacchum.

ET *non teſſuri niſi Diis ſine crimine mores*] De Ouidij moribus alibi dixi.

QVAE QVE] Europa ex adiunctis.

In elegiam IV.

VT *accumbas*] Cicero epiſt. vlt. lib. IX. quæ vocantur famil. Accubueram hora nona, cùm &c. Quod verbum hic pro *diſcumbas*, poſitum eſſe non videtur, quod putauit Niger ex Acronis ſententia. Hunc autem locum, vbi ad Plantinum, quas in vniuerſum Ouidium notaueram, obſeruationes miſeram, animaduerti: quòd ante hoc tempus, id eſt IIX. Id. Iul. M. D. LXXX. eruditiſſimos Nigri commentarios non videram.

VVLTVM QVE *loquacem*] Sic duo Vatic. & alter Maff. alter verò, *vultúmq. fugacem*. ſuperiorem lectionem puto veriorem.

In elegiam V.

AESTVS *erat, mediámque dies exegerat horam*] Vterque lib. Maffeianus, *vmbram*, non *horam* habet. placet. Eſt autem meridici periphraſis ex vmbris mathematicæ deſcriptionis. Virg. in Eclogis, *Maioréſque cadunt altis de montibus vmbræ.*

LEVANDA] recreanda, & reficienda.

QVALE *fere ſiluæ lumen habere ſolent. Qualia ſublucent fugiente crepuſcula Phœbo: Aut vbi nox abiit, nec tamen orta dies*] Hæc eſt, quam in Ouidio eſſe ait Quinctilianus, laſciuia. Satis erat dicere, *Qualia ſublucent &c.* vel vnum ex iis exẽplis ponere. CREPVSCVLA] Quid ſit crepuſculum docui in Scholiis in Epiſtolas.

—ET *multis Lais amata viris*] Ita eſt in veteribus.

In elegiam VI.

OBLIQVVM *latus*] Rectum latus, Antitheton.

RISIT, *vt audiuit tenera cum matre Cupido, Et leuiter, fies tu quoque fortis, ait*] Sententia huic ſimilis eſt illa Tibulli libro primo eleg. II.

En ego cùm tenebris tota vagor anxius vrbe,
Securum in tenebris me facit eſſe Venus.

SI *ſatis es raptæ Borea memor Orithyiæ*] Vide quæ notaui in obſeruationibus ſub finem lib. VI. Metamorph.

AVT *ego iam ferróque, ignique potentior ipſo*] vnus Vatic. *igníque potentior omni*. alter & Maff. *paratior ipſe*. alter Maff. *ignique ferocior omni.*

ILLA

ILLA *pudore vacat, Liber, Amórque metu*] Solet Ouidius frequenter, tamquam philoſophiæ minimè imperitus, rei præpoſitæ rationem reddere, vt hic nunc facit. Hunc autem locum vnà cum nonnullis aliorum auctorum locis illuſtraui libro x. Metamorphoſ.

ILLA *pudore vacat*] Solent plerumque cuiuſuis ordinis homines nocte, quàm die, eſſe licentioſiores, & ad facinora perpetranda (quoniam ab aliis non adſpiciuntur) paratiores. Idcirco Cæſar, cùm nocte poſſet Corfinium, quòd milites, qui ibi præſidio erant, ipſi ſe iam dedidiſſent, ingredi noluit. Eius verba ſunt lib. I. De bello Ciuili: tamen veritus, ne militum introitu, & nocturni temporis licentia, oppidum diriperent, eos, qui venerant, collaudat.

—O *foribus durior ipſe tuis*] Sic eſt in omnibus libris ſ.

SEQVOR *ales.*] Gallus.

In elegiam VII.

QVID? *non & clypei dominus &c.*] Iratorum vel amentium hominum, quod propoſuit, exemplo illuſtrat.

CLYPEI *ſeptemplicis*] Vide quæ notaui in meis obſeruationibus ſub principium lib. XIII. Metamorphoſ.

SIC, *niſi vittatis quod erat Caſſandra capillis, Procubuit templo caſta Minerua tuo*] Hac de re præter alios Q. Smyrnæus lib. XIV. derelictorum ab Homero.

DEDVCERE] Laniare, diſcindere.

ASTITIT *illa gemens*] Maff. *amens.* placet.

PROTINVS *in vultus ire meos*] Ita in iiſdem libris.

QVASLIBET *infirmas adiuuat ira manus*] lib. veter. *Quamlibet.* id eſt, quamuis.

QVAMLIBET *infirmas adiuuat ira manus*] ſic de Hecuba lib. XIII. Metamorphoſ.

——*facit ira potentem.*

& Euripides αὐτὸς δ' ἐπ' ἐχθροὺς θυμὸς ὁπλίζει χέρα. Virg. VII. Aen. *Quod cuique repertum eſt Rimanti telum ira facit.*

In elegiam IIX.

——NIGRI *non illa parentem Memnonis*] ſic Virg. lib. I. Aeneid. ——*nigri Memnonis arma.*

HANC *ego nocturnas viſam volitare per vmbras Suſpicor*] Sic in altero Maff. In altero verò, *verſam.* In excuſis quibuſdam, *viuam:* ſuperior mihi magis probatur.

PROSIT *& adueniens, &c.*] Vterque lib. Maffeian. *Proſit vt, &c.* SPECTATIS *ocellis*] ſic lib. veteres. bene. Infrà,

Cum tibi deficient &c. Labitur occultè, fallitque volatilis ætas, Et celer admiſſis labitur annus equis] Hanc eandem ſententiam expreſſit extremo lib. v i. Faſt.

Tempora labuntur, tacitíſque ſeneſcimus annis,
Et fugiunt freno non remorante dies.

——P A L L A *ſpectabilis aurea*] Synizeſis in verbo *aurea.*

D E S P I C E *gypſati nomen inane pedis*] In altero Maffeiano, & in ora lib. Vaticani, *crimen inane.* veré.

N E C *te decipiant veteris quinquatria cara*] Aſſentior Paganino, qui x x i v. ann. ante me natum, rectè legendum putauit, *quinque atria*; immo verò eam ipſam lectionem ſe in quibuſdam lib. vidiſſe ait. Igitur, quin ita prorſus legendum ſit, dubitari non oportet. Addit hæc, vt maximè nobilis ſignificetur is, cuius maiorum imagines vel quinque compleant atria. Cuius quidem Paganini iudicium comprobat hic noſter lib. i. Faſt. *Perlege diſpoſitas generoſa per atria ceras.*

Et Propertius lib. i. eleg. i v.

Nec tibi nobilitas poterit ſuccurrere amanti,
Neſcit amor priſcis cedere imaginibus.

Confirmat & Valerius lib. v. cap. i i x. vbi ita eſt de T. Manlio Torquato: Videbat enim ſe in eo atrio conſediſſe, in quo illius imperioſi Torquati ſeueritate conſpicua imago poſita erat: prudentiſſimoque viro ſuccurrebat effigies maiorum cum titulis ſuis, idcirco in prima ædium parte poni ſolere, vt eorum virtutes poſteri non ſolùm legerent, ſed etiam imitarentur.

C A P T O S *legibus vre tuis*] Terent. in Eunucho, *Vro hominem.* C V M *tibi deficient*, &c.] *Cùm te*, alter Maff. & ſic Cicero: vide quæ alibi notaui.

S A C R A *via*] Huius viæ mentio eſt apud Horatium lib. i. & Satyr. i x. apud Ciceronem ad Attic. epiſt. & lib. i i i. & infrà lib. i i. De arte.

V O X *erat in curſu*] ſic Maffeian. placet.

In elegiam i x.

M I L I T A T *omnis amans, & habet ſua caſtra Cupido*] Venuſtiſſimam militis & amantis hæc elegia collationẽ continet.

E R G O *deſidiam quicumque vocabit amorem, Deſinat*] lib. Maffeianus, *vocauit.* placet. Reſpondet enim cuidam, qui amorem deſidiam eſſe dixerat.

M A R S *quoque deprenſus fabrilia vincula ſenſit, Notior in cælo fabula nulla fuit*] Idem propè lib. i v. Metamorph. Quem quidem locum nuper ex Fulgentio illuſtraui.

In ele-

In elegiam x.

Q V A L I S *Amymone ſiccis errauit in agris*] Amymone vna ex quinquaginta Danai filiabus, aquam inquirens, in ceruum telum iecit, ac Satyrum dormitantem offendit. Quare ille ſomno expergefactus puellæ miro deſiderio capitur. At Neptuno ſuperueniente Satyrus ſe in fugam dedit. Amymone autem cum illo concubuit: eique Neptunus fontes Lernæos indicauit. Hæc ex Apollodoro lib. I I. Meminit & Apollonius lib. I. Arg. his verbis:

——ποσειδάωνι δὲ κύρη
πρίν ποτ' ἀμυμώνη δαναῒς τέκεν εὐνηθεῖσα
ναύπλιον.

E T *vendit quod vtrumque iuuat*] Vterque Maffcian. ita habet. rectè.

N E C *tamen indignum eſt à diuite præmia poſci*] Ex duobus vet. lege, *munera*.

B E N I G N V S *ager*] Fertilis, & qui fructus fert vberrimos.

In elegiam x I.

C E R A] tabella cerata.

N E C *mora*] Statim, quamprimùm.

In elegiam x I I.

I N T E R *Ephemerides melius tabuláſque iacerent, In quibus abſumptas fleret auarus opes*] Propertius:

Me miſerum, his aliquis rationem ſcribit auari,
Et ponit duras inter Ephemerides.

Conſule ibi Scaligerum iuniorem.

In elegiam x I I I.

—A *ſeniore marito*] A Tithono.

S I C *Memnonis*] Memnon & Hemathio filij Tithoni ex Aurora. Apollodorus lib. I I I.

P R I M A *bidente vides oneratos arua colentes*] ſic Maff.

Q V I D *ſi non Cephali quondam flagraſſet amore?*] De Auroræ in Cephalum amore ſic Higinus cap. C L X X X I X. Procris Pandionis filia: hanc Cephalus Deionis filius habuit in cõiugio, qui cùm mutuo amore tenerentur, alter alteri fidem dederunt, ne quis cum alio concumberet. Cephalus autem cùm ſtudio venandi teneretur, & matutino tempore in montem exiſſet, Aurora Tithoni coniux eum adamauit, petitque ab eo concubitum. Cui Cephalus negauit, quòd Procri fidem dederat. Tunc Aurora ait: Nolo vt fallas fidem, niſi illa fefellerit. Itaque commutat eum in hoſpitis figuram, atque dat munera

ſpecioſa

ſpecioſa quæ Procri deferret. Quo cùm Cephalus veniſſet, immutata ſpecie munera Procri dedit, & cum ea concubuit. Tunc ei Aurora ſpeciem hoſpitis abſtulit. Quæ cùm vidiſſet, ſenſit ſe ab Aurora deceptam, & inde profugit in Cretam inſulam, vbi Diana venabatur. Quam cùm Diana conſpexiſſet, ait ei: Mecum virgines venantur, tu virgo non es, recede. & cap. CCLXX. enumerat Cephalum inter eos, qui formoſiſſimi fuerũt, vbi ita eſt: *Cephalus Pandionis filius, quem Aurora amauit.* —LENTE *currite Noctis equi*] Nox filia Chai, quæ ex Erebo fratre Aethera, & Diem peperit. Heſiodus in Theogonia. NEC *tamen eſt ſolito tardior orta dies*] Magis placet, vt eſt in vtroque Maffeiano, & in quibuſdam impreſſis, *Nec tamen aſſueto tardius*, &c.

In elegiam XIV.

VEL *pede quod gracili deducit aranea filum*] Aelianus de hiſt. animalium lib. I. cap. XII.

—NEC *erat color aureus ille*] ſic in vno Maffeian. ſicque legendum perſuadet ratio, & ſequens carmen.

PVRPVREO *iacuit ſemiſopita toro*] ſic legendum ex eodem Maff. malè in altero, *ſemiſupina:* in excuſis quibuſdam malè item eſt, *ſemiſepulta*. corripit autem hoc loco primam in *ſopita*, quam alibi producit.

FORMOSAE *periere comæ, quas vellet Apollo, Quas vellet capiti Bacchus ineſſe ſuo*] Expoſui hunc locum lib. IV. in meis in Metamorph. obſeruationibus.

NVNC *tibi captiuos mittet Germania crines*] Et ex hoc loco, & ex aliis, quos adferam, cognoſcitur Germanos capillum nutriiſſe. lib. I. Faſt.

—ſparſos Germania crines
Porrigit. lib. IV. De Ponto eleg. II.
Squallida prolixis qui tegit ora comis.
Et paullò pòſt:
Crinibus en etiam fertur Germania paſſis.

In elegiam XV.

NON *me more patrum, dum ſtrenua ſuſtinet ætas, Præmia militiæ puluerulenta ſequi? Nec me verboſas leges ediſcere, nec me Ingrato voces proſtituiſſe foro?*] Declaraui hunc locum lib. IV. Triſtium elegia I. *verboſas leges:* Sic Cicero pro Muræna, vbi Iuriſconſultorum diſciplinam exagitat: Tollitur è medio non ſolùm iſta veſtra verboſa ſimulatio prudentiæ.

NEC *me ingrato, &c.*] Anadiploſis.

QVAE-

QVAERITVR] Comparatur.

BATTIADES] Callimachus, Batti filius. Hic floruit tempore Ptolemæi Philadelphi, Olymp. CXXVII. Auctor Suidas. DVM *fallax ſeruus, durus pater, improba lena Viuet, dum meretrix &c.*] Hæc verior eſt lectio, vt mihi quidem videtur. CARMINA *ſublimi tunc ſunt peritura Lucreti, Exitio terras cùm dabit vna dies*] Reſpexit ad ipſius Lucretij ſententiam è lib. III.

Tres ſpecies tam diſſimiles, tria talia texta
Vna dies dabit exitio, multóſque per annos
Suſtentata ruet moles, & machina mundi.

TITYRVS] Virgilij Bucolica ſignificat. Sic lib. I v. De Ponto: *Tityrus antiquas & erat qui paſceret herbas.*

— PARS QVAE *mei multa ſuperſtes erit*] Lege ex vtroque exemplari Maff. *párſque mei magna &c.*] Vide quæ notaui extremo lib. XV. Metamorphoſeos.

HERCVLIS CIOFANI
SVLMONENSIS,
IN
P. OVIDII NASONIS
ELEGIARVM LIBRVM II.
OBSERVATIONES.

IN ELEGIAM I.

PELIGNIS *aquoſis*] Aquoſos vocat quòd ibi multi ſunt fontes, & fluuij: vt fluuius Gyptius, & Vella, vt nũc loquimur: hi præter Sulmonis mœnia labũtur, alius qui Amuerſam oppidum, quod tuo KAROLE BELPRATE, imperio paret (hic autèm, & Gyptius ab Anfeia aqua manat) alius non longè à Cœnobio Sancti Spiritus, qui ab Amoris fonte, de quo infrà, fluere incipit; alij duo qui ad tria ſtadia à Populio erumpunt; alius verò Aternus, qui omnibus his, quos dixi, fluuiis mirandum in modum auctus idem Populium præterlabitur.

CENTIMANVMQVE *Gygen*] Gyges, ſiue Gyas, qui

centum

centum manus habuiſſe dicitur, filius fuit Cæli ex Tellure. Auctor Apollodorus ſub principium lib. I. Bibliothecæ; & eo prior Heſiodus in Theogonia.

IVPPITER *in manibus, & cum Ioue fulmen habebam*] Ita legitur in vno Maff. & in quibuſdam vulgatis. In aliis, *In manibúſque Iouem* &c. malè. In vno Vatic. *In manibus nimbos & cum Ioue*, &c. neque id placet. In altero Maff. apertè ſine vlla lituræ ſuſpicione ſcriptum eſt, *In manibúſque Iouem, & cum Ioue fulmen habebam.* Quo modo ſi legeretur (quamuis ita ob multas cauſas malim) littera *m* in voce IOVEM non elideretur. Similia exempla & apud Lucretium, & Horatium & Lambinus & Giſanius reppererunt.

—EGO *cum Ioue fulmen omiſi*] Sic eſt in omnibus lib. ſcriptis. QVID *pro me Aiaces alter, & alter agent?*] In vtroque Maff. & altero Vatic. *Atrides.* æquè bene.

In elegiam II.

ILLA, *qua Danai porticus agmen habet*] Huius porticus mentio eſt lib. I. De arte, his verbis:

Quaq́; parare necem miſeris patruelibus auſa
Belides, & ſtricto barbarus enſe pater.

—QVEM *metuit, quiſque periſſe cupit*] Non diſſimilem ſententiam continet trochaicus ille Ennianus:

Quem metuunt, oderunt: quem quiſque odit, periſſe expetit.

ILLE *potens domina, ſordida turba iacent*] Placet lectio Maff. exempl. *cetera turba iacet.*

HAEC *face, & exiguo tempore liber eris*] Hæc eſt vera ex antiquis lib. lectio.

In elegiam III.

EI *mihi, quòd dominam nec vir, nec fœmina ſeruas*] Caſtratum, aut Thlibiam, non Spadonem intelligit. De his autem omnium optimè diſſerit Theophilus lib. I. Inſtitut. tit. XI. de adoptionibus. QVI *primus pueris genitalia membra recidit*] Semiramis. Vide quæ notaui lib. IV. Metamorphoſ.

MARES] Viri fortes. Horatius lib. I. epiſt.

Et maribus Curiis, & decantata Camillis.

APTIVS *vt fieret*] lib. Maffeiani, *Aptius vt fuerit.*

In elegiam IV.

AVSIM] Antiquè, pro *audeam.*

RVSTICA *non eſt*] Antitheton, Aſpera.

CVLPANTIS *cupiam ſuſtinuiſſe femur*] Alter Maffeian. *Culpantis vellem.*

HAEC *querulas habili pratentat pollice chordas*] In eodem lib. *deducit*: In altero, *percurrit*. ſequor.

ILLA *placet geſtu numeroſáq. brachia ducit*] Alter Maffeian. *brachia iactat*. Alio modo Propertius lib. II.

Siue aliquis molli deducit candida geſtu
Brachia; ſeu varios incinit ore modos.

Quem totum prope locum vſurpauit Papinius lib. III. Siluarum: *Candida ſeu molli deducit brachia motu*

SEV *pendent niueà pulli (nigri* in vno Maffei, *ceruice capilli, Leda fuit nigra conſpicienda comà*] Capillus niger, & oculus niger in puellis ſummè cõmendantur. Horatius in libello De arte Poëtica: *Spectandum nigros oculos nigróſque capillos.*

HAEC *melior ſpecie, moribus illa placet*] In eodem Maff. *Hac melior ſpecie corporis, illa ſapit.* optima ſententia; & vulgata non abſurda. Vtra tamen melior ſit, doctiorum iudicio permitto.

In elegiam V.

—QVOD *non videatur, agentem*] Sic vterq. Maff. & Vat.

VERBAQVE *pro certis viſa valere notis*] ſic habet alter Maff. aſt alter *viſa fuere notis*. Vterque Vatic. *iuſſa valere notis*. placet. ſuperiorem verſum alij legunt, *quid non videatur amanti*? idque per Parentheſin; quibuſcum non pugnabo.

NE *tam bona ſenſerit alter*] liber Maff. *ſumpſerit*.

ADDIDICISSE] Quid ſit addiſcere dixi lib. III. Metam.

—QVAMVIS *hac ego iuncta queror*] Alter Maff. *nunc quoque*. alter verò, *hac quoque*, placet.

In elegiam VI.

PSITTACVS *Eois ales mihi miſſus ab Indis Occidit*] Hanc elegiam imitatus videtur Statius in morte Pſittaci Melioris.

MISSVS *ab Indis*] In altero Maff. *miſſus ab oris*. nõ malè. Verè, quod ex Statio loco citato apertè cognoſcitur, qui *plagam* dixit. Eius verba ſunt: *Pſittacus ille plaga viridis regnator Eoa.*

QVAE *liquido libratis in aëre pennas*] Ita alter Maff. placet.

—INTER *ſua prælia viuunt*] ſic ambo Maff.

VIVIT *edax vultur, ducitq́ per aëra gyros Miluius*] Apertiſſimè ita ſcriptum repperi in iiſdem lib. In impreſſis malè eſt *Miluius*. Sed hac de re in obſeruat. in lib. Faſt. & in obſeruat. in Metamorph. VIVIT *& armigera cornix inuiſa Mineruæ, Illa quidem ſaclis vix moritura nouem*] Nonnihil ad hanc rem pertinens notaui in obſeruationibus in Metamorph.

IAMQVE *cinis viuis fratribus Hector erat*] Eodem modo dictum eſt ab Horatio: *Puluis & vmbra ſumus*. Probat autem

rem pro-

ſem propoſitam exemplo. SEPTIMA *lux venit, non exhibitura ſequentem, Et ſtabat vacua iam tibi Parca colo*] Cùm de Pſittaco ægroto agat, meritò ſeptimi diei mentionem facit. Nam is dies inter criticos enumeratur, qui & iudiciarij dicuntur, vt Hippocrates II. Aph. particula XXIV. ait. Humores, qui morbi cauſæ ſunt, diuerſis mouentur temporibus: aut enim ipſorum natura, aut quantitate tardiùs vel citius ad coctionem vel cruditatem terminantur. Dies autem, in quibus præcipuè id fieri ſolet, VII, XIV, & XX. eſt. Sed hæc in libro De diebus directionis diffuſius & copioſius à Galeno diſputantur.

ET *viuax Phœnix vnica ſemper auis.*] Sic Statius lib. III. Silu. *Quæ ſibi præſternat viuax altaria Phœnix.* De Phœnice Tacitus lib. v. Annalium. Vide & quæ ego in Metamorphoſ. lib. XV. notaui.

In elegiam VII.

DII *melius, quàm ſic mihi ſit peccaſſe libido*] In vno Maſſ. *me ſic ſit peccare voluntas.* In altero, *me ſic ſit peccaſſe voluntas.* Rectius alij fortaſſis legunt, *quàm me, ſi ſit peccaſſe libido.*

In elegiam IIX.

COMENDIS *in mille modos perfecta capillis*] In altero Maſſ. *Ponendis* &c. In altero verò, *Ponendos in mille modis perfecta capillos.* ſed ſupernè adſcriptum eſt gloſſema perdocte, fortaſſis non malè. Rectius autem, vt puto, in Vatic. *Ponendis in mille modis præfecta capillis.*

THESSALVS *ancillæ facie Briſeidos arſit*] Achillem & Briſeiden ſignificat.

MYCENAEO *duci*] Agamemnoni.

SERVA *Phœbas*] Captiua Caſſandra, quæ diuinandi artem à Phœbo didicerat. Serua autem non à ſeruiendo, ſed à ſeruando dicta eſt. Pomponius § Seruorum l. CCXXXIX. De verborum ſignificatione. Seruorum, inquit, appellatio ex eo fluxit, quòd Imperatores captiuos vendere, ac per hoc ſeruare, nec occidere ſolent. Vnde illa ſumpſit Iuſtinianus § Serui lib. I. Inſtit. Tit. III. De iure Perſonarum. Eius verba ſunt. Serui autem ex eo appellati ſunt, quòd Imperatores captiuos vendere, ac per hoc ſeruare, nec occidere ſolent; qui etiam mancipia dicti ſunt, eo quòd ab hoſtibus manu capiuntur.

THESSALVS *ancillæ facie Briſeidos arſit, Serua Mycenæo Phœbas amata duci*] Reſpexiſſe mihi videtur ad illa Horatiana lib. II. carm. Ode III.

——prius incolentem
Serua Briſeis niueo colore
Mouit Achillem.
Arſit Atrides medio in triumpho
Virgine rapta.

NON *ſum Tantalide, nec forti maior Achille*] In vno Maſſ. *Nec ſum Tantalide maior, nec maior Achille*. Probo.

SENSIT *te totis erubuiſſe genis*] In aliis impreſſis, *Vidit te* &c. Legendum vt eſt in Vatic. & Maſſ. *Vidi te*, & reliqua. Natus error è litterarum ſimilitudine & cognatione; de qua re non ſemel teſtatus ſum.

In elegiam IX.

——QVI *miles numquam tua ſigna reliqui*] ſic propè lib. IV. Faſt. ad Venerem:

Saucius, aut ſanus numquam tua ſigna reliqui.

Quid non Hæmonius, quem cuſpide perculit heros, Cùm petiit, medica poſt modò iuuit ope] Sic eſt in altero Maſſ. emendatè.

QVEM] Telephum.

PERCVLIT] inflixit, ad terram adegit. Notum autem eſt Telephi & Achillis certamen. Quod autem ex Plinio dicturus ſum non omnibus peruium eſt. is igitur hoc ſubtilius quærens ita ſcribit (loquitur enim quo modo ab Achille Telephus ſanatus fuerit) cap. XV. lib. XXXIV. Eſt & rubigo ipſa in remediis, & ſic Telephum proditur ſanaſſe Achilles, ſiue id ærea, ſiue ferrea cuſpide fecit: ita certè eam decutiens gladio. Vide & Higinum cap. CI.

STRAMINEIS *eſſet nunc quoque tecta caſis*] In eodem Maſſ. *denſa caſis*. Probo.

FESSVS *in acceptos miles deducitur agros*] Milites veterani, quibus ad ſeptena iugera aſſignabantur, in colonias mittebantur. MITTITVR *in ſaltus carcere liber equus*] Hunc verſum declaraui in obſeruationibus in lib. IV. Triſt. eleg. VII. —IAM *prenſa tellure*] ſic in vno Maſſ. in altero, *preſſa*. ſuperior magis mihi probatur.

TANGENTEM *portus ventus in alta rapit*] In vno eorumdem lib. eſt, *tulit*. in altero *trahit*.

HIC *tua dextra facit*] Vterque Maſſ. *dextra valet*, verè.

VIX *vllis, &c.*] iidem lib. *illis*.

INDESERTA *meo pectore regna rege*] In altero Maſſ. *geras*. In altero verò, *tene*.

In elegiam X.

TV *mihi, tu certè, memini, Græcine, negabas*] Hunc Græci-

num

num eum eſſe opinor, ad quē in lib. De Ponto tres extant eleg.

ERRAT, *vt à ventis diſcordibus acta Phaſelus*] lib. veteres, *Errant, vt ventis, &c.* Idque magis poëticum, & ad exemplum, quo vtitur poëta, aptius.

SAEPE *ego laſciua conſumpſi gaudia noctu Vtilis*] In aliis lib. typis excuſis, *conſumpſi tempora noctis.* Alter Maff. habet, *conſumpto tempore noctis:* alter verò, *conſumpto tempore noctis Vtilis.* Vtramque lectionem vulgatæ antepoſuerim.

In elegiam XI.

PRIMA *malas docuit mirantibus æquoris vndas Peliaco pinus vertice cæſa vias*] Nullus planè ſenſus eſt in his verſibus: Itaque lege & ex Maffeianis & vtroque Vaticano: *—mirantibus æquoris vndis;* id eſt, ſtupeſcente & admirante mari. Hanc eandem, quam poſui, lectionem ex aliis libris ſcriptis notauerat Paganinus aute annos XLIX. Miror fuiſſe neminem, qui eam receperit. CONCVRRENTES *cautes*] Cyaneas, quæ & Symplegades petræ dicuntur, intelligit. De his Strabo lib. I. & III. fabulā paullo diffuſius narrat Apollodorus lib. I. Bibliothecæ. Huc autem pertinet, quod ſcribit Higinus cap. XXI. Argonautæ cùm per Cyaneas cautes, quæ dicuntur petræ Symplegades, intraſſent mare, quod dicitur Euxinum, & errarent, voluntate Iunonis delati ſunt ad inſulam Diam. Ibi inuenerunt, & reliqua. Val. Flaccus libro I.

—certus Scythico concurrere ponto
Cyaneas. &, *Hoccine Cyaneæ concurrunt æquore cautes?*

—PATRIOSQVE *penates*] Vterque lib. Maff. *ſocióſque penates.* MARMOREIS *pedibus*] candidis, lib. XIII. Metam. *Pollice marmoreo.* & ſic ſæpè apud bonos auctores.

QVO *lateant Syrtes magna, minórque ſinu*] Multi vtramque Syrtim deſcripſerunt, ſed omnium optimè Salluſtius in Iugurthino. —MEA *dicta procella*] Ita Maff.

EXCIPIAMQVE *humeris*] Melior lectio in iiſdem lib. *Excipiámque vlnis.* LICEBIT] Quamuis, licet, etiamſi.

In elegiam XII.

TRIVMPHALIS *lauri*] ſic Tibullus lib. II. elegia V, quòd in triumpho adhiberentur.

Ipſe triumphali deuinctus tempora lauro,
Dum cumulant aras ad tua ſacra veni.

NEC *belli eſt noua cauſa mei*] Ita eſt in vno Maff. & Vatic.

FEMINA *Romanis etiam nunc vrbe receēti*] ſic lib. vet. verè.

ME *quoque cum multis*] Ita eſt in iiſdem libris. ſequor.

In elegiam XIII.

ISI *Paratonium*] De Iſide, quæ & Io, Inachi filia fuit, vt ex lib. I. Metamorph. conſtat. ſic Lactantius lib. I. Io Inachi filia, vt iram Iunonis effugeret, vt erat iam ſetis obſita, iam bos, tranaſſe dicitur mare, in Aegyptumque veniſſe, atque ibi recepta priſtina forma, dea facta, quæ nunc Iſis vocatur. Et Higinus cap. CXLX. Io Iuppiter dilectam compreſſit, & in vaccæ figuram conuertit, ne Iuno eam cognoſceret. Id Iuno cùm reſciuit, Argum, cui vndique oculi refulgebant, cuſtodem ei miſit. Hunc Mercurius Iouis iuſſu interfecit. At Iuno formidinem ei miſit, cuius timore exagitata, coëgit eam vt ſe in mare præcipitaret, quod mare Ionium eſt appellatum. Inde in Scythiam tranſnauit, vnde Boſphorus fines ſunt dictæ. Inde in Aegyptum, vbi parit Epaphum. Iouis cùm ſciret ſuapte propter opera tot eam ærumnas tuliſſe, formam ſuam ei propriam reſtituit, deamque Aegyptiorum eſſe fecit, quæ Iſis nuncupatur.

CANOPI] De Canopo dixi extremo lib. XV. Metam.

QVA QVE *celer lato Nilus delapſus ab alueo*] Ita legendũ.

PER *ſeptem portus in maris exit aquas*] Oſtiorum Nili nomina notaui in obſeruat. in Metamorph.

—PER *Anubidis ora*] Arnobius lib. VI. aduerſus gentes ſic de Anubide: Anubis canina cum facie.

OSIRIS] De Oſiride, vide quæ notaui in Metam. lib. IX.

In elegiam XIV.

QVAE *prima inſtituit teneros conuellere fœtus*] Sic in vno Maſſ. In altero, *euellere* non diſplicet.

GEMINOS] Romulum, & Remum.

QVID *plenam fraudas vitem creſcentibus vuis? Pomáque crudeli vellis acerba manu?*] Hanc ſententiam paucis mutatis è Tibullo lib. III. eleg. V. accepit. eius verba ſunt:

Quid fraudare iuuat vitem creſcentibus vuis?
Et modò nata mala vellere poma manu?

EST *pretium tarda non leue vita mora*] In vtroque Maſſ. *Et precium eſt longa &c.* COLCHIDA] Medeam. Vide quæ notaui in obſeruationibus in lib. II. Triſtium.

In elegiam XV.

CENSENDVM] Spectandum, faciendum.

IRRITA *quid moneo?*] Vterque Maſſ. *voueo.* placet.

In elegiam XVI.

ME *pars Sulmo tenet Peligni tertia ruris*] Cur hic noſter Sulmonem tertiam Peligni ruris partem dixerit, diſſerui in Scho-

liis in

liis in lib. IV. De Ponto, à quo loco, quæ hic dicenda eſſent, repete. ARVA *perarrantur Peligna liquentibus vndis, Et viret, &c.*] Hunc locum in eo commentariolo, quem anno ſuperiore edidi, de SVLMONIS antiquitate, declaraui.

—QVAMVIS *operoſi vitibus agri Me teneant*] Oſtendit ætate ſua in agro Sulmonenſi vineas eſſe innumerabiles, vt ad hunc quoque diem videmus.

—QVAMVIS *amnibus arua natent*] Sic Maff. verè.

—PERQVE *oculos qui rapuere, tuos*] iidem lib. *perque oculos, ſidera noſtra, tuos.* libentius ſequor.

AT *vos, qua venit, tumidi ſubſidite montes, Et faciles curuis vallibus eſte viæ*] Proſopopœia. deſcribit autem optimè Pelignorum ſitum, ad quos ex Vrbe diſcedentibus, niſi montibus, ac vallibus peragratis, accedere non licet.

In elegiam XVII.

SIM *licet infamis*] Hoc verbum *infamis* cum altero *turpis*, quod eſt in ſuperiori carmine, idem ſunt.

QVAE *Paphon, & fluctu pulſa Cythera tenet*] Periphraſis Veneris. O *facies oculos docta tenere meos*] Exemplaria antiqua, *nata. tenere* autem Græco more poſitum eſt.

EGERIAM *iuſto, &c.*] Ita in iiſdem exemplaribus. ſequor. VVLCANO] Vulcanus fuit filius Iouis & Iunonis. Heſiodus in Theogonia.

—NEC *quo lædere remoto*] In vno Maffei, *latere.* ſuperior lectio eſt probabilior. ſubdit enim, *Non erit hic noſter inficiandus amor.* In altero Maffeian. *latere.* fortaſſis *latitare* in eo erat ſcribendum.

In elegiam XIIX.

NOS *Macer ignaua Veneris ceſſamus in vmbra*] Sic, quibus vtor, libri veteres. malè quidem legũt: *Nos Macer ignaua, &c.*

SCEPTRA *tamen ſumpſi, curáque Tragœdia noſtra Creuit*] In vno Maff. *verſuq; Tragœdia noſtro Creuit.* Verius, vt mihi quidem videtur. Intelligit autem Medeam Tragœdiam.

ET *mihi præceptis vrgeor ipſe meis*] ſic in vtroque Maff.

QVAM *citò de toto rediit celer orte Sabinus*] Ita iidem lib. ſequor. —ET *à veſtris in mea caſtra redis*] Hæc eſt eorumdem lib. lectio, quæ ſine vlla dubitatione vera eſt.

In elegiam XIX.

SPERAMVS *pariter, pariter metuamus amantes*] Vide

quæ dixi in epiſtola ad Herculem eo loco, *Spéque timor dubia, ſpéſque timore cadit.*

QVID *mihi fortuna, quæ numquam fallere poſſit?*] Libri Vaticani, & Maffeiani, *Quid mihi fortuna eſt, quæ &c.*

ET *mihi ne monitis torquear ipſe meis*] Tale quippiam in ſuperiori elegia.

PRIMA *nocte*] ab eo tempore, quo noctеſcit.

HERCVLIS CIOFANI
SVLMONENSIS,
IN
P. OVIDII NASONIS LIB. III.
ELEGIARVM OBSERVATIONES.

In elegiam I.

STAT *vetus, & multos &c.*] Intermiſſa paullulum, quam aggreſſus erat, Tragœdia, elegos ſcribere deliberat.

STAT *vetus, & multos incidua ſilua per annos*] Simile quiddam lib. IV. Faſt.

Silua vetus, nulláque diu violata ſecuri
Stabat.

Eſt autem hoc loco venuſta admodum topotheſia.

QVOD *mea quærebam Muſa moueret opus*] Mouendi, id eſt exordiendi, verbo etiam vſus eſt ſub principium lib. III. Faſt.

FABVLA] Fabula eſt id, de quo omnes loquuntur; de quo apud omnes ſermo eſt. ſic alibi apud hunc noſtrum, bis apud Horatium, & apud alios probatos auctores.

HAEC *animo dices area digna meo eſt*] Eadem metaphora lib. IV. Faſt.

Nunc teritur noſtris area maior equis.

Elegia vlt. huius lib. I.

Pulſanda eſt magnis area maior equis.

NVNC *habeam per te Romana Tragœdia nomen, Implebit leges ſpiritus iſte meas*] Ex his verbis, quam poſtea ſcripſit Medeam Tragœdiam, omnes alias Latino ſermone ſcriptas, vna excepta, quam edidit Varius, Thyeſte, ſuperare apertiſſime colligi-

colligitur. Idq. & Corn. Tacitus, & Fab. Quinctil. teſtantur.

NVMQVAM *non*] ſemper. GRAVIS] moleſta.

DELABIQVE *toro tunica velata recincta*] ſic in vno Maſ. In altero, *velata*. non magnum diſcrimen.

ANCILLAE *miſſam delituiſſe ſinu*] Hanc repperi lectionem in vno Maſſ. in altero verò, *Ancilla miſſa &c.* ſuperior magis probabilis.

—ET *longis verſibus adde breues*] Hexametros & Pentametros verſus ſignificat, quibus elegia conficitur.

LONGIS *verſibus*] Hoc Ennij exemplo dicit, qui (Cicerone teſte lib. II. De legibus) heroicos verſus, lōgos appellabat.

In elegiam II.

NON *ego nobilium venio ſpectator equorum*] Libri veteres, *ſedeo ſpectator*. ſequor.

NVNC *ſtringam metas interiore rota*] Geſtum exprimit aurigæ, vbi currum flectere neceſſe eſt.

FVGACIS] Velocis, celeris. Vide quæ ſuperius notaui. *Dum loquor, alba &c.* Ita legendum ex vno Maſſ. & Vatic.

TE *dominam nobis tempus in omne fove*] In lib. De Ponto:

Me fore mancipium tempus in omne tibi.

MAXIMA *iam vacuo præco ſpectacula Circo*] ſic in Maſſ.

In elegiam III.

—MANET] ſic lib. IV. Triſt. elegia X.

Et ſtudium nobis, quod fuit ante, manet.

—NONDVM *periura capillos*] ſic Maſſ. Probo.

ET *quiſquam pia tura focis imponere curat?*] Virgiliana imitatio. Vide quæ notaui lib. II. Metamorph.

TOT *meruere pati*] ſic in omnibus excuſis. In Maſſeianis apertè legitur, *peti*. verè, vt puto.

In elegiam IV.

QVAE *fuerat virgo tradita, mater erat*] ſic in altero Maſſ. In altero verò, *credita*. Quemadmodum in ſecundo Faſt. de Caliſto. ſuperiorem lectionem hic libentius ſequor.

—IVVAT *inconceſſa voluptas*] Sic in vno eorundem lib. placet.

ROMVLVS *Iliades, Iliadéſque Remus*] Iliæ filij ex Marte. Poſt hanc elegiam in altero exemplari Maſſeiano ſcripta eſt elegia de ſomno; in altero poſt elegiam, quæ huius libri octaua numero eſt. Ego hic ponendam cenſui, ex qua eorumdem librorum ope, quas potero, mendas auferam, ſiue hic, ſiue alibi eruditionibus collocanda videatur.

In elegiam v.

E c c e *petens variis immiſtas floribus herbas*] In vno Maff. *innexas*, non *immiſtas* legitur.

—S p v m i s *ſtridentibus albet*] In eodem lib. *candentibus albet.* E t *modò ſiccatam lacte reliquit ouem*] In ambobus lib. antiquis *reliquit*, præteriti temporis. placet.

T e r q v e *bouis niuea &c.*] In vno eorumdem, *Atque bouis*. verius, vt puto.

—E t *albentes abſtulit ore notas*] In eodem Maff. *iubas*. In vno Vatic. *comas* Mihi non liquet pronunciare, vt legēdum ſit.

E x c v d e n s *animo ſingula dicta meo*] In eodem lib. Maff. *Exponens*. In altero, *Expendens*. Non diſplicet.

Q v e m *tu mobilibus foliis vitare ſolebas*] omnes lib. ſcripti, *volebas*. Perplacet.

I n g e n i v m *domina laua mouebat anus*] In vno Maff. *lana mouebat*. In altero, *perfida mouit anus*. In Vatic. *prona mouebat*. Quî legendum ſit, alij videant.

—G e l i d o *mihi ſanguis ab ore Fugit*] In vno Maff. *gelidus.* —E t *ante oculos nox ſtetit alta meos*] In eodem lib. *atra meos.*

In elegiam v i.

A m n i s *arundinibus limoſas obſite ripas, Ad dominam propero ſiſte parumper aquas*] Amnis, de quo hic agit poëta, is eſt, qui prope Sulmonis mœnia labitur, quem noſtro idiomate Vellam dicimus. Vide quæ iam notaui lib. i x. in Metamorph. Hic autem amnis adulto vere, liquefactis niuibus, & interdum ineunte autumno imbribus mirandum in modum augeri ſolet, & alicubi priſtinum alueum relinquere, ita vt nemo hinc vel inde eum tranſire poſſit. Tale nactus impedimentum Ouidius, qui non lōgè ab Amoris fonte, ad Moroni montis radices domum, cuius ingentia adhuc veſtigia ſuperſunt, quæque *le botteghe d'Ouidio* vulgo vocantur, habuiſſe dicitur, S v l m o n e m ad amicam proficiſcens, hanc pulcherrimam & venuſtiſſimam indignatus ſcripſit elegiam.

N o n *tibi ſunt pontes*] Duo nunc ibi ſunt pontes; ſiqui alij ſiunt, aquarum vi atque impulſu euelluntur, à quo verbo hic amnis nomen accepiſſe videtur.

D e *monte oppoſito*] Hunc montem iam dixi Maiellam vocari, qui adeò altus & ſublimis eſt, vt cum altiſſimis quibuſque Italiæ montibus de ſublimitate certare poſſit, in quo nix perpetuo ſeruatur.

INACHVS *in media Bithynide pallidus iſſe Dicitur*] Et verbum INACHVS & alterum MEDIA de mendo mihi ſuſpecta ſunt: vel ſi cum Paganino corrigas atque emendes *Melia*. Numquam enim reperias, vt quidem puto, Meliam Bithyniden ab Inacho fuiſſe amatam, niſi accipias Inachum, cùm fluuius ſit, pro Neptuno. Huius Meliæ (modò ita legi placeat) Bithynidis, quod & Paganinus vidit, mentio eſt apud Apollonium initio ipſo lib. II. Argonaut. De Neptuno & Bithynide, ex qua ille Amycum ſuſcepit, ita Higinus. Amycus fuit Neptuni & Melies filius, Bebryciæ rex. In huius regna qui venerant, cæſtibus cogebat ſecum contendere, & deuictos perdebat. Hic cùm Argonautas prouocaſſet ad cæſtus, Pollux cum eo contendit, & eum interfecit. Mentio item eſt apud Apollodorum lib. I. Bibliothecæ. Sed omnia, vt vno verbo concludam, ab hoc loco aliena eſſe mihi videntur. Locum diligentius examinent eruditiores.

PENAEE *Nearam*] lib. vet. *Creuſam*. melius, vt puto.

—SPVMIFER *arua rigas*] Iidem libri ita habent. malè alij legunt, & in his Paganinus, *Pomifer*.

PECTORAQVE *inſana, tundis acerba manu*?] Ita vnus Maffeian. alter, *tundis aperta*. ſequor.

—INCREVIT *vaſtus ſpatioſus in vndis*] Iidem lib *latis*.

NESCIO *quid ſpectans &c.*] Lego ex eorumdem lib. conſenſu: *Neſcio quem ſpectans*.

In elegiam VII.

—ET *inutile lignum*] ſic Maff. alij legunt, *ſignum*, id eſt ſtatua. Lib. I. Metamorphoſ.

—Sed vbi de marmore cœpta
Non exacta ſatis. rudibúſque ſimillima ſignis.

DEFICIVNT *laſi carmine fontis aqua*] iidem libri, *Deficiunt laſa*. ſuperiorem lect. ſequendam puto.

QVID *mihi fortuna tantùm? quid regna ſine vſu?*] Eadem ſententia Horatij epiſt. IV. lib. I.

Quò mihi fortunas ſi non conceditur vti?

QVID *miſerum Thamyrin &c.*] Sic in vno Maff. in altero, *Thamyram*. quod aliis magis placere intelligo. Eſt & huius Thamyræ mentio libro III. De Arte, niſi aliquem alium eſſe eum mauis.

In elegiam IIX.

ECCE *recens diues parto per vulnera cenſu Præfertur nobis, ſanguine factus eques*] Ariſtoteles lib. II. Rhetoricorum tradit

eos, qui nobili, & illuſtri loco nati ſunt, indignari, cùm aliquem vident, qui nuper ad diuitias peruenerit, ſibi præferri. Merito igitur Ouidius eiuſmodi homini indignatur, quòd ſibi ab amica prælatus ſit.

HVNC *potes amplecti formoſis ſtulta lacertis? Huius in amplexu &c.*] Inuehitur in amicam interrogationibus, quæ hominem, qui humana cæde pollutus ac contaminatus erat, amplecteretur, cumque eo rem haberet.

QVID *tibi diſcordes addere in arma viros?*] lib. veteres, *in arma manus?* ſequor.

—HI *pacem, ſauáque bella gerant*] Iidem lib. *crudáq. bella.*

In elegiam IX.

EGRESSVM *caſtris, pulcher Iule, tuis*] ſic lib. Maffeiani.

IVVENI] Adoni. Vide quæ notaui in obſeruationibus in Metamorphoſin.

EFFVGIVNT *auidos carmina ſola rogos*] Suprà lib. I. elegia XV. CARMINA *morte carent Durat opus Vatum, Troiani fama laboris, Tardáque nocturno tela retexta dolo*] Eos poëtas intelligit, qui de bello Troiano & de Penelopa ſcripſerunt. ALTERA *cura recens, altera primus amor*] Huc reſpexit Pontanus ad Ariadnen vxorem:

Et ſis cura recens, amórque primus.

VIVE *tamen moriere pius*] Sic vnus Vatican. & Maff. alter Vatic. & alter Maff. *Viue pius, moriere pius*: non diſplicet.

SANGVINIS *atque animæ prodige Galle tuæ*] Horatius lib. I. carm. Oda XII.

———*animáque magnæ*
Prodigum Paullum. & Statius lib. IIX. Thebaid,
——— *& vitæ prodiga virtus*
Emiſere animos.

hoc eſt, vt Lutatius exponit, mortem non curans. Silius de Hiſpanis militibus:

Prodiga gens animæ, & properare facillima mortem.

In elegiam X.

NEC *viduum pectus amoris habet*] Sic vterque liber Maff.

CRETES *erunt teſtes, nec fingunt omnia Cretes*] Tale quippiam, niſi falſus ſum, apud Callimachum me legiſſe memini: nec facilè locus ſubit.

VIDERAT *Iaſium, &c.*] Locum hunc adduxi lib. IX. Metamorph. & ſimul illuſtraui. EX *illa parte trahebat amor*] lib. ſcripti, *ex alia parte.* Aeque bene.

SIL-

—SILVIS *errabat in altis*] Iidem lib. *ceſſabat*.

REGNAQVE *quàm Iuno*] ſic in iiſdem legitur exemplaribus.

In elegiam XI.

OLIM] Aliquando, poſthac.

IAM *mea votiua puppis redimita corona Læta tumeſcentes æquoris audit aquas*] Solebant veteres nautæ, vbi in portum peruenerant, naues coronare. Virg. lib. IV. Aeneid.

Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.

PECTVSQVE *leue in contraria ducunt*] Vnus Maffeianus, *vertunt*. alter verò, *tendunt*.

In elegiam XII.

—NOCVERVNT *carmina certe*] Vterq. lib. Maff. *ſemper*.

AVERSIS *vtinam tetigiſſem carmina Muſis*] ſic in iiſdem lib. PRODITOR *Tantalus*] Quòd, vt puto, Deorum arcana cum mortalibus communicaſſet. Idque oſtendit Euripides initio Oreſtis, vbi ita eſt:

—ὅτι θεοῖς, ἄνθρωπος ὤν,
κοινῆς τραπέζης ἀξίωμ' ἔχων ἴσον
ἀκόλαστον ἔσχε γλῶσσαν, αἰσχίστην νόσον.

Id eſt, *Quòd cùm eſſet homo (Tantalus) cum Diis*
Habens æqualem dignitatem communis menſa,
Habuit effrenem linguam, turpiſſimum morbum.

Hoc idem apertiſſimè annuit hic noſter ſuprà elegia & lib. II. huius operis:

Quærit aquas in aquis, & poma fugacia captat
Tantalus; hoc illi garrula lingua dedit.

Et lib. II. De Arte:

Tantalus in media garrulus aret aqua.

Vide & Higinum cap. LXXXI.

FLERE *genus auriga ſuis Electra ſorores?*] ſic in altero Maff. rectius in altero, *Flere genis Electra, tuas auriga ſorores?* Qua de re ſic Higinus cap. CLIV. Phaëthon Clymeni Solis filij, & Meropes Nymphæ filius, quam Oceanitidem accepimus, cùm indicio patris auum Solem cognouiſſet, impetratis curribus malè vſus eſt: nam cùm eſſet propius terram vectus, vicino igni omnia conflagrarunt; & fulmine ictus, in flumen Padum cecidit. Hic amnis à Græcis Eridanus dicitur, quem Pherecydes primus vocauit. Indi autem quòd calore vicini ignis, ſanguis in atrum colorem verſus eſt, nigri ſunt facti. Sorores autem Phaëthontis dum interitum deflent fratris, in arbores populos ſunt verſæ. Harum lacrymæ, vt Heſiodus indicat, in Electrum

ſunt

ſunt duratæ: Heliades tamen nominantur. Sunt autem Merope, Helie, Aegle, Lampetie, Phœbea, Etherie, Dioxippe. Vide & lib. I I. Metamorphoſeos.

AVERSVMQVE *diem menſis furialibus Atrei*] Vide Senecam in Thyeſte, vbi loquitur Nuncius cum Choro. Higinus ad hiſtoriam refert. eius verba ſunt cap. CCLIIX. Atreus & Thyeſtes germani cùm in diſſenſione ſibi nocere non poſſent, in ſimulatam gratiam redierunt; qua occaſione Thyeſtes cum fratris vxore concubuit. Atreus verò ei filium epulando appoſuit: quare Sol ne pollueretur, aufugit. Sed veritatis hoc eſt: Atreum apud Mycenas primum Solis Eclipſim inueniſſe: cui inuidens frater ex vrbe diſceſſit.

EXIT *in immenſum fecunda licentia vatum*] Duo Maff. *iucunda licentia vatum*.

In elegiam XIII.

MOENIA *contigimus victa, Camille, tibi*] Apoſtrophe ad M. Furium Camillum, qui Veientes vicit. Vide quæ notaui in Scholiis in lib. I. Faſt.

——QVAMVIS *Difficilis cliuis huc via præbet iter*] In vno Maff. *cliuus hunc mihi præbet iter*. In altero, *cliuus ſed via præbet iter*. Vtra melior ſit lectio, mihi adhuc non liquet: ſatis enim fuit & hìc, & alibi librorum fidem repræſentare. Interea volo iudicium mihi ampliari, quod cum annis & ſtudiorum aſſiduitate creſcet, quamuis hoc litterarum genus penitus omittere, & ad iuris ciuilis diſciplinam abhinc anno animum appellere decreuerim. Itaque doctiorum, & prouectiori ætate hominum iudicio quamplurima permiſi. ad inſtitutum reuertor.

ACCIPIT *ara preces &c.*] Hanc habent lectionem iidem libri. verè.

DVCVNTVR *niuea populo plaudente iuuenca*] Et ex hoc loco & ex multis aliorum auctorum locis perſpicuè conſtat veteres in ſacrificiis boues candidos interficere conſueuiſſe.

QVAS *aluit campis herba Faliſca ſuis*] Repetiit hunc verſum lib. I. Faſt. & lib. I V. De Ponto.

—DESTITVISSE *fugam*] ſic in vno Maff. placet.

IPSA *ſacerdotes ſubſequitúrque ſuas*] Ita iidem lib. ſequor.

In elegiam XIV.

SED *tamen, vt tentes diſſimulare rogat*] Vtrumque exemplar Maffeianum, *rogo*

SOLAQVE *deformem culpa profeſſa facit*] Vnum eorumdem ſic habet. Alterum verò, *Soláque peccatum &c.* non malè.

—SALTEMQVE *imitare pudicas*] In vno eorumdem lib. *Saltémue.* magis probo.

CVM *benè contingat* &c.] Lege ex ambobus lib. veteribus, *Cùm tibi.*

In elegiam XV.

TRADITVR *hac elegis vltima charta meis*] libri ſcripti, *meta.* Verius.

NON *modò militiæ turbine factus Eques*] Sententiam huius carminis pete è lib. IV. & eleg. vlt. Triſt.

PELIGNAE *dicar gloria gentis ego*] Sic prorſus legendum ex vet. exemplaribus, & carminis ſuauitate.

—SVLMONIS *aquoſi*] Eodem modo dixit *aquoſos Pelignos.* Vide elegiam & lib. I. huius operis.

—QVA *campi iugera pauca tenent.*] *Qua,* id eſt, vbi.

CORNIGER *increpuit thyrſo grauiore Lyæus: Pulſanda eſt magnis area maior equis*] Hoc dicit propter Tragœdiam, quam erat aggreſſus, atque intermiſerat.

GRAVIORE *thyrſo*] Sublimiori ſtilo. ſic in elegia I. huius libri:

Tempus erat thyrſo pulſum grauiore moueri.

POST *mea fata*] poſt meam mortem. ſic libro ſuperiore ſub finem:

Paſcitur in viuis liuor, poſt fata quieſcit.

Et lib. XIII. Metamorphoſeos.

Illis hæc armis, quibus eſt inuentus Achilles,
Arma peto: vino dederam, poſt fata repoſco.

FINIS LIBRI ELEGIARVM.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS DE ARTE AMANDI LIBROS III. OBSERVATIONES.

ILLVSTRISS. IVVENI KAROLO BELPRATO, AMVERSÆ PELIGNORVM COMITI, HERCVLES CIOFANVS SVLMONENSIS S.

HIs diebus, qui proximè præterierũt, cùm in Vrbem vnà cum VIRGINIA VRSINA, lectiſſima, ac prudentiſſima femina, matre tua, te contuliſſes, egoque, quæ meæ præcipuæ partes erant, quippe qui multis abhinc annis vniuerſæ familiæ tuæ addictus perpetuo fuerim, ac nunc multo magis ſim, vos domum officij cauſæ ſalutatum veniſſem, eo primùm comitatis, & humanitatis genere à vobis exceptus ſum, vt nihil vobiſmetipſis amabilius ab iis, qui ibi aderant (aderant autem plurimi, & nobiliſſimi viri) eſſe iudicatum ſit. Deinde me ab illa ornatiſſimorum hominum corona ad te ſeorſum humaniſſimè vocaſti, deque harum litterarum genere, quibus vterque noſtrum delectamur, loqui cœpiſti: de quibus præclara multa cùm dixiſſes, diuini prope ingenij acumen oſtendiſti: qui ſi te immatura patris tui, IOANNIS BERNARDINI,

DINI,

DINI, viri eruditiſſimi, ac præſtantiſſimi, qui totius APRVTII PROREX iam erat deſignatus, mors, tuæque ditionis ſtatus ab eodem ſtudio iam non deturbaſſet, tuque idem ſtudium eſſes perſecutus, ad ſummam profectò & ſciendi & intelligendi facultatem perueniſſes. Ea enim ſunt animi & ingenij tui ornamenta: quæ quidem ornamenta, & cauſæ me ad tui, tuorumque omnium, qui me non vulgariter dilexerunt, ac diligunt, perpetuam obſeruantiam mirificè impellũt, faciuntque, vt ſub tuo nomine, quod non ſolùm in Neapolitano regno, totaque Italia, ſed & in externis quoque regionibus propter miram ipſius antiquitatem, nobilitatemque clariſſimum eſt, quidquid ego in OVIDII, quem poëtam tu meritò admiraris, Amorum libros, iucundiſſimos, eruditiſſimosque, notauerim, in lucem emittam, tibique conſecrem. Qui labores ſi tibi, auoque tuo, viro rerum omnium vſus intelligentiſſimo, IOANNI VINCENTIO, fratrique tuo, adoleſcenti valde probo, & erudito, SCIPIONI, qui harum in primis rerum optimi exiſtimatores eſtis, probabuntur, in ſinu, tamquam ſummam felicitatem conſecutus, lætabor. Vale, méque perpetuò, vt ſoles, dilige. Romæ VI. Idib. Iun. M. D. LXXX.

HERCVLIS CIOFANI
SVLMONENSIS,
IN
P. OVIDII NASONIS DE
ARTE AMANDI LIB. I.
OBSERVATIONES.

TIPHYS, *& Automedon dicar amoris ego*] Hoc carmen citat Marius Victorinus lib. II.

NEC *mihi ſunt viſæ Clio Cliúſque ſorores, Seruanti pecudes vallibus Aſcra tuis*] ſic propè lib. VI. Faſt. *Ecce Deus vidi, non quas præceptor arandi*
Viderat Aſcræas cùm ſequeretur oues.

ESTE *procul vittæ tenues, inſigne pudoris: Quæq; tegis medios inſtita longa pedes: Nos Venerem tutam, conceſſáque furta canemus, Inq; meo nullum carmine crimen erit*] Hoc quid ſit dicit ſpie ſub finem lib. I. De remedio his verbis:

Thais in arte mea eſt, laſciuia libera noſtra eſt:
Nil mihi cum vitta: Thais in arte mea eſt.

Attigi & hunc locum in Scholiis in lib. Faſtorum & Triſtium.

TV *modò Pompeia lentus ſpatiare ſub vmbra, Cùm Sol Herculei terga leonis habet*] Meminit huius porticus lib. III. huius operis: *At licet & prodeſt Pompeias ire per vmbras,*
Virginis æthereis cùm caput ardet equis.

NEC *tibi vitetur quæ priſcis ſparſa tabellis Porticus, auctoris Liuia nomen habet*] Porticus Liuia, teſte P. Victore, erat in III. Vrbis regione, prope Suburram.

—ET *ſtricto barbarus enſe pater*] ſic legendum ex ſuperioribus. CVLTAQVE *Iudæo ſeptima ſacra viro*] ſic infrà:
Quaque die redeunt rebus minus apta gerendis
Culta Palæſtino ſeptima feſta viro.

SVBDITA *qua*, &c.] ſic legendum, id eſt, vbi.

NEC *te nobilium*, &c.] Nonnulla, quæ hic præcepta ponit, inuenies in elegia, quæ incipit, *Non ego nobilium.*

PARVVS *erat, manibusq; duos Tirynthius angues Preſſit*] Sic legendum ex lib. Vaticano, & ratione. Vide quæ notaui in epiſt. ad Herculem.

—QVAN-

—QVANTVS *tùm Bacche fuiſti*] Hæc eſt vera lectio ex eodem lib. AVSPICIIS *animiſq; patris puer arma mouebis, Et vinces animis, auſpiciiſque patris*] Ita iidem lib. verè. Eſt autem Apoſtrophe ad Germanicum, vel potius ad Tiberium; qui adoptione erat Auguſti filius. Vide quæ notaui in Scholiis in lib. I. Faſt. quæ iam edita ſunt.

QVATTVOR *in nineis aureus ibis equis*] Vide quæ notaui in Scholiis in libros Triſtium.

—HAEC *eſt Danaeia Perſis*] Sic legendum.

HIC *tu fallaci nimium ne crede lucernæ*] Illuſtrat exemplis.

—VBI *retia tendas*] Vera lectio.

—VIRI *dociles aduertite mẽtes*] E bonis libris ita legẽdum: & mox: —*adeſte meis*. PARCIOR *in nobis* &c.] Ita melius legitur, quàm *Fortior*. ET *eſt laqueo fortiter vlta nefas*] Expoſui hunc locum in obſeruationibus lib. X. Metamorph.

—QVAS *arbore fundit odora*] Ita omnino rectius.

CNOSIADES, *Cydoniadeſq;*] Ex duabus Cretæ vrbibus.

CRESSA] Aerope. Apollodorus & Ouidius in lib. Triſt. & Seneca in Thyeſte. EPHYRAEAE] Corinthiæ, ab Ephyre. Vide quæ notaui in epiſt. Medeæ ad Iaſonem.

FERTILIOR *ſeges eſt alienis ſemper in agris, Vicinúmque pecus grandius vber habet*] Ad hunc locum reſpexit Iuuenalis Satyr. XIV. ——*maiórque videtur,*

Et melior vicina ſeges.

FLEBILIS *Allia*] Hic dies, quo Romani ingentem acceperunt cladem, Allienſis dictus eſt. Oroſius & alij. Accepta autem eſt ea clades XV. Kal. Sext. anno V. C. CCCLXVII. Liuius ſub principium lib. VI. Eam ipſam diem funeſtam vocat Cicero ad Atticum lib. IX. epiſt. V.

PARS *Hymenæa canit, pars altera Euoë clamat*] ſic eſt in Vatic. non malè. SERMONE *latentia tecto Dicere*] Ita iidem Vatic. verè. INDE *propinator, nimium quoque multa propinet*] ſic idem liber. OFFICIVM *præſtent menſq; pedeſq; ſuum*] Videtur reſpexiſſe ad illud Terent. in Eunucho: Neque pes, neque mens ſatis ſuum officium facit.

—MENSA *conuiua remota*] Sic legendum videtur.

—EXIGVVMQVE *pedem*] Commẽdatur in mulieribus pes breuis, lib. & elegia III. Amor.

IN *tempore*] opportunè. ſic Plautus & Terentius.

IVPPITER *ex alto periuria ridet amantum, Et iubet Æolios irrita ferre Notos*] Tibulli imitatio ex lib. IV.

—periuria ridet amantum
Iuppiter, & ventos irrita ferre iubet.

DICITVR *Ægyptus caruiſſe iuuantibus vndis, &c.*] Idem tradit Higinus in fabulis cap. LVI.

IVRABANT *omnes in læſi verba mariti*] Hunc locum interpretatus ſum lib. XIII. Metamorphoſ.

EXCIPIAT *blandas comiter illa preces*] Ita legere magis placet, quàm vt in aliis libris eſt.

CVRAQ. *& in magno &c.*] ſic in probatis eſt exēplaribus.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS DE ARTE AMANDI LIBRVM II. OBSERVATIONES.

PRAEFEROR *Aſcræo, Mæonióque ſeni*] Homerus ante Romam conditam fuit. Ex hiſtoria igitur ſeni: Heſiodus etiam. Auctor M. Tullius in procœmio lib. I. Tuſcul. diſputat.

VECTA *peregrinus Hippodamia rotis*] Vſus eſt hoc carmine in epiſt. Hermiones ad Oreſten, quā omnium optimè expoſuit Parrhaſius lib. III. in Claud.

DAEDALVS *vt clauſit &c.*] Hanc quoq. fabulam narrat copioſiſſimè lib. IIX. Metam. Vtrumque locum quàm diligentiſſimè potui ibi contuli. Itaque hic nihil immorabor.

MILITIAE *ſpecies amor eſt*] Vide elegiam, quæ incipit, *Militat omnis amans.* CYNTHIVS *Admeti, &c.*] Vide quæ notaui in epiſtola Oenones.

ALTERA, *non docta, ſed tamen eſſe volunt*] Hæc eſt vet. lib. lectio, quam veriorem eſſe puto.

GAVSAPA *ſi ſumit*] De hoc nomine Cariſius lib. I. & poſt eum Priſcianus lib. VII.

NEC *Venus oranti (nec enim dea mollior vlla eſt) Ruſtica Gradiuo, difficiliſq; fuit*] Martialis: *Nolo nimis facilem, difficilémq. nimis.* Propertius: *Aut ſi es dura nega: ſi nō es dura, venito.*

TAN-

TANTALVS *in media garrulus aret aqua*] Vide quæ collegi eleg. XII. lib. III. Amor.

PRAECIPVE *Cytherea iubet ſua ſacra taceri*] Tale quippiam dixit & Tibullus:

—celari vult ſua furta Venus.

FIRMAQVE *adoptiuas arbor habebit opes*] Hunc locum interpretabor elegia De medicamine faciei.

ODI *concubitus, qui non vtrimq. reſoluunt, Hoc eſt cur pueri tangar amore minus*] Oſtendit poëta noſter ſe τὸ παιδεραστεῖν ſecutum non eſſe: atque iccirco nonnullis, qui in litteris nomen habent, odio eſſe, deſpici & nihil fieri audio: contra alios poëtas amare & ſuſpicere. Præclarum ſcilicet ingenium & iudicium.

—MIHI *fundat auitum Conſulibus priſcis condita teſta merum*] In Faſtis lib. V.

Quæq; puer quondam primis diffuderat annis,
Promit fumoſo condita vina cado.

Horatius Oda XXI. lib. III. carm. ad amphoram, quam in Coruini gratiam erat aperturus:

O nata mecum conſule Manlio,
Seu tu &c.

Tibullus eleg. & lib. I.

Nunc mihi fumoſos veteris proferte Falernos
Conſulis, & Chio ſoluite vincla cado.

Vaſa igitur vinaria, horum aut illorum conſulum temporibus, quibus in eis vinum conderetur, ſignabantur.

CVM *premeret mollem lapſus ab hoſte torum*] Rectius in lib. ſcriptis, *laſſus.*

CVM *loca reppereris*] Ex hoc loco notandum repperi, & ea tempora, quæ à præterito deducuntur, per duplex pp. ſcribi debere. quod à pleriſque viris doctis ignorari video.

PODALIRIVS] Vide Scholia in lib. II. De remedio.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS DE ARTE AMANDI LIBRVM III.

OBSERVATIONES.

IPHIAS] Vide obſeruat. in lib. v. Triſt. eleg. vltima.

PROBRA *Therapnaa qui dixerat ante marita, Mox cecinit laudes proſperiore lyra*] Steſichorus poëta Siculus ex Himera, Helenam probris perſecutus, poſtea laudibus affecit.

LATMIVS *Endymion non eſt tibi Luna rubori*] Propertius lib. II. eleg. XV.

Nudus & Endymion Phœbi cepiſſe ſororem
Dicitur, & nuda concubuiſſe Dea.

De his Apollonius ſub principium li. IV. & Apollodorus lib. I.

HARMONIAM Q. *Venus*] ſic legendum ex bonis libris, & veterum teſtimonio, & inprimis Heſiodi in Theogonia, vbi canit Martem ex Venere Harmoniam ſuſcepiſſe; item Phobum, & Dimum. Et Coluthus ait, καὶ ἁρμονίης ἀφροδίτη.

PRISCA *iuuent alios: ego me nunc denique natum Gratulor*] lib. I. Faſt.

Laudamus veteres, ſed noſtris vtimur annis.

—CROCEO *velatus amictu*] ſic ſub principiũ lib. x. Metamorph. *Inde per immenſum croceo velatus amictu*
Aëra digreditur.

TRVX *caper*] Hircus. ſic & Catullus:

Valle ſub alarum trux habitare caper.

—TINGAT *ſua corpora*] Sic legendum & ex probatis lib. ſcriptis & ratione.

ALLICIT *ignotos illa, fugátque viros*] ſic lib. boni, veré. *Allicit & fugat*, Antitheton.

METAQVE *feruenti circumeunda rota*] Sic Virg. lib. XI.

Frenáque, feruentéſque rotas.

Vbi Seruius ita ſcribit: Nimio ſ. curſu. Alibi: *Volat vi feruidus axis*. Horatius: *Metáque feruidis euitata rotis.*

ENNIVS

ENNIVS *emeruit Calabris in montibus ortus, Contiguus poni Scipio magne tibi*] Hoc diſtichon primus, quòd ſciam, ſic emendauit eruditiſs Parrhaſius in cõmentariis in Claudianum. Atque ego declaraui in Scholiis in lib. II. Triſtium.

—MVLIER *ſpecioſa videndam*] ſic eſt in Vatic.

I *procul hinc dixit, non es mihi tibia tanti*] Ita idem lib. verè.

I procul hinc dixit, non es mihi tibia tanti.

VT *vidit vultus Pallas in amne ſuos*] ſub finem lib. VI. Faſt.

Ars mihi non tanti eſt, valeas mea tibia dixit.

Tu inde totam fabulam pete. —RVDIBVS *puer ille relictis Spicula, &c.*] Ita legendum è priſcis exemplaribus.

NOS *facimus placita late &c.*] Hæc vera lectio.

SEDIBVS *athereus ſpiritus ille venit*] Hoc facit quod ſcribit M Tullius lib. II. De Orat. ad Q. fratrem. Sæpè enim audiui poëtam bonum neminem (id quod à Democrito, & Platone in ſcriptis relictum eſſe dicunt) ſine inflãmatione animorum exiſtere poſſe, & ſine quodam afflatu quaſi furoris.

NON *bene cum ſocius regna, Venúſque manent*] Hunc locum imitatus eſt Seneca in Agamemnone:

Nec regna ſocium ferre, nec tada ſciunt.

MISCENDA *eſt latis rara repulſa locus*] Neſcio quid huic ſimile lib. II. Amor. elegia XIX.

Et faciat voto rara repulſa locum.

TE *quoque ſeruari, modò quam vindicta redemit*] loquitur de muliere manumiſſa.

VINDICTA] Prætoris virga, quæ alio nomine feſtuca dicitur. Vide obſeruationes in lib. VI. Faſt.

—ADSIT *modò certa voluntas*] Hæc eſt, vt puto, melior lectio. CVM *ſedeat Pharia ſacris operoſa iuuenca. Quóq. ſua comites ire vetantur, eat*] Ita legendi videntur hi verſus.

ET *calet lecto quemlibet agra ſuo*] Sic in vet. lib. placet.

IAM Q. *dies medius tenues contraxerat vmbras, Inq; pari ſpatio veſper, & ortus erat*] Vide quæ notaui in lib. Amorum & lib. III. Metamorph. Atque hoc loco notanda eſt, quam Quinctilianus in Ouidio eſſe ait, laſciuia: qua de re alibi.

ORA QVE *fontana feruida ſpargit aqua*] Sic legendum è veteribus libris, & ratione.

—NODOS *à corpore certos Sumite*] Ita eſt in bonis libris. verè.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS DE REMEDIO AMORIS LIBRVM I. OBSERVATIONES.

LEGERAT *huius amor titulum*] Quid ſit titulus, atq. vnde dicatur, in obſeruationibus in lib. I. Triſtium & elegiam diſſerui.

—A *quo tua ſaucia mater*] Quemadmodum Venus à Diomede vulnerata fuerit, ſcribit Homerus Iliad. E. meminit & Virgilius lib. XI. Aeneid.

—DECENT *annos mollia regna tuos*] Sic emendaui ope vnius Vatican. alij malè legunt, *animos*.

VIXISSET *Phyllis, ſi me foret vſa magiſtro, Et per quod nouies ſæpius iſſet iter*] Præclarè hic locus intelligetur ex his, quę ſcribit eruditiſſimus Parrhaſius lib. I. in Claud. de raptu Proſerpinæ, cuius hæc ſunt verba: Nouies enim non finitus eſt numerus pro infinito (quod Grammaticorum vulgus exiſtimat) ſed ab hiſtoria, quam refert interpres Lycophronis in Alexandra. Quippe Phyllis Demophoontem, vel, vt ipſe nuncupat, Acamantem, ad vſque nouem vias ſecuta eſt, ad amnem Strymonem, quæ ciuitas Amphipolis appellata mox eſt ab Agnonę duce Athenien. Auctores Antiphon, & Androtion Atticorum XII. Macedoq́ue Polyenus VIII. Stratagematôn, Pauſanias, Harpocration, & Suidas; meminit Thucydides, aliiq́. præterea nonnulli. Cumq́ue illic (vt pergit) Acamantem diu fruſtra expectaſſet, impar amori Phyllis mortem ſibi conſciuit; ad quod alluſiſſe Naſonem coniicere licet, ex iis eius verſibus in arte: *Nona terebatur miſera via, viderit, inquit, Et ſpectat Zonam pallida facta ſuam.* & alibi: *Quare nouem cur iſſe vias dicatur, & audi Depoſitis ſiluas Phyllida fleſſe comis.* Sic enim ſuperius hexametrum ſcribendum eſt ex antiquis codicibus, non vt nunc paſſim legitur: *Quare nouem vicibus cur iſſe feratur.* etiãſi ſuos & hoc habet aſſertores, ſed eos negligendos. Hæc omnia Parrhaſij verba longè opportunius ponenda erant infrà lib. II. vbi ſunt ij verſus, quibus lucem affert. Verùm, ſiquid ego video,

contra eam, quam tantus vir affert, opinionem neſcio quid ſcribat Higinus; cuius verba poſui in epiſtola Phyllidis. Eruditiores indicabunt. N E C *dolor armaſſet*, &c.] De Medea, & Iaſone vide quæ alibi notaui.

T E *precor incipiens, adſit* &c.] Ita ex priſco exemplari Vatic. legendum eſt, & ratione, quam ſtatim reperies.

F L V M I N A *pauca vides magnis de fontibus orta*] Hæc multo melior lectio, quàm illa altera, quam repetere nihil eſt neceſſe. P O S T *tamen hic* (Philoctetа) *multos ſanatus creditur annos, Supremam bellis impoſuiſſe manum*] Hac de re hic noſter lib. X I I I. Metamorph. & Q. Smyrnæus lib. I X. & X. prætermiſſorum ab Homero.

S A N A T V S] A Podalirio. Idem Smyrnæus lib. I X.

F L E B I S, *& occurret deſertæ nomen amicæ, Stabit & in media pes tibi ſæpe via*] Tale exemplum eſt apud Terentium in Eunucho de Phædria.

——N E C *te peregrina morentur Sabbata, nec damnis Allia nota ſuis.*] Diluit id, quo vſus erat lib. I. De Arte, argumento, quod erat eiuſmodi:

Tunc licet incipias, qua flebilis Allia luce
Vulneribus Latiis ſanguinolenta fuit.
Quáque die redeunt rebus minus apta gerendis
Culta Palæſtino ſeptima feſta viro.

V T *corpus redimas, ferrum* &c.] Argumentum à minori.

——Q V O D *magni filia Solis erat*] Circe Solis filia ex Perſeide. Heſiodus in Theogonia:

—— ——ἣ ἔνι κίρκην
ἀήουσιν, πέρσης τε κỳ ἠελίοιο θύγατρα.

E T *aſſuetas Circo decurrit ad artes*] Sic lib. veteres. placet. æger Podalirius, qui Philoctetam morbo liberauit, medicus fuit æqualis diis. Q. Smyrnæus loco ſuprà citato.

S V M M A *petit liuor*] Vell. Paterculus libro poſteriore: Numquam eminentia inuidia carent.

Q V A N T V M *Virgilio nobile debet opus*] Cùm in veteri lib. *opos*, non *opus* ſcriptum ſit, quinctum ante annum editis in Metamorphoſin obſeruationibus cum clariſſimo Mureto, *Epos* emendaui. *Opus* cum elegis nullum prorſus hic locum habet. *Epos* autem quid ſit, non ignorant eruditi.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS DE REMEDIO AMORIS LIB. II. OBSERVATIONES.

PRAECEPTAQVE *in vnum Contrahe*] Ita in vet. lib. veré. *iſta mouerécue.* ſic idem lib.

ET *vidit, qua mox ipſe videre vetat?*] Ita legendum videtur, eodem libro ſuffragante.

QVAM *poſtquam reddi Calchas ope tutus Achillis Iuſſerat*] Hoc è libro I. Iliados tranſlatum eſt.

ATRIDES *ait, eſt illius proxima forma, Et ſi prima ſinat littera nomen idem*] Chryſeis, quæ prima littera excepta, idem nomen habet, quod Bryſeis, quæ ad Chryſeidis pulchritudinem proximè accedit.

EST *prope Collinam templum venerabile portam; Impoſuit templo nomina celſus Eryx.*] Lib. IV. Faſt. Strabo lib. VI.

CELSVS *Eryx*] Vide quæ notaui ex Polybio in epiſtola Sapphus. IBAT *vt Æmonio referens trieterica Baccho*] Paganinus ex aliis libris legit, *Aonio.* ſic lib. I. De Arte:

—*vt Aonio concita baccha Deo.*

Et II. —*vt Aonij cornibus icta Dei.*

NONA *terebatur miſera via viderit, inquit, Et ſpectat zonam pallida facta ſuam*] Hunc locum explicat Parrhaſius, cuius verba & ſententiam poſui initio libri ſuperioris.

—MALE *firma cicatrix*] ſic in lib. vet.

TANTVM *iudicio ne tuus obſit amor*] Ita ex eodem lib. legendum. ET *loca ſæpe nocent: fugio loca conſcia &c.*] Exemplum eſt in Sapphonis epiſtola.

ADMONITV *reuocatur amor*] Sic quartum poſt verſum. nam alij aliter. malè. —INFIRMIS *cauſa puſilla nocet*] Hæc lectio eſt in bonis libris. quæ vera eſt.

ILLIC *aſſiduè ficti ſaltantur amantes*] Peſſimè in aliis, *cantantur.* ET *poteras nupta latus abeſſe tua*] Fortaſſis cum interrogatione legendum.

FINIS DE REMEDIO AMORIS.

ILLVSTRI ADMODVM, SPECTATISSIMÆQ. PROBITATIS ET ERVDITIONIS FEMINÆ LIVIÆ BECCARIÆ SPAIRANÆ TICINENSI,

HERCVLES CIOFANVS SVLMONENSIS S.

VERA ac ſolida laus ea profectò eſt, quam maiores ij, qui diuitiis bene, laudabiliterque partis, & rebus domi, militiæque geſtis nobiles extiterint, poſteris vnà cum fortunæ bonis hereditariam relinquũt. Sed longè verior, ac ſolidior ea eſt, quam ita relictam heredes ipſi ſua induſtria, ſuoque ſtudio non ſolùm tuentur, ſed longè lateque propagant. Quam quidem laudem quis hodierno die eſt, quin tibi merito tribuendam fateatur? Tu enim illa es, LIVIA, quæ maiorum tuorum, qui iſtius, in qua nata es, vrbis domini antiquitus fuerunt, gloriam, generiſque nobilitatem, quam nongentis abhinc, eoque amplius annis illuſtrem eſſe, quàmplurimis hiſtoriis, quas quarto abhinc anno Hieronymus Catena, vir doctiſſimus, tuæq. dignitatis amantiſſimus mihi oſtendit, proditum eſt, multiplici bonarum artium doctrina, ſingularique probitate illuſtriorem reddis. De tua autem quid dicam pulchritudine, qua non Inſubriæ ſolùm regionis, ſed omnis quoque Tranſpadanæ Galliæ mulieres, quod bona earum venia

dictum ſit, vincis atque obſcuras? Quæ me præcipuæ cauſæ, vt alias omittam, cùm corporis, tum animi raras virtutes tuas, quas ſi recenſere ipſe vellem, dies citius me deficeret, quàm materies, impulerunt, vt perbreues has in pulcherrimas OVIDII, ciuis mei De medicamine faciei, ac de Nuce elegias obſeruationes tibi inſcripſerim. Quæ ſi acerrimo tuo iudicio probabuntur, erit mihi cur valde gaudeam, & ex induſtria, diligentiaque, quam in eodem poëta illuſtrando adhibui, vberrimos fructus capiam. Vale, ROMÆ IV. Kalend. Mai. M. D. LXXX.

HER-

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN ELEGIAS DE MEDICAMINE FACIEI AC DE NVCE OBSERVATIONES.

VT nullum opus, modò Ouidij eſſe conſtet, quantum mea fert induſtria, non adiuuem, ſicut alia quoq. ipſius opera, quæ aliquot in locis à me ſunt obſeruationibus illuſtrata, elegias De medicamine faciei, ac de Nuce leuiter percurram: quæ & venuſtiſſimæ ſunt, & in eis plurima, quæ ad ornanda poëmatia in primis neceſſaria iudicantur, lumina reperiuntur. Hæ autem ita factæ ſunt, vt non niſi matura fere ætate, & iudicio acri ab eo editæ fuiſſe videantur.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS IN ELEGIAM DE MEDICAMINE FACIEI OBSERVATIONES.

ET *quo ſit vobis cura tuenda modo*] Verius omnino eſt in altero libro è Bibliotheca Maffeiana. — *Forma tuenda.* Libro III. De arte, vbi loquitur de hac ipſa elegia, qua ſe mulierum medicamina tradidiſſe ait:

Eſt mihi, quo dixi veſtra medicamina forma
Paruus, ſed cura grande libellus opus.

CVLTVS *humum quondam Cerealia pendere iuſſit Munera*] Ambo Maff. & ambo Vaticanæ Bibliothecæ libri habent: *Cultus humum ſterilem*, &c. Non malè.

FISSAQVE *adoptiuas accipit arbor opes*] Arbor, cùm alterius arboris ramos inſitos habet, adoptiuas opes accipere dicitur. Metaphora ab iis, qui alienos, ſiue extraneos in ſuas familias admittunt. Lib. II. De Arte:

Dum

Dum nouus in viridi coaleſcit cortice ramus,
Concutiat tenerum qualibet aura, cadet.
Mox etiam ventis ſpatio durata reſiſtit,
Firmáque adoptiuas arbor habebit opes.
Et lib. 1. De remedio:
Venerit inſitio, fac ramum ramus adoptet,
Stétque peregrinis arbor operta comis.

Quo modo fieret adoptio, & quid ſit, docui in obſeruationibus in lib. 1. Faſt. CAESA QVE *ligna foco*] Sic legitur in altero Maſſ. placet. VVLTIS *odoratos poſitu variare capillos*] Hanc habet lectionem alter Maſſ. liber, qui fuit eruditiſſimi viri, Pauli Marſi, Piſcinatis, cuius in Faſtorum libros exſtant commentarij. Quidam alij, *adornates.* malè, lib. III. Amorum eleg. 1. *Venit odoratos Elegeia nexa capillos.*

—ET *forma multa ſuperbit auis*] Idem lib. Maſſ. *cauta ſuperbit.* Alter verò *muta* non diſplicet.

MEDIAE *Marſis finduntur cantibus angues*] Citat hæc Cariſius lib. I. in verbo Anguis. eius verba ſunt: ANGVIS cùm ſit maſculini generis, dixerunt tamen & feminini, vt Tibullus; *Irata detinet anguis.* & Ouidius: *Media Marſis finduntur cantibus angues.* & Varro Atacinus: *Cuius vt adſpexit torta caput angue reuinctum.*

VIVACI *ceruo*] Vide quæ notaui lib. III. Metamorph.

PROTINVS *in numeris omnia cerne ſuis*] Sic legitur in omnibus excuſis. deprauatè. In ſcriptis autem, *innumeris omnia cerne cauis.* Verè. vt ſit Setacei cribri periphraſis, quod innumerabilia habet foramina. Aut lege auctoritate aliorum vet. exemplarium, quibus ſe vſum eſſe affirmat Dominicus Marius Niger, homo doctiſſimus, *Protinus in mundis omnia cerne cauis.* Id eſt, vt ipſe loquitur, purgāda hæc tibi ſunt cribris.

NEC *tu pallentes dubita nudare lupinos*] Hæc vera eſt lectio.

ET *ſimul inſtantus corpora finge fera*] Sic in omnibus, quos vidi, libris impreſſis. Peſſimè. In vno Maſſ. *inſtantis corpora fige fece.* In altero, & vtroque Vaticano, —*inſtantis corpora frugifera.* Nullus ex his lectionibus elicitur ſenſus. Placet itaque legere cum Nigro, qui ingenioſiſſimè emendat:
——*inflantis corpora frange faba.*

Fabis enim in his rebus, quæ à poëta hic deſcribuntur, vtuntur mulieres. *Inflantis* etiam legendum viderat Muretus, antequam ego Nigri commentarios inſpexiſſem. Quod epitheton proprium eſt fabæ. M. Tullius lib. I. De Diuinat. Pythagoricis

inter-

interdictum putatur, ne faba veſcerentur, quòd habet inflationem magnam is cibus. Idem lib. I I. Quaſi verò eo cibo (faba) mens, non venter, inflectur.

ADDITA *da querulo volucrum medicamina nido*] Legendum ex altero Maff. *Addita de querulo.* &c. Vt ſit præpoſitio, non autem imperandi verbum. Malè aliter emendandum putauit Niger.

—RADENTI *corpora nitro*] ſic boni libri.

PONDERIBVS *iuſtis fac ſit vtrumque trahens*] Ita o.l. excuſi: itaque legit Niger. Quæ monſtroſiſſima planè eſt lectio. Germaniſſima reperitur in vtroque Maffeiano:

—*vtrumque Triens.* Eſt enim Triens, vt Priſcianus cùm alibi, tum in carminibus de ponderibus & menſuris docet, ponderis genus, quod quattuor vncias continet: item menſuræ genus, vt idem ait. Interdum, auctore Theophilo lib. I I. Inſtitut. tit. XIV. quartam hereditatis partem ſignificat.

ET *modicum è myrrhis pinguibus adde cibum*] Alter liber Vaticanus, & ambo Maffeiani perſpicuè habent: —*adde cubum.* optimè κύβος Græcè: Teſſera Latinè: *Dado* Italicè, eſt. Talis igitur hoc loco ſenſus: Et adde modicum cubum è myrrhis pinguibus. Id eſt, tantum ex myrrhis pinguibus detrahe, & iis, quæ iam dicta ſunt, adde, quantus eſt paruus cubus. A κύβος venit κυβεύειν, quod eſt teſſeris ludere.

QVINQVE *parant Marathi ſcrupula, myrrha nouem.*] Muretus legit, *Quinque trahant.* quod verbum ad pondus mirificè accommodatur. Sic Græci vtuntur verbo ἕλκειν.

HAEREBIT *toto nullus in ore color*] Duo libri ſcripti: —*multis in ore.* Verè omnino.

FINIS DE MEDICAMINE FACIEI.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS,

IN ELEGIAM DE NVCE OBSERVATIONES.

QVAE illuſtranda ſupereſt, elegiam De Nuce aut ſcriptam eſſe ab hoc noſtro Sulmone, aut eum ad Sulmonenſem agrum, cùm hanc ſcriberet, reſpexiſſe video. Siquidem vniuerſus fere aqua, quæ illac labitur, vel ipſius Ouidij ætate, vt & nunc, irrigari ſolitum fuiſſe cognoſcitur ex elegia XVI. lib. II. Amor. vbi ita eſt:

Arua pererrantur Peligna liquentibus vnda,
Et viret in tenero fertilis herba ſolo:
Pérque reſurgentes riuis labentibus herbas,
Gramineus madidam ceſpes obumbrat humum.

Idem ex hac ipſa elegia perſpicitur:

Sole licet, ſiccáque ſiti peritura laborem,
Irrigua dabitur non mihi ſulcus aqua.

IVNCTA] contigua, proxima.

PETOR] Percutior. Val. Maximus lib. V. cap. III. Lycurgus ſæpe lapidibus petitus eſt.

OBRVERE] Propriè. Dicitur enim elegantiſſimè, ſaxis & lapidibus aliquem obruere.

NOCENTES] Sontes.

—NISI *ſi peccare fatemur*] Ita eſt in bonis libris, itaque legendum. AT] Aduerſatiua particula.

FRVCTV *praueniente*] Vetus eſt hæc lectio.

COMAS] lib. I. De remedio, *Stetq́ peregrinis arbor opaca comis.* Et Horatius: ——*arboribúſque coma.*

NVNC *vterus vitio eſt, qua vult &c.*] E bonis exemplaribus & ratione legendum, *Nunc vterum vitiat &c.*

VARIO *colore*] Sic variæ vuæ apud Columellam, cuius verba poſui in epiſt. Oenonis; quæ, ſi placet, conſule.

—SOLA *conſpicienda coma eſt*] ſic lege ex vno Maſſ.

QVI *ſe ſcit ferre viator Quod timeat*] Maſſ. liber, *Cur timeat.* Verè. Atque ita legit Niger.

PRO-

PROXIMITATIS] Vtitur & hoc verbo alibi.
IMVS *fundus*]ſic prima fabula: *extrema platea: medius Ianus.*
POMA *cadunt menſis non interdicta ſecundis*] Locum hunc illuſtraui in meis in Metamorph. obſeruationibus.
HAEC *vbi diſtincta eſt gradibus, qua conſtitit intus Quot tetigit virga, tot capit inde nuces*] Obſcurus locus, quòd huiuſmodi ludus in deſuetudinem abiit. Verborum autem ordo hic videtur: Deltæ, litteræ Græcæ figura, vbi numeris, notis, aut lineis diſtincta, ac notata eſt, tot puer, qui luſit, ex ea nuces capit, quot numeros virga, quæ intus conſtitit, attigit.
DARE *dona colono*] Emenda ex lib. Maſſ. qui, vt dixi, fuit Pauli Marſi: *poma colono.*
ET *plenos fructus annumerare poteſt*] Propriè vſus eſt verbo annumerandi.
DECVTIVNTVR] Hæc eſt genuina lectio è vet. exemplaribus. ET *tamen*] Multò rectius in iiſdem lib. legitur, *Iam tamen.* Eſt autem *iam* incœptiua particula.
NEC *ventus fraudi*] Fraus verbum Iuris. Alij perperam legunt, *damno*: quod gloſſema eſt. Terentius in Heautontimorumenos, Scæna I. Act. III. In eandem fraudem ex hac re, atque ex illa incides. vtitur & hoc verbo eo ſenſu hic noſter lib. III. Amor. eleg. item III. Horat. lib. II. carm. Oda XIX. M. Tullius in epiſt. XVI. lib. XI. ad Attic. & alij auctores.
FRVCTVS *obeſt, peperiſſe nocet, nocet eſſe feracem, Quæque fuit multis, eſt mihi præda malo*] Expreſſiſſe videtur epig. Græcum è lib. I. epigram. εἰνοδίην καρύην &c. Quod Latinè ſic vertit eruditiſs. Alciatus in ſuis emblematis:

Ludibrium pueris lapides iacientibus, hoc me
In triuio poſuit ruſtica cura nucem.
Quæ laceris ramis perſtrictóque ardua libro,
Certatim fundis per latus omne petor.
Quid ſterili poſſet contingere turpius? eheu,
Infelix fructus in mea damna fero.

QVAEQVE *fuit multis, eſt mihi præda malo*] Hanc retinet lectionem alter ex Maſſ. liber.
PRAEDA *malo Polydore fuit tibi*] Longè melior numerus eſt in eodem lib. *Præda fuit Polydore malo tibi.*
PRAEDA] Aureus torquis.
NEFANDAE *coniugis*] Eripyles.
MISIT *ad arma*] Polynicis opera ac dolo Eripyle accepto aureo monili Amphiaraum virum ſuum ad bellum Theba-

num ire induxit. AONIVM] Quòd diuinandi eſſet peritiſſimus, ac velut Apollo futura prædiceret. Fabulam narrat Apollodorus lib. III. & hic Niger.

SAXA *proterua*] Eodem modo impudens lapis dicitur ab Homero, qui commendatur ab Ariſt. lib. III. Rhetoricorum.

AT *Rubus, & ſentes tantummodo lædere nata*] Perſimile apud Terentium in Phormione, act. & ſcæna II.

—Non rete accipitri tenditur, neque miluio,
Qui malè faciunt nobis: illis, qui nil faciunt, tenditur:
Quia enim in illis fructus eſt, in illis opera luditur.

SOLEM *imitantibus vmbras*] In lib. vet. *—fugientibus.* omnino melius.

NIMBOS *vitantibus*] Horat. lib. I. Odarum,

—— Canicula vitabis æſtus.

PATIENDA] ſic lib. I. Triſt. eleg. III.

Ne mihi mors miſero bis patienda foret.

CAVSABOR] Tibullus lib. I. elegia III.

Aut ego ſum cauſatus, aues dant omina dira,
Saturni aut ſacram me tenuiſſe diem.

—SVA *vellera ramis*] liber Maffeian. *munera.* verè, quam lectionem agnoſcit Niger.

FORSITAN *hoc aliquis dicat, quæ publica &c.*] Quod ſibi obiici poſſet, confutat exemplis.

QVAE *publica tangunt, Carpere conceſſum eſt, hoc via iuris habet.*] Quæ cuiuſquam ciuitatis publica ſunt, communi omnium, qui ex eadem ſunt ciuitate, vſui deſeruiunt. Nux igitur in publica via ſita, communis eſt, ex qua omnes eius ciuitatis homines fructus capere poſſunt. Eodem ſenſu ſunt illa Ciceronis lib. I. Offic. Multa, inquit, ſunt ciuibus inter ſe communia, forum, fana, porticus, viæ, leges &c. Publica autem & communia interdum apud Iuriſconſultos confunduntur.

HOC *iuris*] ſic elegia I. lib. I. Amor. *Quis tibi ſæue puer dedit hoc in carmine vires?* id eſt, hoc ius, hanc facultatem.

OLEAS *diſtringite: cadite meſſes: Improbe vicinum, &c.*] Captioſa & fallacia exempla, ſed tamen ingenioſa.

SITQVE *tuis muris Romule iuris idem*] Vide quæ collegi lib. IV. Triſt. Romulus autem blandiendi cauſa vocatus eſt, cùm anteà, vt ait Seruius, vocaretur Romus, vnde Roma dicta eſt. Atque hinc carmen illud Ennianum de Romo & Remo facilè intelligitur:

Certabant vrbem Romámne, Remámne vocarent.

ET

ET *ad gemmas quilibet alter eat.*] Adnota hic vim verbi *ire*. Donatus in Terent. And. act. I. ſcæna V. Itur ad me, quaſi ad hoſtem. Plautus in Pſeud. Itur ad me. Virg. —*ſimul enſe relicto Ibat in Euryalum propere.*

LAPILLOS] vniones.

RAPTOR] Rectè. quaſi fur manifeſtus.

LVCE *palámque*] Sic Virg. lib. IX. *Luce palam certum eſt igni circundare muros.* M. Tullius lib. vlt. Offic. Luce palam in foro ſaltet.

AT *non ille Deus pacem intra mœnia finit, Auxilium toto ſpargit in orbe ſuum*] Sic liber, quo potiſſimum vtor, vetus.

SIC, *vbi detracta eſt à te tibi cauſa pericli, Quod ſupereſt tutum, Pontice Caſtor habes.*] Fabulis receptum eſt Fibrum, cùm venatores, vt eum capiant, inſequuntur, teſtes ſibi amputare, illiſque eos abiicere, atque ita venantium, inſequentiúmque manus effugere. Hac de re Aeſopus fabula XXXIII, & Alciatus emblem. LXXXV. Sed ſilentio prætereunda non puto, quæ de Caſtore cognitu digniſſima collegit Rondeletius lib. I. De Amphibiis cap. IIX. cuius hæc ſunt verba. Caſtor animal eſt amphibium, ac veluti Sciurus aquatilis. Capite, oculis, dentibus murem refert, lingua ſuem, maxillis leporem, roſtro canem barbatum. Habet priores pedes Simiæ pedibus, poſteriores anſerinis ſimiles, quibus potiſſimùm & caudæ latitudine natat, prioribus foueam ſibi cauat in ripis amnium, eamque componit lignis à ſe cæſis ea arte collocatis, vt vel decreſcente, vel increſcente aqua, partem anteriorem corporis in ſicco, caudam verò in aqua habere poſſit. & multis interpoſitis verbis: Veſicam ſuillæ ſimilem habet, teſtes paruos, ſubſtrictoſque, & adhærentes ſpinæ, qui adimi ſine vita animalis non poſſunt. Quare amputari hos ab ipſis cùm capiuntur negat Seſtius diligentiſſimus medicinæ, auctore Plinio lib. XXXII. cap. III. quod tamen videtur affirmare Plinius lib. IIX. cap. XXX. Eaſdem partes ſibi ipſi Pontici amputant Fibri periculo vrgente, ob hoc ſe peti gnari, Caſtoreum id vocant Medici, aliàs animal horrendi morſus. Priorem ſententiam ſecutus eſt Dioſcorid. lib. II. cap XXVI. Vanum eſt quod traditur teſtes ab ipſis euelli, & à ſeſe abiici cùm venatu vrgentur. Siquidem tangi nequeunt: ita vt in ſue ſubſtricti. Parcam plura ſcribere.

QVID *mihi tunc animi eſt*] Summam mouet commiſerationem.

Virg. de Didone: *Quis tibi tunc Dido cernendi talia ſenſus?*

TELA] Propriè. quid autem ſint tela, omnium optimè docent iuriſconſulti: ſi ſaxa dixiſſet, rem non ſatis expreſſiſſet.

DESTINAT] Propriè. Q. Curtius lib. VII. Namque adeo certo ictu deſtinata feriebant, vt aues quoque exciperet.

CORPORA *præbemus plagis*] lib. II. De Arte:

Corpora nec miſſis ſubeo præbere ſagittis.

VT *ſæpe ſagittis, Quem populus manicas depoſuiſſe vetat*] Ita emendaui, cùm in vulgatis legeretur, *Cùm populus*. In vet. exempl. *Quum*. eſt autem huius loci ſenſus, vt aliquis reus actus ſæpe præbet corpus ſagittis, quem (reum) populus & reliq.

FERA *vulnera trunco*] Ita legitur in eodem exemplari. Probo.

QVVM *populus &c*] Legendum puto, *Quem*.

VTVE *grauem pauida eſt, &c.*] Hæc lectio multo aptior & accommodatior illa eſt, quàm alij repræſentant.

FINIS OBSERVATIONVM IN ELEGIAM DE NVCE.

HERCVLIS CIOFANI
SVLMONENSIS,
IN
P. OVIDII NASONIS
HALIEVTICON
OBSERVATIONES.

AD IOANNEM BAPTISTAM
ALBANVM.

Secunda editio longè auctior.

ILLVSTRISSIMO ABBATI, IOANNI BAPTISTAE ALBANO, HERCVLES CIOFANVS SVLMONENSIS S.

DIFFICILIOR ſanè, ac fructuoſior prouincia eſt, quàm vulgus exiſtimat, eius, qui in veterum auctorum monumentis purgandis, ſed non ſine ſummo gloriæ ſplendore, omne ſuum ſtudium ac diligentiam collocat: modò aliquid aggrediatur, ac præſtet, quod Reip. litterariæ interſit. Idque duabus potiſſimùm rationibus efficere poteſt. Quarum altera eſt: ſi eius operis, quod illuſtrare ſtudeat, priſcum aliquod exemplar nactus eſt, cuius ope atque auxilio nixus, loca aliquot, ſi minus omnia, quæ in eo temporis vitiò deprauata ſunt, feliciter emendet, atque in integrum reſtituat. Altera verò: ſi eiuſdem generis libri, à quo mendas auferre conetur, exemplar ſcriptum nullum repperit, coniecturis eius vulneribus medicinam faciat. Ex his emendandi rationibus tutior omnino, & minus audax prior eſt. Quamquam ſiquis eſt, qui in vtraque re aliquid, quod doctorum hominum auribus dignum ſit, moliatur, is ſummis & prope diuinis laudibus afficiendus eſt. Cuius generis homines & patrum noſtrorum memoria multi excelluerunt, & hac noſtra ætate multo plures excellunt, vt Victorius, Muretus, Sigonius, Ciacconus, Statius, Vrſinus, Scaliger, alij. Quorum ego inſiſtens veſtigiis, in OVIDII HALIEVTICO, opere cùm ad Latinum ſermonem, tum ad piſcium naturas atque ingenia

genia cognoſcenda valde vtili, emendando atque illuſtrando non paruum ſtudium poſui, veteriſque exemplaris, quod nullum extat hodierno die, ope deſtitutus, conquiſitis tamen præſtantium virorum, qui in talibus rebus ſumma cum laude verſati ſunt, coniecturis, quibus quaſdam meas addidi, quàm maximum potui, auxilium attuli. Adiunxi præterea Ariſtotelis, Plutarchi, Æliani, Oppiani, Plinij, aliorumque, qui de piſcibus multa etiam diligentiſſimè litteris conſignarunt, nonnulla loca, quibus quæ in hoc valde lacerato opuſculo ſunt, vel optimè illuſtrantur. Quem laborem ac ſtudium, licet ſerius, quàm decreueram, tibi offeram, ſi tuo, vir doctiſſime ac nobiliſſime, ſinu excipies, ac fouebis, magnos induſtriæ ac diligentiæ meæ fructus capiam, tibique, qui ſumma in me beneficia contuliſti, ſi non re, ſaltem voluntate par pari, tua inprimis fretus humanitate, retuliſſe videbor. Quod à te ſtatim me impetrare poſſe non diffido, cùm innatæ integritatis tuæ, morumque ſuauitatis, atque animi altitudinis recordor, qua non me ſolùm, ſed, quot in Vrbe viuunt, viros ingenioſos iam tibi in perpetuum deuinxiſti. Vale, meque in tuorum, qui tibi omnium fidiſſimi atque addictiſſimi ſunt, numero habere non dedignare. Romæ IIX. Id. Sext. ∞. D. LXXX.

P. OVIDII NASONIS
HALIEVTICA.

* ACcepit mundus legem, dedit arma per omnes,
* Admonuítque ſui: vitulus ſic namque minaci
* Qui nondum gerit in tenera iam cornua fronte,
* Sic damæ fugiunt, pugnant virtute leones,
Et morſu canis, & caudæ ſic Scorpius ictu:
Concuſsiſque leuis pennis ſic euolat ales.
Omnibus ignota mortis timor, omnibus hoſtem,
Præſidiúmque datum ſentire, & noſcere teli
Vimque, modúmque ſui. ſic & Scarus arte ſub vndis,
Sin * *
Decidit, aſſumptámque dolo tandem pauet eſcam:
Non audet radiis obnixa occurrere fronte,
Auerſus crebro veniens ſub verbere caudæ,
Laxans ſubſequitur, tutúmque euadit in æquor.
Quin etiam ſi fortè aliquis dum pone nataret
* * *
Mitis luctantem Scarus hunc in vimine vidit
Auerſi caudam morſu tenet, atque *
* nato quem texítque, reſultet *
Sepia tarda fugæ, tenui cùm forte ſub vnda
Deprenſa eſt, iamiámque manus timet illa rapaces,
Inficiens æquor nigrum vomit illa cruorem,
* auertítque vices, oculos fruſtrata ſequentes.
Clauſus rete Lupus quamuis immanis, & acer
Dimotis cauda ſubmiſſus ſedit arenis
* * *
Emicat, atque dolos ſaltu deludit inultus.
Et Muræna ferox teretis ſibi conſcia tergi,
At laxata magis conuerſa foramina retis,

Tandem per multos euadit lubrica flexus,
Exemplóque nocet, cunctis interuenit vna.
At contra ſcopulis crinali corpore ſegnis
Polypus hæret, & hac eludit retia fraude,
Et ſub lege loci ſumit, mutátque colorem,
Semper ei ſimilis, quem contigit. atque, vbi prædam
Pendentem ſetis auidus rapit, hic quoque fallit
Elato calamo, cùm demum emerſus in auras
Brachia diſſoluit, populatúmque exſpuit hamum.
At Mugil cauda pendentem euerberat eſcam,
Excuſſámque legit. lupus, acri concitus ira,
Diſcurſu fertur vario, fluctúſque ferentes
Proſequitur, quaſſátque caput, dum vulnere ſæuus
Laxato cadat hamus, & ora patentia linquat.
Nec proprias vires neſcit Muræna nocendi:
Auxilióque ſibi, morſu nec eo minus acri
Deficit, aut animos ponit captiua minaces.
Anthias his tergo, quæ non videt, vtitur armis,
Vim ſpinæ nouitque ſuæ, verſóque ſupinus
Corpore lina ſecat, fixúmque intercipit hamum.

* * *

Cetera, quæ denſas habitant animalia ſiluas,
Aut vani quatiunt ſemper lymphata timores,
Aut trahit in præceps non ſana ferocia mentis.
Ipſa ſequi natura monet, vel cominus ire,
Impiger, ecce Leo venantum ſternere pergit
Agmina, & aduerſis infert ſua pectora telis.
Quóque venit, fidens magis, & ſublatior ardet,
Concuſſitque toros, & viribus addidit iram:
Prodidit, atque ſuo properat ſibi robore letum.
Fœdus Lucanis prouoluitur Vrſus ab antris,
Quid niſi pondus iners, ſtolidaq́; ferocia mentis?
Actus Aper ſetis iram denunciat hirtis:

 Et ruit,

Et ruit, oppoſiti nitens in vulnera ferri,
Preſſus & emiſſo moritur per viſcera telo.
Altera pars fidens pedibus, dat terga ſequenti,
Vt pauidi Lepores, vt fuluo tergore Damæ,
Et capto fugiens Ceruus ſine ſine timore.
Ipſa ſequi natura docet, vel cominus ire.
Hic generoſus honos, & gloria maior Equorum,
Nam capiunt animis palmam, gaudéntque triumpho,
Seu ſeptem ſpatiis Circo meruere coronam,
Nónne vides victor quanto ſublimius altum
Attollat caput, & vulgi ſe venditet auræ?
Celſáue cum cæſo decoratur terga Leone
Quàm tumidus, quantóque venit ſpectabilis actu,
Compeſcátque ſolum generoſo concita pulſu
Vngula ſub ſpoliis grauiter redeuntis opimis!
Quæ laus prima canum, quibus eſt audacia præceps,
Venandique ſagax virtus, viréſque ſequendi.
Quæ nunc elatis rimantur naribus auras,
Et nunc demiſſo quærunt veſtigia roſtro,
Et produnt clamore feram: dominúmque vocando,
Increpitant, quem ſi collatis effugit armis,
Inſequitur tumulóſque canis, campóſque per omnes.
Noſter in arte labor poſitus, ſpes omnis in illa.

* * *

Nec tamen in medias pelagi ſe pergere ſedes
Admoneam, vaſtíque maris tentare profundum.
Inter vtrumque loci melius moderabere finem:
Aſpera num ſaxis loca ſint: nam talia lentos
Depoſcunt calamos: at purum retia litus.
Num mons horrentes demittat celſior vmbras
In mare: nam variè quidam fugiúntque, petúntque.
Nam vada ſubnatis imo viridentur ab herbis.

* * *

Oble-

Oblectétque moras, & molli ſeruiat alga.
Deſcripſit ſedes varias Natura profundi:
Nec cunctos vna voluit conſiſtere piſces.
Nam gaudent pelago quales Scombríque, Bouéſque,
Hippuri celeres, & nigro tergore Milui,
Et pretioſus Elops noſtris incognitus vndis,
Ac durus Xiphias, ictu non mitior enſis,
Et pauidi magno fugientes agmine Thunni:
Parua Echeneis adeſt, mirum, mora puppibus ingens:
Túque comes ratium, tractíque per æquora ſulci,
Qui ſemper ſpumas ſequeris Pompyle nitentes;
Cercyróſque ferox ſcopulorum fine moratus,
Cantharus ingratus ſucco, tum concolor illi
Orphas, cæruleáque rubens Erythinus in vnda,
Inſignis Sargúſque notis, inſignis & alis,
Et ſuper aurata Sparulus ceruice refulgens,
Et rutilus Pagur, & fului Synodontes, & ex ſe
Concipiens Chane gemino fraudata parente.
Tum viridis ſquamis paruo ſaxatilis ore,
Et rarus Faber, & picta Mormyres, & auri
Chryſophrys imitata decus, tum corporis Vmbræ
Liuentis, rapidíque Lupi, Percæq́;, Tragíque.
Quin laude inſignis caudæ Melanurus, & ardens
Auratis Muræna notis, Merulæq́; virentes,
Immitíſque ſuæ Conger per vulnera gentis,
Et captus duro nociturus Scorpius ictu,
Ac numquam æſtiuo conſpectus ſidere Glaucus.
At contra herboſa piſces laxantur arena,
Vt Scarus, epaſtas ſolus qui ruminat eſcas,
Fecundúmque genus Mænæ, Lamiróſque, Smaríſque,
Atque immunda Chromis, meritò viliſſima Salpa.
Atque auium dulces nidos imitata ſub vndis,
Et ſquamas tenui ſuffuſus ſanguine Mullus,

Ful-

Fulgentes Soleæ candore, & concolor illis
Paſſer, & Hadriaco mirandus litore Rhombus,
Tunc Epodes lati, tum molles tergore Ranæ.
Extremi paſſ * *
* * *
* * *
Lubricus & ſpina nocuus non Gobius vlla,
Et nigrum niueo portans in corpore virus
Lolligo, duríque Sues, ſinuoſáque Ceſtra:
Et tam deformi non dignus nomine Aſellus:
Túque peregrinis Acipenſer nobilis vndis.
* * *

HER-

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS HALIEVTICON OBSERVATIONES.

SI hoc poëma, quod Halieuticon inſcripſit OVIDIVS, ad nos integrum perueniſſet, nemo ſanè eſſet ex omnibus honeſtarum artium profeſſoribus, quin ex eo ſummos fructus ſumma cum voluptate perciperet. Sed, quando neq. ſpes vlla eſt fore vt reperiatur, neque vllus hodie, quod equidem ſciam, exſtat liber ſcriptus, cuius ope, quæ maxima, ac turpiſſima ei inflicta ſunt, vulnera ſanari poſſint, dandam eſſe operam cenſui, vt, ſiquid auxilij, quod perexiguum planè eſt, induſtria mea adferre poſſit, experirer. Euolui itaque eos, qui penes me ſunt, auctores, qui de piſcibus aliquid litteris mandarunt, & eruditiſſimos in Vrbe viros conueni, quos rogare non deſtiti, vt hac in re mihi, quoad poſſent, auxilio eſſent: à quibus quid acceperim, vt illuſtrarem, ſuis locis ſignificabo.

ACCEPIT *mundus legem &c.*] Multa huius principij carmina vnà cum ingenioſiſſimis, atque eruditiſſimis viris, Petro Ciaccono, & M. Antonio Mureto, Ouidij non eſſe cenſeo.

—SIC *& Scarus arte ſub vndis, Sin * * * Decidit, aſſumptamq́ dolo tandem pauet eſcam: Non audet radiis obnixa occurrere fronte, Auerſus crebro ſub verbere cauda, Laxans ſubſequitur, tutumq́ euadit in æquor*] Achilles Statius ex Plinio corrigendum putat: —*Sed verbere cauda*. probo. Plinij autem hæc verba ſunt lib. XXX. cap. II. Scarum incluſum naſſis non fronte erumpere, nec infeſtis viminibus caput inſerere, ſed auerſum caudæ ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorſum erumpere. Quem luctatum eius ſi fortè alius Scarus extrinſecus videat, apprehenſa mordicus cauda adiuuare nixus erumpentis. Quo loco, quem nullis propemodum immutatis verbis ab Ouidio mutuatus eſt Plinius, amici hominis coniectura nititur. SCARVS autem marinus & ſaxatilis eſt, dictus ἀπὸ τοῦ σκαίρειν, quod ſalire eſt; vel, vt alij, paſcere: quamuis in eo ſignificatu vix reperiatur: dentes ſerratos non habet, pectina-

timque

timque coëuntes, vt ceteri piſces, ſed planos, & latos, ſolusque inter piſces ruminat, vt infrà dicturus eſt Ouidius: alga, herbiſque veſcitur: Coriandro delectatur, vt Ariſtot. lib. II. De hiſt. cap. XVII. ait. Hunc autem piſcem ob exi̅miam ſaporis gratiam ac ſuauitatem Ennius Iouis pæne cerebrum vocat his verbis, quorum hic non iniucunda erit repræſentatio:

Omnibus at Clupea præſtat Muſtella marina.
Mures ſunt Æni, aſt aſpra Oſtrea plurima Abydi.
Mitylus, & Pecten, Charadiúſque apud Ambracia amnes.
Brunduſij Sargus bonus eſt: hunc, magnus erit ſi,
Sume. Apriclum piſcem ſcito primum eſſe Tarenti,
Surrenti Lopadas, Glaucum Cumas apud. at quid
Scarum præterij cerebrum Iouis pæne ſupremi?
Neſtoris ad patriam hic capitur magnúſque boníſque:
Menalurum, Turdum, Merulámque, Vmbrámque marinam?
Polypus Corcyra, Caluaria pinguia Atarna.
Purpura, Muriculi, Mures, dulces quoque Echini.

De Scaro etiam Aelianus cum alibi, tum lib. I. cap. V.

QVIN *etiam ſi fortè aliquis dampus nataret*] Octauius Pantagathus, vir omnium, dum vixit, ingenioſiſſimus, & in coniecturis faciendis admirabilis, ita hunc locum emendaſſe dicitur: *—aliquis dum pone nataret.*

SAEPIA *tarda fuga*] Sæpia è mollium eſt genere: marina eſt & litoralis, ſæpium habet, quod cum ſpinis proportionem obtinet, ſicut Lolligo, Gladiolum. Mollia omnia proprium atramentum habent, eo tamen plurimum abundant Sæpiæ, quòd litoralem agant vitam, & nihil præterea illis Natura dederit, quo aut ſeſe tueri, aut piſcantium manus euadere poſſint; præſertim cùm earum motus tardiſſimus ſit. Hæc de Sæpia Gulielmus Giſcaferius. Vide & Aelianum lib. I. cap. XXXV.

—IAM *iámque manus timet illa rapaces. Inficiens æquor nigrum vomit illa cruorem*] Verbum ILLA bis in hoc diſticho poſitum otioſum planè eſt. lego igitur cum Statio: *—vomit ore cruorem.* AVERTITQVE *vices*] Et pericula effugit. Virg. lib. II. Aeneidos:

Iliaci cineres, & flamma extrema meorum
Teſtor in occaſu veſtro, nec tela, nec vllas
Vitauiſſe vices Danaûm, &c. Obſeruauit Statius.

AVERTITQVE *vices*] Hoc verbum *vices*, nullum hic locum habere, & cum Ciaccono, & Mureto ſentio.

CLAVSVS *rete Lupus*] Gulielmus Giſcaferius. Lupus, Latinè:

tinè: λάβραξ, Græcè: *Spigola*, Italicè. E mari flumina ingreditur, in aquis dulcibus non naſcitur: à paruis ſquillis interficitur, Mugiles inſequitur, inter quos perpetua eſt inimicitia. Inter piſces clariſſimè audiuit Lupus, Mugil, Salpa, & Chromis: in vado viuit. —E T *acer Dimotus cauda ſubmiſſus cedet armis in auſtri.*] Pantagathus legebat:—*ſidit arenis.* Sed inter hunc, & ſequentem verſum aliquot carmina deeſſe ſuſpicabatur.

E T *Murena*] μύραινα, Græcè: *Morena*, Italicè. Muræna litoralis eſt, & pelagia: rabies ei velut canino generi accidit. Giſ-caſerius. E T *murena ferox teretis ſibi conſcia tergi*, *At laxata magis conuerſa foramina retis, Tandem &c.*] Hunc locum adumbrauit Plinius lib. XXXII. cap. II. vbi ita eſt: Murænam maculas appetere ipſas, conſciam teretis ac lubrici tergi, tum multiplici flexu laxare, donec euadat.

A T *contra ſcopulis crinali corpore ſegnis Polypus hæret, &c.*] Idem tradit Aelianus lib. VII. cap. XI. & Plin. lib. IX. cap. XXIX. lib. XXXII. cap. II.

A T Q V E *vbi prædam Pendentem retis auidus, &c.*] Pantagathus legendum putauit, *Setis*, non *Retis*. verè. Equinis enim, vt nunc quoque fit, ſetis albis ad ſuſpendendos hamos captandis piſcibus vſos priſcos, docet Plutarchus in libello De induſtria animalium. Eiúſque rei rationem adfert Oppianus libro III. Eundem morem oſtēdit & Ouidius lib. III. Metamorph. vbi quædam ad hanc rem pertinentia iampridem notaui, & edidi. E T *Mugil*] De Mugili Plinius, eodem lib. cap. XVII. & XLII. & alibi.

L V P V S *acri concitus ira*] De Lupo, deque eius cum Mugili inimicitia, eod. lib. cap. LXII. De Lupo etiam Aelianus lib. I. cap. XXXI.

——M V R AE N A *nocendi*] De Muræna idem Aelianus lib. I. cap. III. & lib. X. cap. VII. Plinius multis in locis.

A N T H I A S *his tergo, &c.*] De hoc piſce idem Plinius lib. IX. cap. LIX. Eſt autem à Græcis vocatus ἱερὸς ἰχθὺς, vt ait Ariſtoteles lib. IX. De hiſt. anim. cap. XXXVII. quòd in eo loco ſit vbi nulla reperiatur bellua. De eodem etiam piſce Aelianus lib. I. cap. IV. & lib. IIX. cap. XXVII. Plutarchus in libro, cui titulum fecit, an Terrenæ beſtiæ aquatilibus ſint prudentiores. C O R P O R E *lina ſecat fixúmque &c*] His carminibus, quæ poſt hunc verſum ſequuntur, vſque ad illud, *Nec tamen in medias*, & reliqua, quiduis aliud, quàm quod ad piſcationem pertineat, continetur. iis enim omnibus carmi-

nibus

nibus de venatione ſermonem eſſe perſpicuè cognoſcitur. Vnde facilè crediderim fragmentum hoc iam deploratum totum eſſe perturbatum,& ex duobus non ſanis corporibus vnum non integrum, ac vegetum effectum. Viſum itaque eſt vtroque loco aſteriſcos apponere.

IPSA *ſequi natura*, &c.] Hic verſus eſt infrà. Vnde hæc omnia è ſuis iocis conuulſa, & turpiſſimo mendo deformata, vel etiam adulterina eſſe, qui iudicio pollet, nullo negotio animaduertet. Poſt hunc verſum reponendum putat, qui legitur ſextus ab hoc, *Fœdus, &c.* Aldus Manutius, Paulli F. Aldi N.

IMPIGER *& telo venantum ſternere pergit Agmina*] In verbo *telo*, mendum ineſſe rectè putauit Ciacconus, & *Leo*, cùm de aliis infrà feris agat, legit. Ego verò, quoniam ſyllaba *le* breuis eſt, & carmen claudicat, à veteribus editionibus parum recedens, lego, *Impiger ecce Leo, &c. Venantum* autem emendauit idem Ciacconus, cùm anteà malè legeretur, *Venatum.*

FEROCIA *mentu*] *Menti* reponit Aldus.

LENTOS *calamos*] Eodem modo Virg. in ecl. dixit *lentam vitem.* AT *purum retia litus*] Verbum, depoſcit, hic ſubaudies. Deſcribit autem qualia eſſe oporteat loca, in quibus homines piſcentur, & quibus vti debeant inſtrumentis.

—QVALES *Scombrique, Bouéſque:*] *Quales*, quemadmodum: ſicut Virgilius ſub finem lib. III. Aeneid.

——quales cùm vertice celſo
Aëria quercus, aut conifera Cypariſſi.

SCOMBRIQVE] Idem. Scombrus, Lat. σκόμβρος, Græcè: *Macarello*, Italicè. Marinus in arenoſis litoribus eſt.

BOVESQVE] De Bobus Aelianus lib. I. cap. XX.

MILVI] Miluus, Lat. ἱέραξ Græcè. *Rondina*, Italicè. Pelagius, altiùs volat, quàm hirundo, & ad lapidis iactum: id autem ſolet facere, dum timet: it gregatim, licet edentulus ſit, carniuorus tamen eſt, linguam igneam, rubicundam, & ſplendentem habet.

HIPPVRI *celeres*] Hippurus à caudæ equinæ ſimilitudine nomen accepit, pinna ſcilicet à capite ad caudam deducta, quæ caudæ equinæ ſimillima eſt: hieme latitat: æſtate tantùm capitur: carniuorus eſt, noſtris litoribus ignotus: Hiſpanis cognitus, à quibus vocatur *Lampuga*. Giſcaf.

ET *pretioſus Elops noſtris incognitus vndis*] quòd, vt ſcribit Columella, in mari Pamphylio tantùm capitur. Idem tradit Aelianus lib. IIX. cap. XXVI. qui quidem piſcis ſquamas ad

os verſas habere dicitur. ET *pretioſus Elops*] Et ex Plinio, & infrà ex hoc noſtro perſpicuè conſtat, Elopen ab Acipenſere diuerſum eſſe: qua in re non nulli eruditi errarunt.

PRETIOSVS] Præclarus dicitur à Lucilio: *Quem præclarus Elops, quem Ægypto Sargus mouebit.* Elops autem per ſimplex l metri cauſa hìc ſcribendum.

XIPHIAS] Plinio cap. XLIX. lib. IX. Trygon vocatur. De quo Aelianus lib. IX. cap. XL. & lib. XIV. cap. XXII. Oppianus lib. II. Latinè, Gladius: Italicè, *Peſce ſpada.* Giſcaferius. Pelagius eſt, & Thunni, & Gladij agitantur Anno circiter Canis exortum: habent enim vtrique per id tempus ſub pinna ceu vermiculum: effigie Scorpionis, magnitudine Aranei: ad Cetaceam magnitudinē peruenit: roſtro eſt mucronato, vtramque maxillam roſtratam habet: inferiorem tamen breuem, & triangularem: ſuperiorem magis oſſeam, duriorem, longiſſimam, enſiformem.

THVNNI] Thunnus, Latinè: θύννος, Græcè: *Tonno*, Italicè. Vbi primùm natus eſt, Latinis Cordila; vbi ad ſex menſes peruenit, Pelamis; vbi ad annum, Thunnus dicitur. A verbo Græco θύειν, quod eſt cum impetu promoueri: vbi maior factus eſt ὄρκυνος: in immenſum auctus, κῆτη. Giſcaf.

PARVA *Echeneis adeſt, mirum, mora puppibus ingens*] Plinius lib. IX. cap. XXV. Paruo admodum piſce, Echeneide carinis adhærente, naues tardius ire creduntur: inde nomine impoſito. quem piſcem Latini Remoram vocant: ſed qui ſit, & quæ eius notæ, diuerſa inter ſe tradiderunt Oppianus, Aelianus, & Ariſtoteles.

TVQVE *comes ratium, tractique per æquora ſulci, Qui ſemper ſpumas ſequeris Pompyle nitentes*] De Pompyli natura Aelianus lib. II. cap. XV. & lib. XV. cap. XXXIII. Plinius lib. IX. cap. XV. & alibi. Hic autem piſcis Neptuno ſacer eſt, quòd nauigia ad portum vſque ſequatur.

CANTHARVS] De hoc piſcé Aelianus lib. I. cap. XXVII.

TVM *concolor illis Orphus*] *Orpham Cernuam* vocat Gaza Latinè: adeò ὀψίμορος eſt, vt etiam diſſectus diu viuat, vt ait Ariſtoteles: citò adoleſcit, cùm biennium vita non ſupereſt. Giſcaf. ERYTHINVS] Plinius lib. IX. cap. XVI. & LII. & alibi. Giſcaf. Latinis, Rubellio: Italis, *Frauolino*, dicitur. Pelagius eſt Ariſtoteli: Oppiano verò litoralis: in mari tantùm reperitur: omnes feminæ ſunt. eo quòd omnes grauidæ capiantur, ſicut & Hiatulæ: hoc autem non toto anni tempore,

ſed ineunte æſtate intelligendum eſt. INSIGNIS *Sargus*]. Feſtus: *Sargus piſcis genus, qui in Ægyptio mari fere naſcitur.* Lucil. *Quem præclarus Elops, quem Ægypto Sargus mouebit.* De Sargo Plinius quinque in locis, quos parcam ſcribere, & Aelianus lib. I. cap. XXIV. Giſcaf. σάργος, Græcè: Sargus, Latinè: *Sargo*, Italicè: littoralis, marinus, Auratis, & Sparis fere ſimilis, latior, rotundior tamen eſt: bis parit, Vere, & Autumno: plures habet vxores, & pro iis certamen init: caprarum eſt amantiſſimus: Mulli, lutarij reliquias ſequitur.

SPARVLVS] Sparus Auratæ ſimillimus eſt, adeò vt etiam piſcatoribus frequenter imponat. Verùm rotundiore, minore, & magis compreſſo eſt corpore. Giſcaf.

ET *rutilus Pagur*] Pagur, Græcè πάγρος, ſeu φάγρος, quòd voraciſſimus ſit, ab Erythino diuerſus eſt, vt notat Rondoletius: diſtinguitur magnitudine corporis, & latitudine, & roſtri figura. Fallitur Iouius, qui Pagrum eum eſſe exiſtimat, qui vulgo Romanis Frauolino, & Gallis Narbonenſibus Fragellus vocatur, cùm is potius Erythinus ſit.

ET *fului Synodontes*] συνόδοντες συνάγρις χαράξ, & Latinis Dentix, eumdem piſcem ſignificant: nomen enim ab extantibus, & prominentibus dentibus impoſitum eſt. Romanis Dentale. Giſcaf. De eodem piſce Aelianus lib. I. cap. XLIX.

ET *ex ſe Concipiens Chane gemino fraudata parente*] Idem tradit Plinius lib. IX. cap. XVI. & lib. XXXII. cap. vlt.

ET *rarus Faber*] Faber is eſt, qui χαλκεὺς Græcis, vel ζεύς. Plinio Faber dicitur: Romanis *peſce S. Pietro*: Gallis *Dorce*. Captus grunnit ſuum more: Romæ in foro Piſcario frequens eſt. ET *picta Mormyres*] Mormures Gazæ dicuntur: Græcis μόρμυροι, vel μόρμυλοι, quod etiam nomen hodie Romani imitari videntur, à quibus Mormilli vocantur. Lyncis pullis in lateribus, paralellis inſignis eſt, vnde ab OVIDIO pictæ dicuntur. Giſcaf.

CHRYSOPHRYS] Aurata, Latinè: *Orata*: Italicè; Litoralis, marinus, & in marinis ſtagnis capitur, æſtate mediis feruoribus, diebus circiter ſexaginta, vt Glaucus, & Aſellus, later. hieme etiam laborat, ſolùm carne veſcitur; timidiſſimus eſt. Giſcaf. VMBRAE] Idem Giſcaf. σκίαινα, Græcè: Vmbra, Latinè: *Ombrina*, Italicè; quòd ſuo natatu oculos effugiens piſcis vmbra potius, quàm verus piſcis, intuentibus appareat. Auſonius: *Effugiens oculos celeri leuis Vmbra natatu.* Marinus piſcis eſt, loca ſaxoſa, & herbis virentia incolens, carniuorus eſt, & ſoli-

& ſoliuagus. PERCAEQVE] Plinius lib. I X. cap. XVI. & Auſonius in Moſella, vbi ita ſcribit:

Nec te delicias menſarum Perca ſilebo
Amnigenos inter piſces dignande.

QVIN *laude inſignis cauda Melanurus*] Aliter videtur tradere Aelianus lib. I. cap. XLIII.

MERVLAEQVE *virentes*] Idem eodem lib. cap. XIX. eius mentio eſt apud Plinium.

CONGER] Idem Plinius lib. IX. cap. XX. Giſcaf. κόγγρος, Græcè: *Grongho*, Italicè. Pelagius eſt, & litoralis, albicans, nigrans ambiguè.

ET *capitis duro nociturus Scorpius ictu*] Ciacconus legit, *Et captus duro, &c.* probabilis admodum coniectura: vtpote quæ eædem pænè litteræ ſunt, & ſenſus talis requiritur: Scorpij autem non ſemel mentio eſt apud Aelianum, & apud Plinium lib. IX. cap. LI. Giſcaf. de eo ita: Litoralis, in ſaxoſis, & arenoſis litoribus maris; Oppiano teſte, aut in alto agit, Ouidio teſte. bis in anno parit, & alga, & carne veſcitur: cuius ictus venenatus eſt: ſoliuagus eſt. Græcè σκορπίος Latinè, Scorpius: Italicè, *Strofano*: Gallicè, Scorpeno.

GLAVCVS] De Glauco Aelianus cap. XVII. lib. I. ſed ne verbum quidem de hoc, quod hic ait Ouidius.

AESTIVO *ſidere*] exorto Cane, id eſt, quo vſque in cælo Canis conſpicitur.

VT *ſcarus, epaſtas ſolus qui ruminat eſcas*] Idem auctor lib. II. cap. LIII. vbi, quód poëta noſter hic adfirmat, ſe ab aliis accepiſſe teſtatur: idem fere Plinius lib. IX. cap. XV. & alibi.

FECVNDVMQVE *genus Menerelamiróſque, Smariſque*] Deprauatus locus, ita ab Octauio Pantagatho reſtitutus eſt, *Mena, Lamiróſque, &c.*

MENAE] *Menule* vulgo Romæ dicuntur.

SMARISQVE] de hoc piſce Plin. lib. XXXII. cap. vlt. *Smyrúſque*, alij legebant. *Meryxq;* alius.

CHROMIS] Plinius lib. IX. cap. XV. & alibi. De Chromi ſic Boſſuetus:

Humidior χρόμις eſt, fitq; hinc optatior aſſus,
Ac melior vili ſit licet in pretio.
Æſtate excellit, doleat cum tempore bruma,
Nam duros lapides in capite ille gerit.
Maiorem ergo χρόμιν ſumes ſed tempore meſſis,
Namque χρόμις tum ſit pinguior & melior.

Archeſtratus enim talem vult eſſe, tametſi
Immundam, & rectè, NASO *poëta putet.*

SALPA] Idem auctor non vno loco. Giſcaf. σάλπη, Græcè: *Salpa*, Italicè. Marinus piſcis eſt, & in marinis lacubus viuit, & herboſa arena laxatur: autumno tantùm parit, ſicut & Sargus, clariſſimè audit: etro non eſt, ſtercore, & alga veſcitur.

AT QVI *auium dulces, &c.*] Phycidi vni id tribuit Ariſtoteles, Plutarchus, & Plinius. Hæc Pantagathus, qui verſum deeſſe ſuſpicabatur.

ET *ſqualus tenui ſuffuſus ſanguine Mullus*] Aſſentior Aldo Aldi N. qui legit, *Et ſquamas tenui, &c.* Eſt autem vſitata figura: vt, *Oculos ſuffuſa nitentes*; & ſenſus optimus. Auſonius in Moſella eodem ſenſu vocat Mullos Puniceos. vbi ita eſt:

—marinis Solus Puniceis facilis contendere Mullis.

MVLLVS] Huius piſcis apud vtrumque, quibus potiſſimum vtor auctoribus, frequens mentio eſt. Giſcaf. Græcè, τρίγλα: Italicè, *Triglia*. Pelagius eſt Galeno: Ariſtoteli verò litoralis: Oppiano ſaxatilis dicitur: parit ter in anno: Dianæ ſacrificabatur. Oceanus Septemtrionalis, & Occidentalis hunc non gignit. Carne, alga, concha, & cœno veſcitur. Leporem marinum inſequitur: homini nocuus, & eo veſcitur.

SOLEAE] Huius item piſcis crebertima apud eundem Plinium mentio.

PASSER] Idem cap. xx. lib. ix.

RHOMBVS] Idem auctor.

GOBIVS] Giſcaf. γωβιὸς, Græcè: *Gouion*, Gallicè. Fluuiatilis eſt, caluariis cadauerum in aquam proiectis maximè delectatur: qua induſtria Galli piſcatores equorum, & boum capitibus plurimos vnà capiunt. Sunt etiam Gobij marini, & litorales, in arenoſis, aut ſcopulis degentes, quorum tres ſunt differentiæ, albicantium, nigrorum, & flaueſcentium; eiuſdem tamen ſpeciei: luto, alga, & muſco veſcitur: gregalis eſt, nobilis, & ſuauiſſimus.

LOLIGO] Plinius multis in locis: Aelianus lib. ix. cap. lii. Giſcaf. τεῦθις, Græcè: *Calamaro*, Italicè: Lolligo, Latinè. Pelagius eſt, ex mollium genere, ſicut Polypus, & Sæpia: proprium habet, inter mollia vt volet, & volitans Conchæ adhærens, & ita affixus, aut arena ſeſe ſuburrans, tempeſtatis ſignum eſt: viuendi ſpatium tam Sæpiæ, quàm Lolligini breue eſt. Nam, paucis exceptis, bimatum non complent: numquam illi deeſt copia atramenti; ſuis promuſcidibus piſces venatur.

SINVO-

SINVOSAQVE *Ceſt.* *] Præclarè, vt omnia, hoc vulnus ſanauit Pantagathus; legit enim, *Ceſtra*. Eſt autem Ceſtra, piſcis, quæ in capite habet duos aculeos, quibus Thunnum vel maximè infeſtat, ac perſequitur. Aldus Aldi N. reponebat, *Theſſa*, quo de piſce Plin. lib. XXXII. cap. XI.

ET *tam deformi non dignus nomine Aſellus*] Ingenioſè admodum dictum.

ASELLVS] Aelianus lib. V. cap. XX. & VI. cap. XXIX. Giſcaf. ὄνος, Græcè: Aſellus, Latinè: *Merluccio*, Italicè. Duo Aſellorum genera, primum, ὄνος, Plinio Bacchus vocatur, hi in alto mari capiuntur: alterum genus, Gallarius dicitur: litoralis eſt; latet plurimum temporis.

TVQVE *peregrinis Acipenſer nobilis vndis*] De Acipenſere Plinius lib. IX. cap. XVII. & alibi. Italicè, *Storione*. Senſit mecum clariſſimus Muretus: & alij viri eruditiſſimi, inter quos Rondoletius cap. vlt. lib. XIV. id litteris conſignarunt. At aliter Giſcaferius, qui hæc notat in hac ſecunda editione. De Acipenſere, inquit, varia eſt inter ſcriptores ſententia, quiſnam ſit, & quo apud nos vocetur nomine. Iouius eumdem eſſe vult cum Ellope: idque probare contendit nonnullis argumentis. Rondoletius diuerſos eſſe inter ſe exiſtimat, Ellopenque ſquamoſi, Acipenſerem muſtellini generis, eumque eſſe, qui apud nos Sturio vocatur. quod quidem non paucis rationibus, & auctorum teſtimoniis confirmat. Paulus tamen Iouius Silurum Sturionem eſſe noſtrum arbitratur. In hac tam ancipiti pugna perdifficile eſt noſſe in vtram magis partem incliner victoria. Hoc tamen animaduertendum exiſtimo, mirum videri Acipenſerem ab Ouidio peregrinum vocari, ſi noſter Sturio ſit, cùm nõ procul à mœnibus Vrbis in Tiberi Vere, & Aeſtate Sturiones laudatiſſimi frequenter capiãtur. Hoc autem argumento facile credi poſſe alium eſſe Acipenſerem, qui è remotis maribus Romam vehi ſolitus eſſet. Hæc Giſcaferius. Ego verò in ea, quam iam expoſui, ſententia maneo, atque ab OVIDIO ſignificari arbitror Acipenſerem eſſe nobiliorem ac præſtantiorem in peregrino mari, quàm in noſtro, & proptereà dici,

Tûque peregrinis Acipenſer nobilis vndis.

Huius tam fœdè, ac miſerè corrupti, ac mutilati operis bis mentio eſt apud Plinium: ſemel lib. XXXII. cap. II. his verbis: *Mihi videntur mira, quæ* OVIDIVS *prodidit piſcium ingenia in eo volumine, quod Halieuticon inſcribitur.* Secundò: Eodem lib. cap. vlt. vbi ita eſt: *His adiiciemus apud* OVIDIVM

poſita nomina, quæ apud neminem alium reperiuntur; ſed fortaſſis in Ponto naſcuntur, vbi id volumen ſupremis ſuis temporibus inchoauit. Coniecturas cum notis, quas poſui, quáſque Pantagathi eſſe teſtatus ſum, acceptas referre debes, qui ſumma mihi iunctus amicitia eſt, ALDO IVNIORI; qui, vt ea eſt humanitate, non tantùm mihi eas impertiit, ſed diuulgari, & cum ſtudioſis communicari, paſſus eſt. Ob quod beneficium me ei plurimum debere ſentio. Hoc autem opus Attius Sincerus Sannazarius Neapolitanus, poëta clariſſimus, & ad priſcorum illorum laudem proximè accedens, ex Aeduorum finibus, & è Turonibus, vbi ipſum inuenerat, in Italiam detulit: & Aldus ſenior primùm edidit.

FINIS IN HALIEVTICON OBSERVATIONVM.

PISCIVM QVORVM IN HOC OPVSCVLO MENTIO FIT NOMINA.

Acipenſer.
Anthias.
Aſellus.
Boues.
Cantharus.
Ceſtra.
Chromis.
Chryſophrys.
Conger.
Echeneis.
Ellops.
Erythinus.
Faber.
Glaucus.
Gobius.
Hiatula.
Hippurus.
Lamirus.
Lolligo.
Lupus.
Mæna.
Melanurus.
Merula.
Miluus.
Mormyres.
Mugil.
Mullus.
Muræna.
Orphas.
Pagur.
Paſſer.
Percea.
Polypus.
Pompylus.
Rhombus.
Sapia.
Salpa.
Sargus.
Scarus.
Scombrus.
Scorpius.
Solea.
Sparus.
Synodontes.
Thunnus.
Vmbra.
Xiphias.

FINIS.

A01 1464564

BIBL
Vitt
X